

ДОРОГОВКАЗИ  
для УКРАЇНЦІВ

Лідія Купчик

# ДОРОГОВКАЗИ для УКРАЇНЦІВ

«Місіонер» • 2013

УДК 821.161.2-4  
ББК Ш5(4=Ук)6-646  
К 927

**Купчик Лідія**  
К-927 Дороговкази для українців. – Жовква: Місіонер, 2013 – 244 с.  
ISBN 978-966-658-284-6

Ця книга – черговий внесок авторки у плекання національної пам'яті, без якої не можна осягнути гідне прийдешнє.

У збірку «Дороговкази для українців» ввійшли нариси про видатних українців, про котрих авторка розповідала у циклі радіопередач під такою ж назвою. Ці постаті внесли неоціненний вклад у розвиток української нації і є яскравими образами сили духу українців.

Герої цієї книги, будучи представниками різних кіл суспільства, своїми сентенціями і всім своїм життям вказують правильний і праведний шлях сучасникам для творення справедливої, вільної і духовно багатой держави. Саме крізь призму їх значимості, повчальності й актуальності звертається авторка як до загальновідомих, так і до незаслужено призабутих, паплюжених ворогами українства і зовсім невідомих постатей, що є благодатними дороговказами для сучасників.

Розрахована на широке коло читачів.

УДК 821.161.2-4  
ББК 5(4=Ук)6-646

© Лідія Купчик, 2013  
© Видавництво «Місіонер», 2013

ISBN 978-966-658-284-6

## ОДЕРЖИМІ ДУХОМ

Шановна авторка пропонованої увазі читача книжки про самопосвятних, одержимих Духом людей, справедливо називає їх дороговказами для українців. Достатньо лише назвати імена перших у книжці: рівноапостольних святих княгині Ольги та Володимира Великого – два могутні діячі давньої України-Русі. Розмова починається саме з них невипадково, бо в їх безсмертному чині авторка справедливо бачить **християнську основу** духовности українців. Далі ця основа конкретизується фактично в усіх наступних розповідях про справді особливих людей.

У наступному портреті-нарисі йдеться про Маркіяна Шашкевича. Гадаю, читач не відчуватиме багатостолітнього розриву від згаданих на початку до найобдарованішого галицького будителя, діяльність якого разом зі своїми однодумцями, що увійшли в історію як «Руська Трійця», стала всевітньо відома, бо дослідниця, зрештою, не пише підручника з нашої історії, її завдання показати, більше того – нагадати сучасному читачеві про відомі чи менш відомі постаті, які посвятилися своєю діяльністю вчителя чи славетного педагога з фундаментальними науковими працями, чи духовного Провідника – Андрея Шептицького, священників, борців УПА, одержимих Духом в ім'я Бога та України віддати всі свої сили, свій талант і тим вказати дорогу майбутнім поколінням українців – дорогу до світла Божої Істини, Науки, Свободи. І ці високі поняття в інтерпретації Лідії Купчик не постають холодними абстракціями, а хвилюючою правдою про особливих людей, наділених благодатним даром служіння Богові і нації.

Стиль викладу легкий, я сказав би – чистосердечний, висвітлення відомих чи – слід підкреслити – нововідкритих документів, біографічних історій людей-подвижників, написано з великим пієтетом до священної пам'яті, яка ніколи не зітреться у свідомості, бо це наше, кровно споріднене навіки з нами. І в цих словах немає найменшого перебільшення – таким працям, справді, ціни немає. Лідія Купчик відома своїми книгами про репресоване священництво, кожна її праця відкриває для сучасного читача сторінки минулого, близького чи дальшого, з наголосом: пам'ятаймо про них, ми не маємо права забути, бо шлях до християнської Істини і Свободи лежить через Науку і Правду.

В кожному портреті, як, наприклад, про Катрю Гриневичеву чи нашого сучасника Романа Ковалюка, який загинув у Японії від невідомого убивці, авторка наголошує на внутрішньому, духовному устремлінні особистостей якнайповніше віддати своє покликання, втілене у чині письменниці або нахненного музиканта (за професією фізика), або львівського лікаря Мар'яна Панчишина, що став легендою, або воїна УПА, виявити себе власне у служінні великій меті.

Портрети-нариси Лідії Купчик відкривають сучасному читачеві героїчні постаті сім'ї Бандерів, Романа Шухевича з його життєвим кредом – феноменом любові, незламної духом Ольги Басараб, Катерини Зарицької і Михайла Сороки, плугатарів освітньої ниви, як о. Юліян Дзерович, педагог-учений Григорій Ващенко, крізь християнсько-національну призму, характерну для бачення дослідниці. І пишучи навіть про такі відомі постаті, як Митрополит Андрей Шептицький, Патріарх Йосиф Сліпий, справедливо у своїй інтерпретації на завершення висловлює, по-перше, побажання, щоб «сучасне суспільство прислухалося до генія Андрея Шептицького», бо в його творах «знайде ключ для розв'язання сучасних проблем» і, по-друге, щоб пам'ятати клич патріарха Йосифа Сліпого: «Щоб ви любили один одного».

Для нинішнього суспільства, пройнятого в його значнім відсотку абсолютно матеріальними устремліннями, ці звертання мають особливу вагу. Нинішнє суспільство, широкий загаль найбільше пройняті проблемою виживання, а це є прямим наслідком дотеперішньої бездарної економічної політики, яка базується на старій матеріалістичній філософії, що методом насилля утримувалась окупаційно-тоталітарним московсько-більшовицьким режимом в парі з атеїзмом як державної «релігії». До того додається також розчарування і байдужість внаслідок невиконання політичних обіцянок і запевнень попереднього керівництва держави, ще й розсварення в міжпартійному середовищі демократичного чи навіть національно-демократичного загалу... Додається, на жаль, і безнадія на зміни в молодій державі, безпросвіток у реальному житті. Наголошую на цих негативних явищах сучасності з єдиною метою вкрай необхідного **переключення** всього нинішнього суспільства на довершений чин людей, одержимих безсмертним Духом задля майбутнього України. І це не просто «високі» слова, а дуже актуальна потреба **побачити** дорогу до світла Істини і Свободи.

У таких знакових постатях, як Тарас Шевченко, Леся Українка, відтак Наталія Кобринська як зачинатель жіночого руху, Богдан Лепкий, Августин Волошин, помертно увіковичений Героєм України, знаходимо ключові звернення саме для нашого сучасника – виконати заповіді цих світоців Духа.

З щирою схвильованістю передається оповідь авторки про свою рідну маму Володимиру Володимирівну – вчительку за професією, а оповідь фактично переростає в спогади, пройняті глибинною любов'ю. Для читача портретний нарис «Володимира Купчик – вчитель від Бога» є справжнім відкриттям.

Кожен нарис написаний з трепетом серця, чутливого до потреб сучасності, тому й читатимуться вони одним подихом.

Лідія Купчик, поза всяким сумнівом, могла б наповнити ці «дороговкази» самопоświęтною діяльністю ще багатьох особистостей, які вписали своїм чином – творчістю, наукою, своїм словом-зброєю і, звичайно, також зброєю в руках – вічно живу сторінку в нашій історії і, зокрема, української духовності. Перед нами ціле покоління людей, які всупереч обставинам, обдаровані Духом, чинили так, як їм наказувала Істина, бо вони вірили у святу справу і велику мету – Свободу, часто знемагаючи в жакливих умовах тоталітарних тюрем, навіть віддаючи життя за ідеал Істини і Свободи, ніколи не йшли проти власних переконань і віри, бо такими вони були до останнього свого дня.

Книжка призначена для широкого читацького загалу. Добірний стиль викладу і цікавий зміст, дух творчого неспокою, яким надихана кожна сторінка, гарантують увагу та вдячність і насамперед від тих, хто потребує саме такої книжки.

ЛЮБОМИР СЕНИК  
*Доктор філологічних наук,  
Професор Львівського Національного університету  
ім. Івана Франка*

*А Бог неспинний є у ласці своїй  
І в доброті до племені людського –  
Своїх посланників нам посилає знову,  
Та не завжди свідомі ми є того...*

Зеновій-Тарас Масний

Ці слова львівського поета Зеновія-Тараса Масного змушують задуматися – а чи помічаємо ми, люди, таких посланників від Бога?

Впевнена – протягом віків усім народам Господь посилає своїх посланників, пророків, добрих провідників. Та не завжди людство є здатне їх помітити й зрозуміти, не завжди може правильно вгадати, що нам за їх посередництвом вказує Всевишній Творець...

Зрештою, кожен народ і кожен індивід, зокрема, по своєму сприймають і розуміють вказівки Божі. І лише майбуття вияснить, чи не помилялись...

А поки-що кожен шукає для себе орієнтири-дороговкази в нашому земному житті.

Українцям, попри їх наповнену випробуваннями долю, щастило мати численні постаті своїх співвітчизників, яких з плином часу всі визнають справжніми пророками, яскравими світочами праведного й правильного шляху. Життя й діяльність багатьох наших попередників учить нас, як маємо поступати, до чого прямувати... Треба лише не упереджено, з чистим серцем приглянутися до їхніх діянь, повчань, закликів.

## РІВНОАПОСТОЛЬНІ УКРАЇНСЬКІ СВЯТІ



### КНЯГИНЯ ОЛЬГА КНЯЗЬ ВОЛОДИМИР ВЕЛИКИЙ



Коли задумуємося над дороговказами для українців, на-самперед мусимо згадати найвеличніших наших світочів, які змінили долю Київської Русі, направивши її на воістину Божий, Християнський шлях.

Це рівноапостольні наші княгиня Ольга та князь Володимир.

Понад тисячоліття наш народ вшановує їхню пам'ять. Проте інколи видається, що замало вникаємо в суть вчиненого ними, недостатньо гідно слідуємо їхньому дороговказу.

Тож не зайвим є ще раз і ще раз звернути погляди до цих знакових постатей.

КНЯГИНЯ ОЛЬГА, велична княгиня Київської Русі, стала однією з перших наших святих. Її постать для українців особливо рідна й велична. Рідна – бо походила із нашої землі; велична – бо благодатно змінила долю Київської Русі, адже саме завдяки їй великий князь Володимир направив нашу країну на християнський шлях. Вселенська Церква визнала княгиню Ольгу блаженною й святою.

Ставши християнкою, княгиня Ольга засвітила для нашого народу світильник істини, дороговказ до праведного життя, згідного з законом Божим.

Тож пильніше погляньмо на постать блаженної княгині Ольги.

У першому українському літописі «Повість врем'яних літ» читаємо:

«Була вона християнським предтечею Руської землі, як рання зірка перед приходом сонця, — немов місяць уночі; її життя так ясніло між невірними людьми, як перлина в болоті, бо люди ще не були обмиті святим Хрищенням. А вона обмилась у святій купелі й зняла з себе гріховну одягу старого Адама, і зодягнулася в нового – у Христа. А ми скажімо їй: «Радій, руське пізнання Бога, початку нашого примирення з Ним! Вона перша від Русі ввійшла в Царство Небесне, і її прославляють сини Русі як свою володарку, бо вона і після смерті молить Бога за Русь».

Отак ченцем Нестором (1056–1114) написано про Ольгу – дружину володаря Київської держави князя Ігоря, матір Святослава й бабуню св. Володимира. Літописці, історіографи й життєписці Святих висловлюються про княгиню Ольгу як про мудру правительку свого народу. По смерті Ігоря (945 р.) вона керу-

вала державою від імені малолітнього сина Святослава, котрий згідно з тодішніми законами був наступником свого батька. І напрочуд добре, вміло та мужньо керувала великою державою.

Ольга, котра була доброю порадицею, вірною і люблячою дружиною Ігореві, жорстоко відімстила збунтованому племені древлян, які вбили Ігоря. Така помста за вбивство цілком узгоджувалася з тодішнім методом правління та поганськими законами. Адже тоді діяв закон: око за око, зуб за зуб. І княгиня Ольга вчинила за законом своєї доби.

Однак саме княгині Ользі Господь дарував великий дар прозоріння і пізнання істинного Бога. Підставою до цього, мабуть, були її особисті риси: розум, справедливість, доброта й щирість вдачі. Численні легенди й перекази про Ольгу підкреслюють, що відмолоду вона була цнотливою, мудрою й шляхетною, чим і полонила князя Ігоря. Ставши княгинею, Ольга, як свідчать літописи, до народу свого була ласкавою й милосердною, нікому не чинила кривди, праведно судила, справедливо карала, щедро винагороджувала, убогим і немічним допомагала, просьби та скарги вислуховувала...

Крім особистих високоморальних якостей були й різні об'єктивні спонуки, що спричинились до прийняття княгинею християнської віри. Це, передусім, політичні, культурні й торговельні зносини Русі з християнськими державами світу. Зрештою, в ті часи було немало варягів-християн у Києві та по Русі. Ольга бачила і вміла оцінити чесне і високоморальне життя християн, що були в Києві.

Історик Микола Чубатий так пояснює мотив Ольги прийняти Христову віру: «Немає сумніву, що її вроджена інтелігенція обсервувати світ, оточуючий Русь, та її зносини з християнами, яких у Києві було багато, особливо варяг, довели її поволі на шлях до християнства» (*Історія Християнства на Русі-Україні. Том I, стор. 174*).

Я ж хочу додати, що в цьому був і перст Божий, щоб обрати таку достойну особистість для свого плану повернення українців до праведної віри.

Ставши християнкою, княгиня Ольга показала народові нове життя.

У «Повісті времьних літ» читаємо:

«Просвітившись же, радувалася вона душею і тілом. І почув її патріарх (Полієвкт) про віру, і мовив їй: «Благословенна ти еси в руських князях, бо возлюбила ти світло, а тьму облишила. Благословлятимуть тебе сини руської в останньому поколінні нащадків твоїх». І дав їй заповіді про церковний устав, і про молитву, і про піст, і про милостиню, і про додержання тіла в чистоті. А вона, схиливши голову, стояла, слухаючи поучення, вбирала, як губка, і, поклонившись патріархові, говорила: «Молитвами твоїми, владико, хай урежена буду я од сіті вражої». І було наречено їй в хрещенні ім'ям Олена...»

Княгиню Ольгу вважаємо першою просвітителькою на Русі-Україні. Її хрещення відкрило широкий шлях до християнізації нашої держави. Її, яка відзначалася світлим характером, сильною волею та надзвичайною мудрістю в управлінні державою, літописи називають «наймудрішою серед усіх людей».

Відомий історик Наталія Полонська-Василенко каже: «Нікому з володарів не присвятив наш літопис стільки уваги, як Ользі, що протягом двох десятиріч виступає в ореолі мудрости й жіночого чару». (*Історія України. Том I, стор. 101*).

За панування Ольги християнство стає другою, поруч із поганською, державною релігією. Сама Ольга творила багато діл милосердя та всіляко сприяла прославі Господа Бога. Як християнська володарка намагалася поширювати святу віру в державі, насамперед прикладом власного праведного життя, а також особливою турботою про священиків і всіх християн. Будуючи церкви, Ольга здійснювала апостольську місію та старалася про власну церковну ієрархію для Русі. Так у 959 році вона посилала посольство до німецького короля Оттона I. Західні літописи подають, що вона просила в нього єпископа і священиків для своєї держави.

Взагалі, дипломатичні дії й контакти княгині Ольги як зі Сходом (Візантією), так і з Заходом, свідчать, що княгиня прагнула не тільки політичної незалежності для свого народу, але старалася і про церковну автономію. І не її вина, що не вдавалося здійснювати ці мрії, що світ не хотів її розуміти... Як часто і в теперішні часи широкий світ не розуміє справедливих прагнень України.

Про життя Ольги у вірі свідчить і її остання воля, де вона просить похоронити її за християнським звичаєм і не справляти на її гробі поганської тризни. Померла вона 11 (24 за новим стилем) липня 969 року на 80-му році свого життя.

Літописець-чернець Яків написав:

«Тіло св. Ольги спочиває в домовині неначе спляче, стільки років нетлінне, в Десятинній церкві (Київ), куди перенесено її внуком Володимиром за митрополита Леонтія. Це тіло оглядають вірні через віконце в саркофазі».

Під час нападу монголів мощі св. Ольги були сховані під стелею Десятинної церкви. Митрополит Петро Могила в 1635 році, відбудовуючи невелику церкву на руїнах Десятинної, віднайшов мощі св. Ольги. Вони там спочивали до XVIII століття. За наказом Московського синоду їх було поховано, і сьогодні невідомо, де вони.

Усім нам варто дивитися на блаженну княгиню Ольгу, як на благодатний орієнтир для нас.

Я, як представник жіночої організації, хочу підкреслити, що постать славної княгині є особливо достойним взірцем для нашого жіноцтва, яке повинно дбати не лише про красу й здоров'я тіла, а й, ще більше, про красу й здоров'я душі, бо від праведності жінок у великій мірі залежить моральне здоров'я всього народу.

Син Ольги, хоробрий князь Святослав, не пішов за прикладом матері, хоч ніколи нікому не забороняв сповідувати християнство. Сам же не рішився піти проти усталеної громадської думки поган. Це, вочевидь, вимагало значно біль-

шої хоробрості, ніж на полі бою. В «Повісті времяних літ» читаємо, що Ольга часто говорила синові: «Сину мій, я пізнала Бога і тішуся; та й ти, як пізнаєш його, будеш радіти». Але він не зважав на це, кажучи: «Як я можу прийняти новий закон? Мої вояки будуть з того сміятись...»

Видається, і в наш час багатьом високопосадовим і публічним людям забракає сміливості вголос визнавати Всевишнього Творця і слідувати його Заповідям. Бо як інакше пояснити, що люди, які вважають себе християнами, соромляться вести християнським шляхом свою країну? Прикриваються облудними словами про демократію, свободу совісті, а насправді бояться розірвати пута силоміць насадженого атеїзму. Атеїзму, що є добровільним невіглаством, добровільною сліпотою, бо як інакше назвати тих, хто говорить про закони природи і закони суспільного розвитку, не задумуючись, хто ж створив, видав ці закони?

Хоч не вдалося княгині Ользі повернути свого сина Святослава у християнську віру, та вона не знеохотилася, а виховувала в ній своїх онуків – Олега, Ярополка й Володимира. У справі навернення людей покладалася не на примус, а більше на силу молитви. Відомо, що Олег і Ярополк померли християнами, а Володимир довершив почату княгиною справу, охрестив свій народ, і Київська Русь стала християнською державою. І саме за це князь Володимир названий Великим, а потім визнаний Вселенською Церквою рівноапостольним святим.

Чи не варто тепер звернутися до прикладу св. Володимира?

Для нас СВЯТИЙ ВОЛОДИМИР ВЕЛИКИЙ – це символ і програма. Символ зобов'язує нас до мужньої боротьби за Володимирову віру на його землях; а для будівничих української державності він мусить бути програмою, яка зобов'язує будувати державу на основах християнства, бо тільки християнська Україна буде сильною і довготривалою!

Князь Володимир не лише сам навернувся з поганства в християнство, але охрестив свій народ і проголосив Хрис-

тову віру державною релігією. Тож чому ми зраджуємо його заповідям?!

Князь Володимир Великий зумів об'єднати в одну державу велетенські простори. Володіння Київської Русі сягали від Карпатських гір до Кавказу і від Волги до Ладозького озера. Територія Київської Русі за часів Володимира була така велика, як жодна з тодішніх європейських держав.

Та став князь по-справжньому Великим тоді, коли після свого навернення й охрещення запровадив державною релігією Київської Русі християнство, що мало епохальне значення для всього народу. Проголошення християнської віри державною релігією об'єднало всі руські племена в один народ. Воно мало-помалу викоринювало поганські звичаї або християнізувало їх.

Християнська віра облагородила подружжя, родинне життя та взаємини між батьками й дітьми. Христове вчення проповідує любов до ближнього, а тому поволі зникали у княжій Русі дикі й жорстокі поганські звичаї. Володимир звелів будувати християнські церкви на місцях, де стояли ідоли. Призначив допомогу бідним, будував притулки для знедолених, заїзні доми для подорожуючих і лічниці для хворих.

Християнство в Київській державі стало на сторожі справедливості. Передусім воно поборювало рабство, несумісне з наукою Христа. Духовенство заклиало бояр покинути міжусобиці й розбрат та жити у згоді й любові. Коли вони прислухалися до повчань духовних наставників, то в державі панували мир і згода, нація процвітала.

Князь Володимир щедро обдаровував Церкву, наділив її багатьма привілеями і правами, забезпечував матеріально, виділяючи десяту частину своїх прибутків на її утримання. Він також звільнив духовенство від військової служби. Сам князь Володимир дуже любив церковні богослужіння, говорив, що боговшанування – це найсвятіша справа та головний обов'язок кожної людини. Св. Володимир дбав про освіту й культуру народу, давши йому за основу Христове Євангеліє.

Він дбав не лише про бояр і їхнє оточення, але про всі верстви народу, від найвищих до найнижчих, особливо про тих, що знаходилися в якійсь нужді.

Хотілося б, щоб це було дороговказом для наших правителів: дбати про забезпечення матеріальних і духовних потреб усіх прошарків народу! Адже коли здорові всі частини тіла, тоді здорове ціле тіло. Коли всі верстви населення задоволені, тоді здоровий, сильний та могутній увесь народ!

Тісна співпраця Церкви і держави причинилась до швидкого поширення християнства в Київській Русі. Загальне введення християнства в нашій країні стало поштовхом до величезного і швидкого зростання культури, центром якої став Київ, що тривалий час зберігав статус духовного осередку всієї Східної Європи.

Культ св. Володимира Великого після його смерті все більше поширювався. В половині XII століття наші літописи вже згадують його як Святого. В половині XIII століття було складено церковну службу, в якій св. Володимир прославляється як Рівноапостольний, бо світло віри, яке він дав своїм людям, поширилося не тільки на Русі-Україні, але й по всій Східній Європі. На початку XIV ст. на його честь було збудовано велику церкву в Новгороді, а згодом – багато інших по всій Україні.

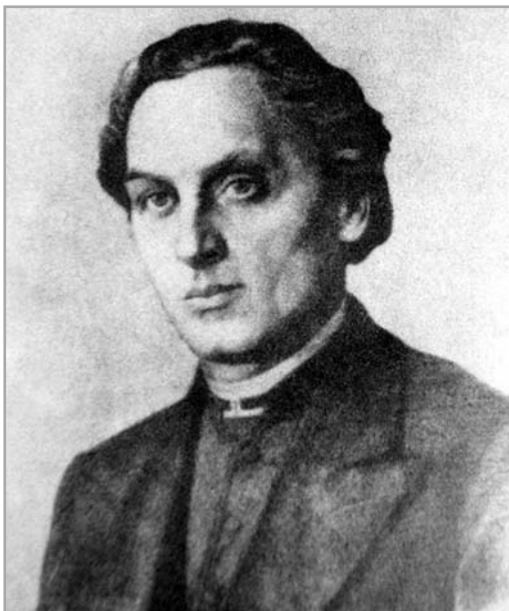
Але задумаймося, чи ми, відвідуючи численні храми св. Володимира, йдемо тим шляхом, який вказав Великий Князь, чи розуміємо потребу жити з Богом, виконувати Божі Заповіді?! Чи не пора вже усвідомити головну причину всіх негараздів сучасного суспільства і, не чекаючи, що хтось знову наVERTатиме нас на правильну путь, взятися за самоочищення й відновлення себе і всього люду?

Пора вже зліквідувати релігійне невігластво, вникнути у вчення Христа, засвоїти його і застосовувати у всіх сферах життя. Тоді зникнуть й усі негаразди: обман, шахрайство, злодійства, розбої і т. п. гріхи, які чинять люди, що не знають Бога, а обрали собі за ідола гроші й розкіш.

Варто долучитися до слів пісні, яка вже набула широкого поширення в нашому народі:

*Святий Великий Володимире,  
До тебе шлемо моління щире.  
Ти наш Апостол, ти наш Хреститель,  
Ти перший славний наш обновитель.  
Тебе взиває вся Україна,  
Бо всім нам грозить страшна руїна:  
Пекельний ворог всюди лютує,  
Церкву і віру в серцях руйнує.  
Святий Великий Володимире,  
Ти обновив нас силою віри,  
І днесь ти жаром віри й любові  
Приведи народ знов до обнови.  
Ми всі до тебе руки возносим,  
В тебе опіки, рятунку просим:  
О, виблагай нам кращої долі,  
Церкві й народу сили і волі!*

## ВЕЛИКИЙ БУДИТЕЛЬ УКРАЇНСЬКОГО ЛЮДУ



### ОТЕЦЬ МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ

6.11.1811 – 7.06.1843

Серед тих, кого визнаємо яскравим світочем праведного шляху, на кого маємо взоруватися, як поступати, до чого прямувати, благодатне місце займає о. Маркіян Шашкевич – український письменник, поет-зачинатель нової української літератури в Галичині, священник, що першим заговорив до парохіян зрозумілою рідною мовою, культурно-громадський діяч, палкий речник відродження західно-українських земель.

Задумаймося, чи випадково Маркіян Шашкевич прийшов у світ в роки, які Іван Франко назвав «добою єгипетської темряви». Тоді, після смерті цесаря Йосифа, який своїми реформами дещо сприяв греко-католицькій вірі та руській мові, ситуація стала дуже прикрою для українців, яких тоді в честь їхньої праматері Київської Русі називали русинами. Під тиском польської шляхти українська мова завмирає на десятиліття, припинено навіть лекції теології і катехизму українською мовою, які за австрійськими законами мали викладатись рідною мовою, майже не видавалися книжки руською мовою. Поступово польська мова стала єдиною державною мовою в Галичині. Українські шляхтичі й священники, і навіть пересічні міщани, спілкувалися польською. Лише хлібороби зберігали ще рідну мову, з чого насміхалися не лише чужі, а й свої...

І ось у таких обставинах появився чоловік, що започаткував відродження рідної мови. Чи не перст Божий був у цьому? Тож звернімо свої серця до цієї постаті!

Маркіян Семенович Шашкевич народився 6 листопада 1811 року в селі Підлисса тодішнього Золочівського повіту на Львівщині в сім'ї священника. Початкову освіту здобув у дяка, потім навчався в Золочівській німецькій школі та Львівській і Бережанській гімназіях.

З 1829 року він навчається у Львівській духовній семінарії і водночас є слухачем філософського відділу університету. І в ці роки виразно виявляється його невимовне вболівання над долею українського народу та прагнення відродити його мову, його давню славу.

Яків Головацький пізніше згадував: «Він все тужив за чимось, чого в школах не вчили, чого не знаходив ні в старих, ні в нових словесностях».

Ще в гімназійний період Маркіян Шашкевич почав писати вірші. Перший опублікований вірш Шашкевича «Голос галичан» з'явився в 1835 р. Його вірші мали переважно патрі-

отичний характер (це – «Руська мова», «Дайте руки», «Слово до чителей руського язика», «Побратим», «Лиха доля» та ін.), висвітлювали історичні теми («Хмельницького обступлення Львова», «О Наливайку», «Болеслав Кривоустий»). Проте було немало віршів ліричного характеру, в яких виразно відбивалася його лагідна, чуттєва й романтична душа.

Поетична спадщина Маркіяна Шашкевича відносно невелика, але високо оцінена І. Франком та пізнішими дослідниками.

Під час навчання в семінарії Шашкевич спільно з Яковом Головацьким та Іваном Вагилевичем (яких друзі називали «руська трійця») згуртували національно свідому молодь (І. Білинський, Ф. Мінчакевич, М. Козловський, А. Величковський, Г. Ількевич та ін.), яка стала на боротьбу за національно-культурне відродження на західних землях, зокрема за відродження народної мови в письменстві й церковних проповідях. Результатом їхньої діяльності була підготовка рукописів збірок авторських поезій слухачів духовної семінарії «Син Руси» (1833) і «Зоря» (1834), які через цензуру не побачили світ. А найвагомішим результатом стало видання у Будапешті альманаху «Русалка Дністровая» (1837). Це була перша книга народною українською мовою, яка дала поштовх національному відродженню та розвитку української літератури в Галичині.

Серед цих прогресивних діячів Маркіян Шашкевич помітно виділявся. Він активно займається самоосвітою, читає все, що стосується слов'янських культур, глибоко переймається справою слов'янського національного відродження, вчитуючись у твори таких «апостолів слов'янства», як Добровський, Шафарик, Караджич, Копітар та інші, знайомиться з творами І.Котляревського, граматику О. Павловського, зі збіркою народних пісень М. Максимовича.

І палко закликає сучасників до відродження рідної мови, руської слави й величі:

*Споминаймо, браття милі...  
Може, спомин спосіб дасть  
Воскресити в новій силі  
Руську славу, руську власть.*

При цьому закликає не лише згадувати, а й діяти:

*Дайте руки, юні други,  
Серце к серцю най припаде,  
Най щезають тяжкі туги,  
Ум охота най засяде.  
Разом, разом, хто сил має,  
Гоніть з Русі мраки тьмаві;  
Зависть най нас не спиняє, –  
Разом к світлу, други жваві!*

Коли вдуматися в ці нехитрі, а такі щирі заклики, бачимо, що і зараз вони не втрачають актуальності. Можливо, це й до нас звертається цей світлий Будитель? Адже і в сьогоднішні дні так необхідна єдність та спільне долання духовного занепаду, пасивного розчарування й бездіяльності для покращення долі України. Сьогодні, коли багато хто розчарувався в усіх сучасних лідерах, варто прислухатися до закликів безсмертного Маркіяна Шашкевича! І боротися, як боровся він...

Організаторський талант Шашкевича, а особливо його надзвичайно чиста вдача, так подіяли на його товаришів, що він став для них кумиром і світочем на ціле життя.

«О безсмертний Маркіяне, – до його загробної тіні звертається один з товаришів, – ти зажег еси огонь в моїй груді, котрий лише гробова персть загасити зможе».

Так хочеться, щоб подібний вогонь Шашкевичевого світильника загорівся і в серцях наших сучасників... А уми наші нехай переймуться тим, як двадцятидвохрічний Маркіян Шашкевич зумів схопити і спопуляризувати справжні потреби часу, зрозуміти його дух і тенденції. Чи не сам Господь Бог підказував йому?

У свою добу Маркіян Шашкевич першочергового значення надавав плеканню рідної мови.

«Письменство у кожного народу, – писав він, – це його життя, образ його способу думати, його душі; воно повинно заключитись і вирости серед народу і розквітнути на його ж таки ниві... Письменство – найперша потреба всього народу. Завдання його й мета найголовніша – сіяти просвіту поміж усіма членами всього народу, і поодиноких людей не виймаючи».

А нині, через два століття, багато хто не хоче розуміти ролі державної мови у розвитку суспільства. Чи не варто багатьом нашим державотворцям повчитися у Маркіяна Шашкевича?

Літературна, душпастирська і громадська діяльність самого Шашкевича витікала з цих його поглядів, почавши з мови і кінчаючи змістом його творів.

У 1836 р. Шашкевич опублікував у Перемишлі польською мовою полемічну брошуру «Азбука і Abecadlo», спрямовану проти спроб заведення в українській мові латинської абетки. У 1842 році переклав на народну мову частину «Слова о полку Ігоревім» та два Євангелія (від Матея і Йоана).

Також він здійснював переспіви та переклади із староруської, чеської, польської і сербської мов. В особі Шашкевича в українську літературу ввійшов талановитий поет, перекладач, патріот, гуманіст, людина високої культури й громадянської мужності. Провідний мотив Шашкевичевої творчості – заклик до національного єднання на демократичній основі, ідея захисту рідної мови, культури. Тема національного відродження органічно єдналася у нього із закликом до боротьби проти суспільної реакції.

Дбаючи про розвиток народної освіти, поводитир «Руської трійці» склав 1836 року першу «Читанку» українською мовою. Незважаючи на настійну потребу такого посібника для дітей, її вороже зустріла цензура. Тільки після смерті автора

цю «Читанку» в 1850 році видав у Львові Яків Головацький, і відтоді вона з успіхом використовувалась в початкових школах Галичини.

Та найбільше серця й труду вкладав отець Маркіян як ревний душпастир, що в наш час, мовби продовжуючи советську традицію, необґрунтовано замовчується. А він виступав самовідданим посередником між Господом Богом та сучасниками. Звичайно, неоціненною заслугою є те (це всіма підкреслюється), що він першим звернувся до своїх парохіян зрозумілою всім рідною мовою. Та мало звертаємо уваги, як переконливо, з великою любов'ю, пригортав він сучасників до Господа.

Душпастирював о. Шашкевич у селах Гумніська, Нестаничі й, нарешті, у Новосілках Лісних Золочівського округу (нині Новосілки Буського району). І всюди невтомно сіяв Боже слово. На жаль, мало маємо зафіксованих проповідей отця Маркіяна, які, на щастя, доніс до нас академік Михайло Возняк, але й по них можемо судити, як дохідливо, талановито ніс слово Боже цей священник. І скільки любові до людей виявляв при цьому!

«Милі люде», «Богумилі християне», «Християне, діти Отця небесного» – такими й подібними словами звертався о. Шашкевич до народу і з великою майстерністю роз'яснював слово Боже, закликав навертатися до Бога. Виступаючи проти аморальних явищ свого часу (які вельми характерні і для нашого часу), отець не ганьбив, не сварив, а з великим співстражданням переконував змінитися й жити за Заповідями Божими. При цьому, як великий майстер слова, вживав різних мистецьких прийомів, що робили його проповіді цікавими й зворушливими, відкривали для них людські серця.

Зрештою, сам о. Маркіян у своїх «Псалмах Русланових», в яких піднесеною, патетичною мовою висловив свої основні духовні концепції, підкреслює: «Віра серця мого, як Бескид, твердо постановилась на любови».

Глибока віра його та безмежна любов до Бога й людей допомагали о. Маркіяну Шашкевичеві долати тернистий життєвий шлях. Матеріальна скрута (адже всі три парафії, де він служив, були дуже бідні), переслідування польською владою, нерозуміння з боку багатьох сучасників постійно супроводжували священика-патріота. Нездоланним хрестом стала важка недуга туберкульозу, яка спіткала його ще в гімназійні роки, а з часом прогресувала. Не мав коштів на відповідне лікування, до того ж весь час і всі сили жертвовно віддавав душпастирській і творчій праці, аж поки не осліп і не втратив слух. Було йому тоді 32 роки. Скрутними були останні місяці його життя. Світлим промінчиком лишалась лише дружина Юлія (з дому Крушинська) – кохана, любляча жінка, свідок його терпінь та єдина опора його останніх днів.

7 червня 1843 року смерть забрала о. Шашкевича. Похований він 10 червня в Новосілках у чужому гробівці. Про місце поховання Маркіяна Шашкевича, ніби забули.

Здавалося, що лише син Маркіяна Шашкевича пам'ятає свого батька та продовжує його справу як поет. Володимир Шашкевич у 1896 році видав книжечку «Зільник», у якій поміщено такий вірш:

#### ДО МОГО БАТЬКА

*Батьку рідний, соколеньку, –  
Ти руский співаче!  
Та чи чуєш, яку ворон  
Пісню тобі краче?*

*Та чи видиш тиї хмари, –  
Тяжкі, чорні хмари,  
Що тя вели від колиски  
До самої мари,*

*І по смерти домовину  
Ще твою присіли?*

*Батьку рідний, хоть раз бо ще  
Глянь з-поза могили!*

*Хоч раз зведи головоньку,  
Хоч раз обізвися,  
Щоб від голосу твого  
Вороги стряслися.*

*Щоб почувши твою думу  
Падали ворони –  
Чорним трупом застеляли  
Яри та загони!*

*Щоб ті хмари, чорні хмари,  
Тяженько сплакнули: –  
І негідні твої друзи –  
Щоби схаменулись...*

*Щоби схаменулись – щоби іздрогнулись;  
До рідної Неньки назад повернулись;  
Щоби занехали матір катувати, –  
Та в чуже шкомаття на смерть прибирати!*

Та Господня воля розпорядилася, щоби слава пробудителя національної свідомості й зачинателя нової української літератури в Галичині почала зростати посмертно.

У 1893 році, тобто 50 літ по смерті, тлінні останки його перенесено до Львова і урочисто поховано в окремому гробівці на Личаківському цвинтарі. Ініціатором цього перенесення був о. Михайло Цегельський, довголітній парох Камінки-Струмилової та голова філії «Просвіти» у цьому місті.

У 1911 році, в століття народження письменника, відбулося величаве Шашкевичівське свято на його батьківщині з поставленням йому на Білій Горі біля села Підлисса величавого хреста-пам'ятника.

А видатний український літературознавець академік Михайло Возняк до 100-літнього ювілею Шашкевича видав «Писання Маркіяна Шашкевича», які і до нас доносять полум'яне слово душпастиря-поета.

З часом постає все більше пам'ятників цьому великому Українцеві, відкриваються музеї його, і не зникає потреба прислухатися до його віщих слів.

Широко вшановують пам'ять Маркіяна Шашкевича і в діаспорі. Культ Шашкевича зростає як реакція на русифікацію України й асиміляцію українців у діаспорі.

І тепер, відзначивши ювілей 200-річчя від народження о. Маркіяна Шашкевича, маємо освіжити пам'ять про славного будителя нашої свідомості, хоронителя нашої ментальності. Тим більше, що і тепер, у незалежній Україні, знову бачимо стільки небезпек для рідної мови, для долі народу, для самої України.

Позитивним було, що Верховна Рада України прийняла постанову про відзначення 200-річчя з дня народження Маркіяна Шашкевича на державному рівні, проте не маємо обмежуватися лише ювілейним роком, знати й пам'ятати його заклики та роль у національному відродженні ми повинні повсюдно й повсякчасно.

Адже значення його не обмежується частиною території України, і тим більше не вичерпується часом. Його постать, життя й творчість є невмирущим дороговказом правильного й праведного поступу українців.

Маркіян Шашкевич став зачинателем нової української літератури в Галичині, відродив гідність української мови, ввів народну мову в ужиток душпастирів. Коли на Східній Україні вперше рідним словом заговорив Іван Котляревський, то в Галичині це здійснив Маркіян Шашкевич.

Цьому полум'яному Будителеві й Просвітителеві ми у великій мірі завдячуємо те, що українці вистояли в умовах поневолення Західної України шовіністичною польською

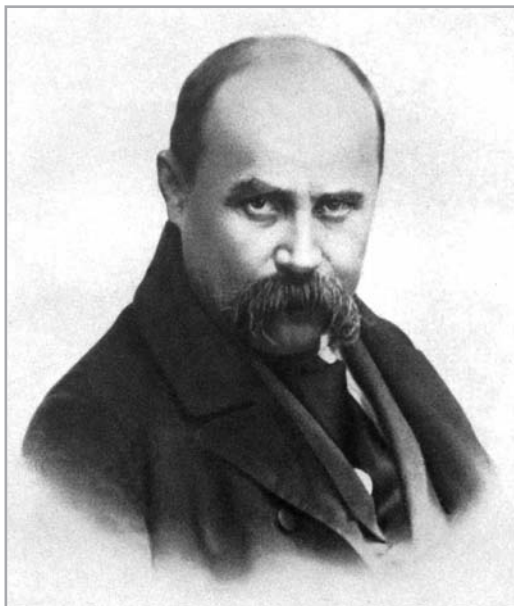
владою. І не лише вистояли, а й стали авангардом у відстоюванні прав всієї України, подали й подають приклад цього тій частині України, яка ще більш жорстоко була поневолена Росією.

До того ж о. Маркіян Шашкевич першим серед українських письменників заговорив про злуку східних і західних українських земель. Не можемо забувати цього.

Взагалі, о. Маркіяна Шашкевича можна вважати благодатним зразком служіння Богові та рідному народові. А на такі достойні приклади ми повинні взоруватися завжди. Цього особливо потребує Україна в наш такий тривожний і суперечливий час, повний різноманітних небезпек для Української Держави.

Тож звернімо свої серця й думи до цього Велета духа і нехай він стане добрим дороговказом для нас сьогоднішніх! І нехай Господь Бог допомагає нам!

## УКРАЇНСЬКИЙ ПРОРОК



### ТАРАС ШЕВЧЕНКО

9.03.1814 – 10.03.1861



У попередньому розділі мова йшла про о. Маркіяна Шашкевича, котрий розбудив український дух галичан, врятував від тотального ополячення, яке на початку XIX століття наполегливо й застрашаюче агресивно здійснювалося на наших землях. Здається, сам Господь Бог після галичанам (причому в іпостасі душпастиря) Будителя, який зумів стати рятівником українського духу, української мови, гідності української нації.

І, мовби на продовження Божого плану порятунку українців, через три роки в іншій частині України, поневоленій

іншою нацією, появляється виняткова особистість, що теж стала на захист української нації, розбурхала уми й серця всього народу, як сучасників, так і наступних поколінь. У 1814 році прийшов у світ Тарас Шевченко, який для всього світу став символом України.

Але чи ми, сьогоднішні українці, достатньо застановляємося над його значенням для історії України? І чи приміряємо Шевченкові заклики й заповіді до своїх діянь? Бо хіба не для цього післав нам його Господь?

Що феномен Шевченка дарований українцям самим Всевишнім Творцем – видно неозброєним (але не упередженим!) оком. Вистарчить лише згадати про походження цієї людини і порівняти із висотою, на яку піднісся його дух. Адже ні генетичні задатки, ні піклування оточення (тобто те, що ми зevamo об'єктивними факторами) не причинилися до розвитку його небувалих талантів. Тут мусив втрутитися лише перст Божий!

Із найбільш упокореного і знедоленого середовища, в неймовірно важких обставинах сирітського життя він став поетом, геній якого не має рівних у світі. Це розуміли не лише українці, але й представники національних еліт інших народів.

«Шевченко був найбільшим народним поетом з усіх великих поетів світу. З цього погляду український поет був вищим за Міцкевича і Пушкіна... Поезія Шевченка була явищем єдиним і неповторним. Немає для неї відповідника у світовій літературі», – пише Мар'ян Якубець, польський науковець, професор Вроцлавського університету.

«У Шевченка сяє та гола краса поезії народної, якої у Пушкіна і в Міцкевича лише іскорки блищать», – визнавав російський критик і поет Аполлон Григор'єв у XIX столітті (1822–1864).

Шевченко – «один з найбільших майстрів світової поезії», – стверджує Кларенс Меннінг, професор Колумбійського університету, славіст, перекладач творів Шевченка.

Найкраще значимість Шевченка окреслив інший великий українець Іван Франко:

«Він був сином мужика – і став володарем у царстві духа. Він був кріпаком – і став велетнем у царстві людської культури. Він був самоуком – і вказав нові світлі й вільні шляхи професорам і книжним ученим».

Великі знання і розум Шевченка дивували сучасників, але вони не могли ще досягнути, що це – Пророк, що цей розум дано йому звища і для певної місії. Тепер уже багато хто розуміє і стверджує, що його високе мистецтво із його глибинною щирістю є не лише мистецтвом, а відбиттям справжнього життя України, її внутрішньої суті. Сучасники поета лиш інстинктивно відчували це. Так Микола Костомаров у своїх спогадах про Шевченка вражено пише:

«Я побачив, що Шевченкова муза роздирала завісу народного життя... Сильний зір, міцні нерви треба мати, щоб не осліпнути або не знепритомніти від раптового світла істини... Горю відчайдушному поетові! Він забуває, що він людина...»

Але Шевченко був не лише людиною, він був Пророком з Божого покликання. Іноді він сам замислювався над тим, що робить і чому робить. Іноді він дорікає собі, що, закінчивши Академію мистецтв і маючи добрі здібності й гарні малярські доробки, все ж більше уваги віддавав віршам, слову, а не малярству.

У своєму щоденнику він писав: «В тіні моєї коштовно-розкішної майстерні, як у пекучому дикому степу наддніпрянським, передо мною пролітали тіні наших бідних мучеників-гетьманів. Передо мною розстилався степ, усіяний курганами. Передо мною красувалася моя прекрасна, моя бідна Україна у всій незайманій меланхолійній красі своїй... І я задумувався: я не міг відвести своїх духовних очей від цієї рідної чаруючої принадності. Покликання – і нічого більше».

Отже, покликання було сильнішим за самого Шевченка, покликання було до слова. Це покликання не творилось людьми, оточуючі люди (професори Академії, друзі, зокрема, Іван Сошенко) всіляко спонукали його до малювання. Але перемагало вище покликання – Слово, – бо «на початку було слово», як слово Всевишнього Творця, так і післаних Ним пророків.

*Ну, що б, здавалося, слова...  
Слова та голос – більш нічого.  
А серце б'ється-ожива,  
Як їх почує!.. Знать, од Бога  
І голос той і ті слова  
Ідуть між люди!.. – засвідчує сам Шевченко.*

Йдучи за цим покликанням, поет розгортав перед сучасниками широкі обрії, викликав глибокі думи у них. Могутня стихія любові до свого народу й батьківщини вдиралась у родини й товариства, де бував Шевченко, і ширилася далі, передавалася наступним поколінням.

Відчуваючи своє покликання, Тарас Шевченко просить у Господа допомоги в успішному виконанні своєї місії. У вірші «Над Євангелією» (який вилучався у радянських виданнях) поет пише:

*Не погасай, моє Світило,  
Душевну мряку розганяй,  
Вбирай мене у свою силу  
І путь крізь терня, путь смутливу,  
Небесним сяйвом поливай.  
Подай думкам Твою святиню,  
Святим надхненням напої,  
Щоб голосив я благостиню,  
Яку подало ти мені...*

Ці рядки якнайкраще спростовують мусолену радянськими ідеологами думку про нібито атеїзм Тараса Шевченка.

Правда, не всі радянські вчені-шевченкознавці служили цій ідеології. Так, академік Олександр Білецький з відвагою і науковим переконанням писав: «Майже на кожній сторінці своїх поезій Шевченко звертається до Бога – то з жалями і благаннями, то з прокляттям і погрозами. Справжній атеїст, у якого відсутня ідея «Бога», навряд чи стане так робити» (*Білецький О. Завдання і перспективи вивчення Шевченка*).

До того ж, бачимо, що до багатьох своїх значимих творів поет брав епіграфи саме із Святого Письма. Наприклад, до знаменитої комедії «Сон», де гостро й безкомпромісно розкрито реалії тодішнього життя сусільства, він дає епіграф:

*Дух істини, якого світ не може сприйняти,  
Бо не бачить його і не знає*

(Ів. 14, 17а)

Очевидно, саме у цьому, що не бачать і не знають Бога, вбачає поет причину огидності постатей, яких таврує він у цій сатиричній комедії.

Видатний український літературознавець Михайло Драгоманов називав Шевченка «бібліїстом», що є надзвичайно точним визначенням, адже вся творчість Кобзаря засвідчує глибоке знання Святого Письма. Але поет не тільки знавець Біблії, він своїм поетичним словом, у власній інтерпретації палко проголошує Божі сентенції.

Натхнений самим Господом, Тарас Шевченко у своїй творчості сягнув небачених висот. Дякуючи його генію, авторитет української мови так зріс, що навіть серед росіян знаходилися люди, які мусили визнати, що «малоруська література вже дістала такий розвиток, що навіть могла б обійтися і без нашого великоруського схвалення... Маючи тепер такого поета, як Шевченко, малоруська література... не потребує нічиєї прихильності». Так писав російський революціонер-демократ Микола Чернишевський.

Проте геніальності Шевченка, його історичної ваги для України не могли вповні осягнути навіть передові, освічені

його сучасники. Він бо стояв на багато голів вище від своїх сучасників. Можливо, і вік його був так коротким, бо Господь побачив, що людство ще не дозріло, щоб вповні зрозуміти його та послухатись його настанов.

Це, мабуть, зумовлювало і його самотність у людському світі, яка щораз більше гнітила його як людину. Йому здавалося, що створення власної сім'ї визволить його від цього гнітючого почуття, але не вдавалося цього зробити. Тепер, з відстані часу та глибокого аналізу духовної суті Шевченка, можемо зрозуміти, що це не було б виходом для надземної його душі.

Зате наступні покоління українців щораз більше розуміли значення творчості поета для розвитку української нації та зверталися до неї, як до джерела національної свідомості й патріотизму. Шевченковий геній і неперевершений глибокий гуманізм пробуджували до життя все найкраще й найблагородніше, що дрімало у людині.

На це звертала увагу і Леся Українка, величала поетеса України, яку теж можна віднести до плеяди пророків, післаних Україні самим Богом. В поезії «На роковини Шевченка» вона писала:

*Гомоніла твоя кобза  
Гучною струною,  
В кожнім серці одбивалась  
Чистою луною.*

*Спочиваєш ти, наш Батьку,  
Тихо в домовині,  
Та збудила твоя пісня  
Думки на Вкраїні.*

*Хай же промінь твоїх думок  
Поміж нами сяє,  
«Огню іскра великого»  
Повік не згасає!*

*Щоб між нами не вгасало  
Проміння величне,  
Ти поставив «на сторожі»  
Слово твоє вічне.*

Тож і ми, українці XXI століття, відкріймо свої серця для цієї стихії любові до Вітчизни, вболівання над її долею та служіння рідному народові. Здійснювати це якнайкраще вчать поезії Тараса Шевченка, ці поезії є вельми актуальними і в наш час, що підтверджує пророчу сутність їхнього творця.

*Праведная душе! Прийми мою мову,  
Немудру та щирю. Прийми, привітай! – просив поет...  
Виконуймо його просьбу!*

У далекому 1845 році Шевченко звернувся до всіх земляків своїм посланієм «І мертвим, і живим, і ненародженим...» Пророчо звертається і до нас. Мовби знаючи, чого найбільше буде бракувати українцям XXI століття, епіграфом до свого Послання ставить слова зі Святого Письма: «Коли хтось каже: «Я люблю Бога», а ненавидить брата свого, той не правдомовець» (I Послання Йоана, Гл. 4, ст. 20).

Пам'ятаймо ці слова, наповнюймо наші серця правдомовством і любов'ю!

Шевченка, незважаючи на його віще слово, а точніше, саме за нього, завжди не любили власть імуші. Чи то царизм, чи польська влада всіляко боролися із його правдивим, безкомпромісним і гострим словом. Його забороняли, за нього карали. Та воно звучало і знаходило щирий відгук у чистих серцях. Боялася його й советська влада. Демонструючи перед світом повагу до Кобзаря, видаючи його книги та відзначаючи його роковини, насправді всю свою репресивно-ідеологічну силу спрямували на боротьбу з Шевченковим словом. Скільки творів вилучали із «Кобзаря», а скількох, хоч і надрукованих, не дозволяли привселюдно декламувати!

Адже вони змушували думати, відкривали очі сплячим і байдужим. Советські ідеологи та науковці, що слугували їм, старалися на свій лад інтерпретувати думки Великого Пророка, фальсифікувати, перекручувати його заклики...

На щастя, минули ті часи... Та не можемо похвалитися, що всі визнали Шевченка як найвищого українського генія, далеко не всі хочуть чути його пророчі слова, які є актуальними і в наш час. На словах вважають його величним символом українського інтелекту, а в практичному житті воліли б не чути його закликів. Спостерігаємо, що часто відзначення роковин Тараса Шевченка влаштовується як мистецьке дійство, на якому широко пописуються сучасні митці, але майже не звучить Шевченкове слово, не бачимо глибоких роздумів над тим, що говорив і до чого далі закликає нас цей великий Геній.

А він, великий гуманіст і безкомпромісний правдомовець, крізь віки волає до свого народу, намагається розтопити наші серця, очистити наші душі. Тож наберімося мужності дослухатися до його слів:

*По закону апостола  
Ви любите брата!  
Суєслови, лицеміри,  
Господом прокляті!  
Ви любите на братові  
Шкуру, а не душу!  
Та й лупите по закону:  
Дочці на кожушок,  
Байстрюкові на придане,  
Жінці на патинки.  
Собі ж на те, що не знають  
Ні діти, ні жінка!..*

*За кого ж ти розіп'явся,  
Христе, сине Божий?*

*За нас добрих, чи за слово  
Істини... Чи, може,  
Щоб ми з тебе насміялись?  
Воно ж так і сталося.  
«Кавказ»*

Шанувати Шевченка, як Пророка, даного Україні Богом, – обов'язок кожного українця. Це має відбуватися як на громадському і особистому, приватному рівні кожного культурного українця, так і на державному рівні. І наше спільне завдання – домогтися, щоб роковини Великого Кобзаря у березні були проголошені державним святом і належно обходилися. Вдумливе осмислення сентенцій і заповітів Тараса Шевченка здатне стати дієвим фактором виховання справжнього українського патріотизму сучасних громадян України.

Історія України засвідчує багато яскравих фактів, як шанували українці пам'ять Шевченка у часи поневолення земель України різними окупантами (австрійськими, польськими, російськими, німецькими, румунськими та советськими). Його твори, його пророчі слова були тією основою, на якій будувалися національно-культурні та національно-визвольні ідеології українців.

Тож і зараз обов'язком України є гідно спиратися на його творчість у формуванні сучасної української ідеології.

Найбільше про це має дбати Українська Держава, але й кожна партія та громадська організація зобов'язані як внести свій вклад у вінок пам'яті Великого Кобзаря, так і керуватися його вказівками у своїх діях. Для цього й посилає Господь людей-пророків, які вказують народам шлях до праведного, справедливого й щасливого майбутнього. Для українців найбільшим Пророком був і є Тарас Шевченко. Тож вчитуймося у його слова, аналізуймо і приймаймо у свої серця, щоб очистилися вони від надмірного егоїзму та збудилися від байдужості.

Не затуляймо вуха на такі, для прикладу, слова:

*Доборолась Україна  
До самого краю.  
Гірше ляха свої діти  
Її розпинають...*

Чи не про нас і наше сьогодні ці слова? Задумаймося – та і вихід із такого сьогодні знайдімо у закликах-повчаннях Великого Кобзаря. У творах Шевченка знайдемо поради для нас і нашого часу, лише відкріймо свої серця, відкиньмо власну самовпевненість і самозакоханість, прислухаймося до Пророка, якого нам післав Господь Бог.

А ще згадаймо, як засвідчили свою любов, вдячність і вірність Шевченкові українці в 1861 році, коли, не зважаючи на великі труднощі, сповнили заповіт нашого Кобзаря. 8 травня домовина поета була викопана зі Смоленського кладовища в Санкт-Петербурзі, перенесена через увесь Петербург до Московського вокзалу і залізницею потрапила до Москви.

Довгим був шлях Шевченка до Києва. У Києві з Тарасом побожно прощалися студенти, поети, багато киян. Далі на пароплаві «Кременчук» прах Шевченка потрапив до Канева, дві доби домовина знаходилась в Успенському соборі, а 22 травня було відслужено в церкві панахиду, і прах віднесли на Чернечу гору, де врочисто поховали.

Майже весь травень тривало віддання шани Тарасові Шевченку, а ми повинні вшановувати його пам'ять як у травні, так і повсякчас.

У наш час є вельми доречними слова визначного літературного критика, публіциста й політичного діяча Дмитра Донцова:

«Про Шевченка треба нині не на святах промовляти, а кричати на вуличних перехрестях. Щоб, як дзвін тривоги, ка-

латало його слово! Ніколи бо не був він такий актуальний, як у наш час. Ніколи не було між нами стільки поглухлих, стільки сліпих».

Отож, прислухаймося до Шевченкових закликів, виконуймо його заповіт любові до України! Адже це такий чудовий дороговказ!

## ЗАЧИНАТЕЛЬ УКРАЇНСЬКОГО ЖІНОЧОГО РУХУ



НАТАЛІЯ КОБРИНСЬКА  
8.06.1855 – 22.01.1920

У XIX столітті Європою прокотився рух за відстоювання інтересів жіноцтва. Людство досягло того рівня цивілізації, що замислилося над становищем у суспільстві жінок, над їх роллю в історії.

Не минув цей рух і України та показав, що розуміння цього питання в Україні, особливо в Галичині, випереджує європейське розуміння, глибше й досконаліше трактує його.

Найпершою українкою, що вникла в жіноче питання, вказувала на його гідне розв'язування та словом і ділом від-

стоювала інтереси жіноцтва, справедливо вважається Наталія Кобринська – письменниця, видавець і громадська діячка.

З цього погляду дуже слушним є зауваження письменника Івана Дзюби:

«Наталія Кобринська і Ольга Кобилянська в розумінні «жіночого питання» та у висоті жіночого ідеалу перевищували сучасних їм західноєвропейських емансипаторок і емансипаторів. Здавалося б, парадокс: глуха провінція попереду світових політичних і культурних центрів. Але, по-перше, не така вже й глуха провінція. Зв'язок з Віднем, вплив німецької філософії, знайомство з французькою і норвезькою літературами. По-друге, більший гніт (економічний, соціальний, культурний, релігійний, звичаєвий) може породжувати більший спротив і вищі поривання».

Перед тим, як розглядати діяльність і дотепер актуальні сентенції Наталії Кобринської, варто згадати, з якого середовища вийшла ця засновниця жіночого руху на західноукраїнських землях.

Вона походить із священничого роду Озаркевичів, широко відомого своєю культурно-просвітницькою діяльністю.

Її дід, Іван Озаркевич (1795–1854), родом з Полтавщини, оселився на Снятинщині. Він, греко-католицький священник, відомий як ініціатор українського театрального аматорства, перший популяризатор творів письменників України в Галичині, постановник п'єс І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, С. Писаревського та автор власних п'єс.

Батько письменниці – Іван Іванович Озаркевич (1826–1903) – теж був греко-католицьким священником, відзначався високою освіченістю та громадською діяльністю. Він був депутатом галицького сейму і австрійського парламенту та творчою особистістю, писав вірші, п'єси, робив переклади. Він зазнавав у селі Белелуї, де душпастирював, громадську організацію «Руська бесіда», яка пропагувала українське слово.

Народилася Наталія 8 червня 1855 р. у с. Белелуя (тепер Снятинського району Івано-Франківської обл.) у сім'ї отця Івана Озаркевича та Теофілії з Окуневських, в яких було п'ятеро дітей, трьох синів і дві доні. Наталія була другою дитиною. Її старший брат Володимир (1853–1922) – греко-католицький священник і відомий культурно-громадський діяч; брат Євген (1861–1916) – один з найвідоміших лікарів у Галичині; брат Лонгин – відомий адвокат. Молодша сестра Ієроніма вийшла заміж за гімназійного вчителя Григорія Величковського.

Освіту Наталя здобувала вдома, спочатку мала вчительку, а далі навчав її сам батько. Від малої дитини дуже любила читати. Окрім загальних наук і української мови, вивчала польську, російську, німецьку та французьку мови. Залюбки читала Тургенєва, Гоголя, Міцкевича. Постійно займалася самоосвітою, знайомилася з творами провідних філософів, економістів, ідеологів того часу. Також гарно малювала і грала на фортепіано.

Бібліотека Озаркевичів, що викликала захоплення всіх, хто її бачив, стала першоджерелом знань для охочої до книг дівчини. Далі вона користалася з багатьох бібліотек того часу.

Вельми показовим і незвичайним для нас документом є «Автобіографія», пізніше написана Наталією Кобринською на прохання професора Львівського університету О. Огоновського, яку він опублікував у «Зорі» в 1893 році. До речі, автограф того твору зберігається у відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника.

Так ось – у цьому унікальному документі ми не знайдемо дат народження, одруження, конкретних кроків діяльності, зате бачимо опис становлення свого світогляду, своєї особистості. І робить це письменниця, подаючи звіт, які твори читала й студіювала та який вплив вони мали на формування її поглядів. Вражає широта її зацікавлень та глибина знань. Здається, не було видатних умів світу, з творами яких не зна-

йомилася б Наталя Кобринська. Твори з найрізноманітніших ділянок науки (філософії, соціології, історії, природознавства та ін.), авторів з різних країн студювала вона і не лише студювала, а вміло вибирала з них раціональне зерно та сіяла його на український ґрунт.

Дім отця Озаркевича був осередком української культури, центром, де збиралася молодь, де панувала любов до книги, до мистецтва. Серед друзів приходство Озаркевичів називали «Руськими Афінами».

Зрештою, те, що священнічі доми були осередками культурного, національного й духовного життя, було характерним для Галичини, на відміну від попівського середовища підросійської частини України.

У 1874 році Наталія одружується з теологом Теофілем Кобринським, людиною шляхетною, ніжною, чудовим співаком і композитором. Любитель фольклору Прикарпаття, він записував народні пісні, колядки, перекази. Душпастирюючи в м. Снятині, заснував там міську читальню і хор. Сам високо освічений, всіляко сприяв інтелектуальному росту своєї молоді дружини, в його особі Наталія мала щирого друга й однодумця.

На жаль, подружнє щастя було короткотривалим, бо в 1882 році о. Теофіль Кобринський несподівано помирає. З сердечною розпукою молода вдова, не забезпечена жодними матеріальними засобами, покидає Снятин і повертається до родинного дому. Не уявляє собі дальшого життя без коханого мужа. Щоб розвіяти тугу дочки, чутливий батько везе її до Відня, вводить у Товариство українських студентів «Січ».

У Відні Наталія Кобринська познайомилася з прогресивним публіцистом, літературознавцем і громадським діячем Остапом Терлецьким. Він, оцінивши майстерність та емоційність усних оповідей Наталії, умовив її взятися за перо.

1883 року вона написала своє перше оповідання «Пані Шумінська», перейменоване згодом на «Дух часу». Твір отримав загальне схвалення віденського товариства студентів-українців «Січ». Успіх надихнув Наталію Кобринську стати на літературний шлях, який вона нерозривно поєднала з громадською діяльністю.

Провідною темою творчості й діяльності Наталії Кобринської стало становище жінок у суспільстві та шляхи його покращення, при тому зверталася увага не лише на побут жіноцтва, а на плекання почуття власної гідності жінок. Цей аспект жіночого питання випереджав його розуміння в тогочасних європейських державах.

Потреба виховання почуття власної гідності жінки, основаного на засадах глибокої духовності, залишається вельми актуальною і в наш час.

Наталія Кобринська досконало розуміла потребу економічного, політичного і побутового розкряпачення жіноцтва. Розуміла також: щоб досягнути мету, треба домогтися доступу жінок до освіти, піднести жіноцтво до розуміння своєї людської вартості, вказати йому, як стати корисним членом суспільства. Зробити це можна, вважала вона, лише об'єднавши жінок і згуртувавши їх навколо прогресивних західноєвропейських ідей, які потрібно реалізувати, ставши на національно-соборницький шлях.

Для здійснення такої мети Наталія Кобринська ініціювала заснування «Товариства руських жінок».

8 грудня 1884 року «Товариство руських жінок» скликало свої перші загальні збори у м. Станіславі (сучасний Івано-Франківськ). Цей день вважається початком українського жіночого руху. Ці перші жіночі збори були тріумфом нових ідей, які, будучи переконливо подані, захопили уми й серця зібраного жіноцтва.

Письменниця Олена Кислевська так згадувала цю подію: «Гаряча промова Наталі Кобринської зачарувала присутніх. Особливо для молодших душ, спраглих небуденства й

нових доріг, вона була «п'яним нектаром». Постав великий підйом, усі зібрані жінки, а навіть молоденькі панночки (в коротких сукнях, бо довгі носили дорослі) підходили до стола на підвищенні, де поруч Кобринської учителька Ничаївна з другими приймала зголошення і вписи до новоствореного незалежного жіночого Товариства».

На З'їзді було проголошено ідею соборності України і жертвовної праці для народних мас, особливо для піднесення культурного рівня сільського жіноцтва. Ці ідеї глибоко запали в душі присутніх...

Сама Кобринська так формулювала завдання «Товариства»:

«Ми поклали собі метою впливати на розвій жіночого духа через літературу, бо література була всебічним образом ясних і темних сторін суспільного ладу, його потреб і недостатків».

І саме таку літературу вона творить. «Я через літературу, – наголошувала вона, – дійшла до зрозуміння жінки в суспільстві – тож хотіла і других повести за собою».

1884–1895 рр. – найплідніший період в літературній діяльності Наталії Кобринської.

Так 1884 року появилось її оповідання «Задля кусника хліба», яке високо оцінив Іван Франко. Він захоплено писав: «Чи Ви знаєте, що Ви написали таку штуку, якій рівної уся наша галицька література не видала!» – та опублікував це оповідання в «Зорі».

В оповіданні «Задля кусника хліба» описується вражаюча безпомічність жіноцтва зі священничої сім'ї, котра втратила главу – єдину економічну й духовну опору. Головна героїня твору Галя, одна з шести сиріт по священнику, розумна і вродлива, є глибоко нещасною, бо, відповідно до свого родинного виховання, мріє вийти заміж лише за попівича, їй навіть учитель – «не рівня». Але попівські сини віддавали перевагу багатству, а не красі – а який посаг мала вона, сирота? Після тяжких розчарувань Галя «задля

кусника хліба» погоджується вийти за вчителя, якого не любить.

Найважливіша думка твору – що жінка сама повинна дбати про певне місце в суспільстві, добиватися якоїсь спеціальності, а не бути утриманкою чоловіка.

Особисте знайомство Наталії Кобринської з Іваном Франком відбулося ще 1883 року в Коломиї на організованому віденськими і львівськими студентами вічі. І відтоді вони підтримували зв'язок. Франко благотворно впливав на світогляд письменниці та активно допомагав у її громадських зусиллях.

Якщо Терлецький розбудив літературний таланти Кобринської, то Франко спрямував його на служіння народові. «Майже неймовірно, – відзначає письменниця, – що на дійсні національні інтереси навів мене Іван Франко». Читаючи твори І.Франка, де поєднувалися український патріотизм і соціалізм, Кобринська зрозуміла, що «тільки на національних підставах може підвестися маса до загальної культури й цивілізації».

Наталія Кобринська була палкою поборницею культурного єднання західноукраїнських земель з Наддніпрянською Україною. Прагнучи об'єднати жінок усіх українських земель до спільної праці, вона ініціювала створення жіночого часопису, який би об'єднав творчі зусилля галичанок з українками з-поза Галичини, перш за все з жінками з Наддніпрянщини та Волині.

З цією метою вона, при допомозі Івана Франка, нав'язує зв'язки з усіма творчими сучасниками, і в червні 1887 року з її ініціативи і з участю Олени Пчілки у Львові виходить об'ємний альманах під назвою «Перший Вінок». На титулі стояли прізвища двох упорядників: Наталія Кобринська та Олена Пчілка. У цьому альманасі було надруковано 49 прозових, поетичних та публіцистичних творів сімнадцяти жінок-письменниць з усіх теренів України (таких як: Ганна

Барвінок, Дніпрова Чайка, Уляна Кравченко, Анна Павлик, Олена Пчілка, Михайлина Рошкевич, Софія Окуневська, Ольга Франко, Леся Українка, Людмила Старицька, Олена Грицай, Кліментина Попович, Олеся Бажанська та ін.).

Альманах «Перший Вінок» – це, мабуть, перший у світі збірник антології жіночої творчості, зібраної, відредагованої та виданої жінками. Його вихід у світ можна вважати як епохальну подію, оскільки багато жінок змогли репрезентувати себе як митців і ототожнитися з певними інтелектуальними колами, що в умовах тодішньої соціально-політичної маргінальності було дуже важливим.

Хоч поява Альманаху викликала в пресі немало критики з боку різних політичних і культурних угруповань, головно серед мужчин, його роль неможливо переоцінити. Твори та ідеї визначних українських письменниць стали рушійною силою в розвитку жіночого руху.

Сама Наталія Кобринська історичну вартість «Першого Вінка» вбачала в тому, що «інтелігентна жінка наша почувалася рівночасно русинкою і чоловіком, упімнулася о свої права національні і громадські».

Зі сторінок альманаху пролунав рішучий голос у справі університетської та гімназійної освіти для жінок. Наталія Кобринська закликала учасниць «Першого Вінка» провести акцію збирання підписів під петицією до австрійського уряду щодо допущення жінок до вищих шкіл. Таку акцію проводили Ольга Озаркевич на Станіславівщині, Олеся Бажанська на Львівщині, Уляна Кравченко на Дрогобиччині, Євгенія Ярошинська та Ольга Кобилянська на Буковині.

У 1893–1896 роках Наталія Кобринська організує видавництво «Жіноча бібліотека» і видає три книги альманаху «Наша доля», де було надруковано літературні твори жінок, їхні літературні огляди, статті про жіночий рух, звернення до австрійського уряду про дозвіл жінкам навчатися в університетах, про організацію дитячих захоронок, особливо по селах.

З ініціативи Наталії Кобринської до Галицького сейму було подано офіційні петиції щодо дозволу вступу жінок до університетів, про заснування першої жіночої гімназії, про допущення дівчат до класичних гімназій.

Кобринська пише «Відозву до руського жіноцтва», в якій закликає жінок закладати товариства з метою організації по селах захоронок (садочків) для дітей. І сама організує в Болехові захоронку не лише для сиріт, але і для дітей, які мали батьків. Такі захоронки мали метою виховувати дітей у національному дусі.

Цікавою й повчальною була полеміка Наталії Кобринської з Кларою Цеткін, ініціаторкою заснування «інтернаціонального свята жінки» – Восьме березня. Як і решта соціалісток Центральної і Західної Європи, Цеткін твердила, що не слід відокремлювати жіночого питання, бо це не окреме питання, – другорядна роль жінки у суспільстві, начебто, є лише віддзеркаленням капіталістичної системи, тож варто змінити систему й автоматично зміниться становище жінки в суспільстві.

Наталія Кобринська була першою жінкою в світі, яка наголошувала, що вирішення соціальних проблем, запровадження соціалізму як такого не розв'яже жіночого питання, що другорядна роль жінок і особливо подвійний визиск їх (праця в хаті й поза хатою) триватиме й тоді, коли буде повний соціалізм. Що й підтвердила подальша історія.

Життя показало, що Кобринська не помилилася. Подвійне навантаження завдало великого лиха жінкам у Радянському Союзі. В жодному суспільстві не було таких переpracьованих, змучених і незадоволених життям представниць «прекрасної статі», як у нашому.

Наталія Кобринська планувала новий великий проект, а саме – видати твори українських авторів та переклади чужинецьких авторів, в яких би розповідалося про жінок, кожна з

яких виконала якусь визначну місію у своєму житті. Тим сподівалася заохотити жінок вийти поза поріг своєї хати і активно включитися в освітню, соціально-громадську, культурну і політичну працю, для добра власного народу.

Ця ідея Наталії Кобринської дуже корисна для кожного часу, в тому числі і для сьогодні. Хотілося б, щоб і сучасні письменники у своїх творах показували героїв і героїнь, з яких варто було б брати приклад, які виховували б, облагоднювали б читачів.

Задля свого нового задуму Наталія Кобринська в 1912 році відновлює діяльність видавництва «Жіноча бібліотека». На жаль, Перша Світова війна перервала працю над тим проектом.

До того ж, ця війна безпосередньо зачепила письменницю. В 1915 році її було заарештовано й звинувачено у шпигунстві на користь Росії. Якби не зусилля адвоката, відомого українського письменника Андрія Чайковського, вона опинилася б в одному з австрійських концтаборів.

У 1918 р. Н. Кобринська підготувала збірку «Воєнні новели», в яких – вболівання над долею українського народу, поділеного кордонами, втягненого у війни за чужі інтереси, де брат воює проти брата. Це була її лебедина пісня.

У січні 1920 року письменниця померла. Вражаюче прикрою була її кончина: важка хвороба тифу, самотність у своєму домі, люті січневі морози й заметілі, через які до неї по кілька днів ніхто не заходив. Тому й конкретно день смерті невідомий. Знайшовши її мертвою, записали – 22 січня. Велике життя закінчилося так сумно. Поховано Наталію Кобринську в м. Болехові, де закінчила своє життя, а будинок її було спалено через загрозу інфекції тифу.

Усе життя боліло її серце над темнотою і недолею українського жіноцтва. Засвідчуючи це, заповіла написати на своєму гробі «Мене вже серце не болить».

У першу річницю смерті Наталії Кобринської українські письменники Галичини видали збірку творів, присвячених

її пам'яті, під заголовком «Першому українському борцеві за права жінки».

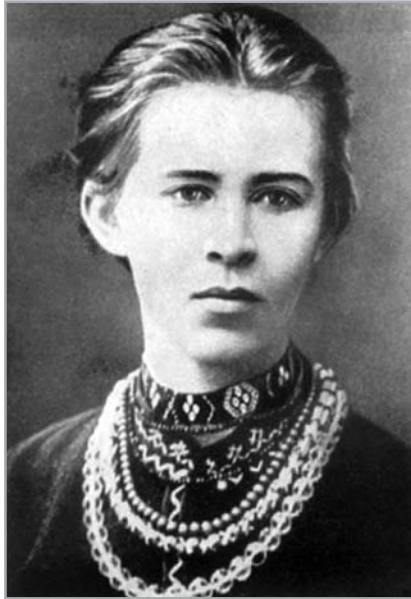
Кращі твори Наталії Кобринської стали цінним надбанням української літератури, а її культурно-громадська феміністична діяльність є вагомим вкладом у суспільно-демократичний рух та добрим дороговказом для праці сучасного жіноцтва.

У згаданому видатному альманасі «Перший Вінок» вміщено п'ять публіцистичних статей самої Наталії Кобринської, в яких вона найповніше виклала своє розуміння жіночого руху, висвітлила його історію і теорію на фактах, узятих з життя європейських країн. Першочерговим завданням на шляху емансипації української жінки, вважала письменниця, повинна стати зміна її власного світогляду, усвідомлення свого становища в суспільстві і сім'ї, тобто зміна психології, підняття її на вищий інтелектуальний рівень.

Як не дивно, і в наш час не зникла потреба змінювати психологію жіноцтва, бо, отримавши назагал рівноправність і широкі можливості, багато жінок не піднялися духовно, зосередилися на споживацьких інтересах, здобуту освіту та Богом дані природні здібності й зовнішню красу використовують лише для власного комфортного існування (іноді явно неморального), зовсім не дбаючи про благо всієї нації, про духовні ідеали. А від психології жіноцтва так багато залежить якість суспільства!..

Наталія Кобринська це розуміла, своєю творчістю і всім життям своїм вказувала шлях благодатного поступу для жіноцтва, а тим самим і всього суспільства. Варто було б звернутися до її дороговказів!

## ЗРАЗОК МУЖНОСТІ Й ПРАЦІ ДЛЯ НАРОДУ



ЛЕСЯ УКРАЇНКА  
25.02.1871 – 1.08.1913



Коли звертаємо погляди до славетних наших попередників, котрі здатні бути життєвими дороговказами для всіх поколінь українців, яскравою, немеркнучою зіркою сяє нам Леся Українка.

Мабуть, немає ні одного українця, хто не знав би це ім'я... Але чи часто звертаємося ми своїм розумом і серцем до цієї величавої постаті, яка понад усе любила Україну й українців?.. Якій Господь дарував так небуденний талант і силу духу... Яка, сприйнявши щедри дари від Всевишнього Творця,

створила високий постамент слова й інтелекту, здатних очішувати, підносити людські душі...

Тож звернімося до славетної Українки, яка сподівалася:

*Як я умру, на світі запалає  
Покинтий вогонь моїх пісень,  
І стримуваний племін засіяє,  
Вночі запалений, горітиме удень.*

Таке переконання вселив Господь у душу цієї небуденної особистості. Не розчаровуймо ж її, згадаймо, воскресимо в пам'яті її заклики, і нехай племін її незгасного вогню осяває нам життєвий шлях!

Восени 1913 року на жалобних, спричинених смертю великої поетеси, зборах Київського Наукового Товариства проф. Михайло Грушевський говорив:

«Леся Українка почала рано... Перші 10–15 літ поставили її в передні ряди сучасної поезії... Останнє ж п'ятиріччя її творчості було, немов якийсь титанічний хід по велетенських уступах, не рушених людською ногою, де кожний крок, кожний твір означав нову стадію, відкривав перед очима громадянства нашого все нові перспективи мислі, все нові обрії образів... Глибоко національна в своїй основі, всім змістом своїм зв'язана нерозривно з життям свого народу, з переживаннями нашої людини в теперішню добу, ця творчість переводила їх на ґрунт вічних вселюдських змагань, уясняла в їх світлі й зв'язувала з одвічними переживаннями людськості. Наше громадянство не встигало йти за цим захоплюючим, бурним потоком натхнення, цею блискучою панорамою образів, що розверталася перед ним; цей високий рівень ідей, на який вела творчість покійної, був незвичайний для його ширших кругів... Смерть перервала цю путь у вселюдські простори».

Мало кого так високо оцінив геній Грушевський. Тож пригляньмося ближче до постаті Лесі Українки.

Вона, Лариса Косач, народилася 25 лютого (13 лютого за старим стилем) 1871 року в сім'ї, що, разом з кількома іншими, становила ядро на той час нечисленного українського громадянства. Її батько, Петро Антонович Косач, служив головою З'їзду мирових посередників і працював по недільних школах 60-х рр., був людиною широко освіченою, тверезо-мислячою, з перевагою скептичних настроїв. Він був майстром іронії й сарказму, його фрази, стислі характеристики та окремі словечка часто повторялися в українських колах. Проте українською мовою він не розмовляв, для того він був занадто чернігівець і до смерті зберіг сліди характерної говірки свого кутка.

Мати Лесі, Ольга Петрівна Драгоманова, ширше знана як Олена Пчілка – одна з найвидатніших фігур українського життя своєї доби, громадського й літературного. З неослабною енергією служила вона українському письменству як перекладач, письменниця й видавець. Невтомно боролась за чистоту української мови, відкривала й підтримувала молоді таланти. У власній сім'ї виховання дітей взяла у свої руки і, всупереч звичаям великої більшості тогочасних інтелігентних родин, повела його цілком по-українськи. Під впливом матері формувалася літературна мова Лесі Українки.

Великий вплив на Лесю мав і мамин брат Михайло Драгоманов, відомий науковець і політичний діяч. Правда, спілкування Лесі й дядька відбувалося переважно листовно, бо Драгоманов змушений був жити за кордоном. Її листування з ним почалося ще в ранньому віці і тривало до смерті Драгоманова в 1895 році, яку Леся дуже важко пережила, тим більше, що в останні дні вона була біля нього в Софії. Леся, як згадує дочка Драгоманова, сидячи біля хворого дядька, весь час вчилася, збагачувалася ідеями й стремліннями. Перебування у Драгоманова зміцнило Лесину, і так ґрунтовну, освіту, поширило її світогляд.

Немалий вплив на формування Лесиної натури мала і мальовнича природа Волині, де пройшли її дитячі й підліткові

літа, а також пильне й уважне читання, до якого її, як і інших своїх дітей, заохотила мати. В результаті всі дитячі забави мали літературний характер: грали в «Іліяду» й «Одиссею», удавали різні сцени з лицарського життя.

З дитинства Леся щиро приятелювала зі своїм братом Михайлом (майбутнім українським письменником, що творив під псевдонімом М. Обачний), старшим від неї на півтора року. Михайлик рано навчився читати, а разом з ним, звісно, і Леся. У чотири роки вона вже справно читала, а в 5 років уміла писати. Прикметно, що вже перші Лесині листи, датовані 1876–1877 рр., написано виключно українською мовою. І це в час, коли «Емським» указом 1876 року українську мову було заборонено! Навчати дітей української мови вважалося державним злочином, але Олена Пчілка саме так навчала своїх дітей.

А в наш час, коли маємо законну державну українську мову, чи всі українці належно шанують її?

Діти Косачів рано втягнулися в настрої й життя дорослих, змалку довідалися про недержавні, «плебейські» (як тоді називали) народи, усвідомили своє українське громадянство та мріяли про національне відродження. До цього причинялися і поїздки до Києва, підтримування зв'язків з українським життям та спостереження праці матері.

Рівночасно у дітей рано виявилися літературні нахили, які особливо вибуяли в Лесі. Перший Лесин вірш був написаний, коли їй було 9 літ, і написаний він був під великим враженням того, що її тітку Олену, сестру батька, засилали на Сибір. Переймаючись тітчиною долею, мала Леся писала:

*Ні волі, ні долі у мене нема –  
лишилася тільки надія сама.*

Перші спроби початкуючої поетки знаходять гарячу підтримку її матері, вона пильно стежить за кожним рядком Лесі, виправляє її мову, вирівнює ритм і синтаксис і сама посилає її твори до галицьких видань. Їй же належить і псевдонім, під яким ті перші твори підписані – Леся Українка.

Так появилася в українській культурі велика літературна сила, яка піднялася понад багатьох митців і яка потім вразила світ силою свого духу.

Великий інтелектуальний потенціал Лесі Українки скоро затьмарився жорстокою й упертою хворобою, яка вкінці і звела її передчасно в могилу. Вже змалку Леся була тендітною, а на 10-му році її спіткала велика біда. У Різдвяні дні 1881 року, коли родина мешкала в Луцьку, природня цікавість потягнула дівчинку на берег річки Стир подивитися, як освячуватимуть воду. Дуже зацікавлена дитина довго вешталася берегом, до всього приглядаючись і не помічаючи переохолодження. Внаслідок цього Леся захворіла, згодом виявився туберкульоз кісток, який стрімко розвивався.

Спочатку хвороба впала на руку, і дівчинці прийшлося покинути улюблену гру на фортепіано, потім перекинулася на ногу, позбавивши її вільного руху, згодом туберкульоз поширився на легені й нирки. І все життя Лесі перетворилося на боротьбу з хворобою, яка то відступала, то набирала нових важчих форм. Постійне лікування, операції, курорти не зломали сили духу цієї відважної жінки, а лише укріпили цей непереможний дух, змусили наполегливіше вчитися і працювати.

Зрештою, ця сила духу була, мабуть, закладена в ній самим Творцем, бо проявлялася ще в ранньому дитинстві, про що згадує сама Леся Українка:

*Як дитиною, бувало,  
Упаду собі на лихо,  
То хоч в серце біль доходив,  
Я собі вставала тихо.  
«Що, болить?» – мене питали,  
Але я не признавалась –  
Я була малою горда, –  
Щоб не плакати, я сміялась.*

І такою вона була все своє життя!

Чи не благодатний приклад кожному для плекання сили власного духу!?

Початкову освіту Леся з братом отримали вдома, а потім посилено готувалися в Києві до вступу в гімназію. Брат поїхав до гімназії, а Леся через хворобу змушена була і далі навчатися вдома з приватними вчителями. Вона наполегливо вчилася, багато читала, дедалі більше уваги приділяла вивченню іноземних мов (англійської, французької, німецької, італійської, польської, болгарської, грецької і латини). Вже в 13 років вона була читачкою київської університетської бібліотеки. У дев'ятнадцятирічному віці вона написала для своєї сестри підручник «Стародавня історія східних народів» (видано 1918 р.).

Її надзвичайно сумлінна праця над собою вражає. Не отримавши офіційної освіти, Леся Українка своїми знаннями рівнялася з провідними умами свого часу. Який це яскравий приклад перемоги людини над обставинами, що їх створила доля!

Незважаючи на стан здоров'я Лесі, все нові й нові вірші виходили з-під її пера, все нові збірки появлялися на світ. У них – зворушлива лірика, глибоке сприйняття природи й світу, палке слово громадянина-патріота, заклик до дій і боротьби задля блага рідного народу.

Для нас вагомо, що багато її поетичних збірок вперше вийшли друком саме у Львові.

Згодом Іван Франко напише: «Від часу Шевченкового «Поховайте та вставайте, кайдани порвіте» Україна не чула такого сильного, гарячого та поетичного слова, як із уст сеї слабосилої хворої дівчини... Україна, на наш погляд, нині не має поета, щоб міг силою та різносторонністю свого таланту зрівнятися з Лесею Українкою».

А Господь дарував їй поряд із талантами нові й нові хрести.

У 1897 р. в Ялті Леся зустріла білоруського журналіста Сергія Мержинського. Ця зустріч відразу ж спалахнула палким коханням – листи, короткі зустрічі... Її обранець навіть приїжджав до Гадяча, до Лесиної матері. Здавалося, щастя на-

решті знайшло молоду поетесу. Але вже в лютому 1901 року в Мінську С. Мержинський помер від туберкульозу легень. Помер на руках Лесі... І протягом однієї ночі вона написала драматичну поему «Одержима». Протягом однієї трагічної ночі і страшною ціною Леся Українка стала драматургом. Створивши свою «Одержиму», вона не лише створила високопоетичний шедевр, а, звернувшись до постаті Месії, показала, де шукати порятунку й розради в найважчому горі. Її Міріам проповідує ту найвищу, понадлюдську любов, яка здатна врятувати світ і яка допомагає долати горе.

Важким ударом для тендітної хворої дівчини була і смерть її дорогого брата Михайла в 1903 році. Але вона напрочуд мужньо сприймала удари долі, спиралася на підтримку рідних і друзів, які щиро любили її. Духовною її подругою стала буковинська письменниця Ольга Кобилянська. Добру підтримку знайшла в особі Климента Квітки, за якого вийшла заміж в 1907 році.

Незважаючи на стан свого здоров'я, Леся Українка завжди прагнула активної діяльності для користі українського люду. Так, наприкінці 80-х – на початку 90-х років XIX ст. вона в Колодяжному влаштувала літературні вечори, вистави, читала селянам художні твори, проводила різноманітні бесіди і навіть подавала медичну допомогу під час епідемії тифу.

Буваючи в Києві, поринала у вир літературно-мистецького і громадського життя, що не давало спокою імперській владі. В її помешканні у Києві проводилися обшуки з конфіскацією численної літератури і навіть із короткочасними арештами, як це було в 1907 році.

Глибоко ознайомившись із здобутками світової літератури, Леся Українка прагнула доносити кращі твори світу до українського народу. Тому багато перекладала з німецької, французької, італійської та східних мов. І в перекладах своїх вибирала тему боротьби за волю – провідну тему свого життя.

Померла Леся Українка 1 серпня 1913 року на Кавказі.

Коли її ховали в Києві на Байковому кладовищі, влада заборонила нести труну на руках, співати дорогою «Вічна пам'ять» та виголошувати промови. Наступного дня газета «Діло» писала: «Такого знущання над собою наше громадянство ще ніколи не зазнавало. Ховали Грінченка, Шестюка, Лисенка – й промови не заборонялись. Невже тіло слабкої жінки завдавало урядові такого страху?»

Творчість Лесі Українки настільки багатогранна і плідна, що навіть не віриться, що прожила вона лише 42 роки. Світова література не може назвати іншого письменника з таким талантом, щирим і самобутнім голосом, полум'яним серцем і мудрим розумом. Вражає багатожанровість її спадщини: чудова поезія, складні філософсько-психологічні поеми, геніальні драматичні твори – такі як «Кассандра», «Лісова пісня», «Камінний господар», «У пущі», «В катакомбах», «Орґія», «Блакитна троянда», «Бояриня» – все це шедеври світового значення. Відшліфована, воістину новаторська проза, глибокодумні літературно-критичні статті, високохудожні переклади перлин світової поезії, багатюща епістолярна спадщина – скрізь у них пульсує гаряча кров великого гуманіста й патріота. Всюди відчуваємо її спрямованість у майбутнє, її палку мрію про справедливе й щасливе життя людства.

Ще в ранній поезії «Мій шлях» (1890) письменниця заявила:

*Коли я погляд свій на небо зводжу, –  
Нових зірок на йому не шукаю.  
Я там братерство, рівність, волю гожу  
Крізь чорні хмари вглядіти бажаю, –  
Тих три величні золоті зорі,  
Що людям сяють безліч літ вгорі...*

Задля тих мрій жила й творила... Творила, перемагаючи важку хворобу, незважаючи на підвищену температуру й майже постійні болі... Її життя – це вияв великого героїзму.

Проявляючи такий героїзм, вона закликала до активного життя й інших, її заклики не втрачають актуальності і в наш час.

Наприклад, у поезії «До товаришів» (1895) Леся Українка звертається до молоді, і в голосі її чуємо докір у пасивності, мрію про те, щоб молодь усвідомила свій громадянський обов'язок, щоб продовжила змагання до волі попередніх поколінь:

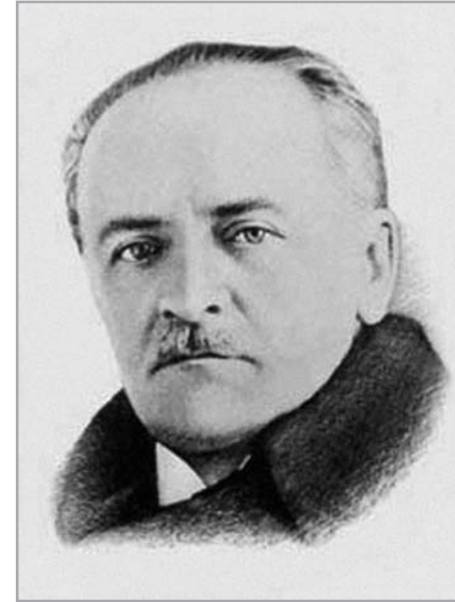
*Що ж браття мовчите? Чи втішені собою,  
Що вже й докори сі вас не проймуть?  
Чи так задавлені неволею, журбою?  
Чи, може, маєте яку яснішу путь?..  
Подаймо їм великую розвагу,  
Скажім і докажім, що ми бійці сами,  
А ні, то треба ж мати хоч ту сумну одвагу –  
Скажуть старим бійцям: не ждїть, не прийдем ми!..*

Чи й сучасну молодь не варто про це запитати? Зрештою, таке запитання можна поставити перед усіма нами...

Хотілося б, щоб ми, сьогоднішні, уміли долати розчарування й знеохочення поточними невдачами й негараздами, щоб не уподібнялися до Лицаря із драми Лесі Українки «Осінь казка», котрий втомився боротьбою, розчарувався у всьому і згоден покійно існувати, бо «втомлений навіки»... Хотілося б, щоб ми слідували заклику наполегливо добиватися світлої мети, який червоною ниткою проходить, як через драму «Осінь казка», так і крізь усю творчість Лесі Українки.

Дай, Боже, нам хоч частину тієї мужності й дієвої любові до своєї Вітчизни, якими так переповнена була славетна Леся Українка!

## ВЕЛЕТ УКРАЇНСЬКОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА ПАТРІОТИЗМУ



**БОГДАН ЛЕПКИЙ**  
9.XI.1872 – 21.VII.1941



Коли шукаємо в нашій історії конкретні й повчальні дороговкази, які вказували б правильний і праведний шлях для українців сьогоднішніх, найчастіше звертаємося до постатей видатних письменників, яких так щедро дарував Україні Господь і які високо підносилися на світові висоти інтелекту.

Серед них бачимо численні постаті українських письменників, які далеко випереджували сучасних їм світочів інших народів, інших культур. Та чи завжди українці вміли

їх достойно цінувати? І чи належно оцінюємо їх тепер ми, чи й далі, страждаючи якимсь комплексом власної меншовартості, не помічаємо велетів духу, посланих Україні самим Богом?

Пропоную звернути погляди до постаті, що представляє надзвичайно потужний інтелект, постаті, якою може гордитися кожен українець.

Це – вельми багатогранна особистість, оскільки він – поет і письменник, художник і мистецтвознавець, дослідник літературних процесів і перекладач, автор текстів численних музичних творів і теоретик феномену Українського Січового Стрілецтва, видатний педагог і активний громадський діяч. Отакими є іпостасі цього видатного українця, ім'я і твори якого в советські часи були строго заборонені, і в наш час це ім'я надто мало згадується й недостатньо пошановується. А це – величний зразок українського інтелекту й гідної постави українця-патріота. Ім'я його – Богдан Лепкий.

Народився Богдан Лепкий 9 листопада 1872 року у священичій родині на галицькому Поділлі, на хуторі Кривенькому біля с. Крегульця Гусятинського району Тернопільської області.

Батько його – о. Сильвестр Лепкий – був надзвичайно ерудованою людиною. Знав, як і більшість тодішніх греко-католицьких священиків, латинську, грецьку, старовірську, німецьку і польську мови. Грав на скрипці, серйозно вивчав історію, літературу, народну творчість, живопис, музику. І сам творив, у літературних колах був відомий як письменник Марко Мурава.

Мати – Домна, дочка отця Глібовицького – гарно співала, акомпануючи собі на гітарі, і вправно малювала. Мабуть, від неї Богдан успадкував талант до малярства. Батько, знаючи ситуацію в українському мистецтві, заохочував сина стати живописцем. «Богдан нехай малює, нам треба історичних малярів», – говорив він.

Початкову освіту і багаті знання про давні часи та історичні події Богдан отримав у батьківському домі, згодом навчався у так званій нормальній школі та в класичній гімназії у Бережанах, де мешкав у свого діда Михайла Глібовицького – авторитетного священика, який був віце-маршалком Бережанського повіту.

Будучи гімназистом, Богдан співав у гімназійному українському хорі під керівництвом Дениса Січинського і в бережанському хорі «Боян». Брав участь у концертах, декламував вірші, читав уривки з прозових творів. І багато малював, навчаючись малярства у Юліана Панькевича, намалював багато портретів родичів та відомих людей, окремі з цих робіт висіли в гімназійних класах.

З Божої ласки Богдан Лепкий успадкував від родичів великі здібності й таланти, які невтомно розвивав і гідно тим примножував славу України.

Після закінчення в 1891 році гімназії навчався у Віденській академії мистецтв, відвідував лекції на філософському факультеті Віденського університету, став учасником студентського товариства «Січ», брав участь у дискусіях на літературні і суспільно-політичні теми. Далі він переходить до Львівського університету.

Накопичуючи різнопланові знання, Богдан Лепкий постійно свої враження й переживання висловлював у поетичних рядках. До писання його тягнуло з раннього віку, писав принагідно, на клаптиках паперу, на обгортках книжок і зошитів... Серйозно ж планував стати художником.

Коли його вірші випадково побачив Михайло Новицький (о. Михайло Петрушевич), він, як талановитий лірик і вимогливий критик, порадив покинути малярство і серйозно взятися за перо. Відтоді Богдан Лепкий почав друкуватися в різних часописах, переважно підписуючись псевдонімами й криптонімами.

Після закінчення в 1895 році Львівського університету Богдан Лепкий дістав посаду вчителя української, польської

і німецької мов і літератур та історії й географії в Бережанській гімназії (в якій колись навчався). Водночас інтенсивно займався громадською працею: започатковував читальні «Просвіти», бібліотеки і позичкові каси, виголошував реферати та промови на святкових академіях, був учасником хору «Боян» і драматичного гуртка. Прагнув знання свої і таланти нести до рідного народу.

У 1899 році в Кракові в Ягелонському університеті було відкрито лекторат української мови і літератури. Викладати ці предмети запросили Богдана Лепкого як авторитетного вже педагога. І восени 1899 року Богдан Лепкий разом з молодю дружиною Олесею переїжджає до Кракова.

Там він активно поринув у вир громадського і культурного життя Кракова, який був тоді основним центром польської науки і культури. Молодий український літератор заприятелював з прогресивними польськими письменниками та став активістом доволі чисельної в Кракові української громади. Збиралися вечорами по суботах у читальні «Просвіта», обговорювали новини літератури, співали, танцювали.

А оселя Лепких на вулиці Зеленій 28 стала своєюрідною «українською амбасадом» у Кракові. Сюди часто приходили Василь Стефаник, Остап Луцький, Кирило Студинський, Михайло Бойчук, Кирило Трильовський, Михайло Жук, В'ячеслав Липинський та інші відомі громадські діячі, художники, письменники. Тут гостювали Михайло Коцюбинський, Ольга Кобилянська, Федір Вовк...

Помешкання Лепких було місцем обговорення важливих суспільно-політичних і культурно-мистецьких питань. Як згадував Роман Купчинський, «в тій хаті, що довгі роки була українською амбасадом в Кракові,.. не один чужинець навчився любити Україну». Багато обдарованих земляків завдяки Богданові Лепкому отримали освіту в Академії мистецтв. Як активний український просвітянин, Богдан Лепкий був добрим, духовним меценатом для багатьох молодих українців.

Надзвичайна працьовитість і працездатність Богдана Лепкого та його грандіозні доробки вражають.

Він напружено працював професійно й творчо, здав іспити на професора гімназії, став доцентом «виділових курсів» для вдосконалення кваліфікації вчителів, одна за одною появляються його численні книги оповідань і літературознавчих досліджень. Творчі інтереси його були дуже широкими, а твори його відзначалися великою досконалістю. Їх починають перекладати різними мовами.

Вагомом є праця Богдана Лепкого в галузі літературознавчих досліджень. Мабуть, нема такої сторінки історії нашої літератури, яка була б поза увагом письменника, – починаючи від обрядових пісень українського фольклору та «Слова о полку Ігоревім» до творчості його сучасників. Його перу належать «Начерк історії української літератури», дослідження творчості І. Котляревського, Т. Шевченка, М. Шашкевича, Марка Вовчка, Ю. Федьковича, І. Франка, які ставлять його на одне з чільних місць в українському літературознавстві першої половини ХХ століття.

На слова поезій Б. Лепкого написали музику до солоспівів і хорових композицій Лев Лепкий (його теж талановитий і славний брат), В. Барвінський, М. Гайворонський, В. Балтарович, Н. Нижанківський, Д. Січинський, Б. Кудрик, О. Бобикевич, Я. Ярославенко, Ф. Колесса, С. Людкевич, А. Рудницький, І. Соневицький, В. Подуфалий, Я. Мазурак та ін.

Перша Світова війна і воєнні події застали родину Лепких в курортному селищі Яремче на Гуцульщині, де стало небезпечним залишатися. Австрійці вишукували «шпигунів» і вішали, російські військові власті, що незабаром прийшли в сусідні села, шукали «мазепинців» і вивозили на схід.

Лепкий через Карпати перебрався до Угорщини, звідти через Пешт до Відня. Восени 1915 року він був мобілізований до австрійської армії, але стараннями впливових друзів направлений не в діючу армію, а для культурно-освітньої робо-

ти в табір для військовополонених. Воєнне лихоліття кидало Богдана Лепкого по різних місцевостях Польщі, Німеччини, Угорщини, Австрії. Події війни знаходили своє відображення у численних його нарисах і оповіданнях.

У 1925 році вдалося повернутися до Кракова, де він стає професором Ягеллонського університету. До кінця життя прожив у цьому місті, оточений повагою колег і любов'ю численних учнів. Знову розгортається його творча праця й видавнича діяльність.

Працюючи далеко від рідних місць, серцем і душею завжди був зі своїм краєм. Дуже любляв Прикарпаття, Гуцульщину, використовував кожен можливість проводити там літо. Всі свої вакації проводив у Галичині, частіше на Гуцульщині, в гущі рідного народу, втішаючись надзвичайною повагою й любов'ю людей.

Показовим є той факт, що у 1933 році громада села Черча на Рогатинщині, зібравши щедрі пожертви, збудувала для нього віллу, яку назвали «Богданівкою», де письменник мав можливість жити й працювати під час канікул і де бувало багато видатних гостей. Така уважність і жертвовність засвідчила справжню непідкупну любов і шану людей до улюбленого письменника й митця.

Не менше шанувала Богдана Лепкого наукова й творча інтелігенція.

У 1925 році його обрано головою Товариства письменників і журналістів ім. І. Франка у Львові. З 25 грудня 1925 р. він – почесний член товариства «Просвіта». З 1926 р. – Надзвичайний член Українського Наукового Інституту в Берліні. Належав до керівництва Українського Наукового Інституту у Варшаві з часу його заснування в 1930 році. Член Історично-Філологічного Товариства у Празі.

До 60-річчя йому вручили відзнаку уряду Української Народної Республіки (УНР) в екзилі, це був викутий з добутої московської зброї, позначений гербом гетьмана І. Мазепи і тризубом «перехідний перстень Мазепи». Також отримав

Грамоту Головного Отамана УНР, Грамоту «Української Громади» Берліна, Грамоту Української Бібліотеки С. Петлюри в Парижі, Грамоту Громадської Ради с. Жуків, яка іменувала Б. Лепкого Почесним громадянином і назвала його іменем вулицю. З 1932 р. Богдан Лепкий – дійсний, а згодом почесний член НТШ. Того ж 1932 року Український Вільний Університет у Празі присвоїв Б. Лепкому науковий ступінь доктора «гоноріс каузе» (почесного доктора).

Зрештою, це – далеко не всі титули й відзнаки видатного українця...

Зате в радянській Україні це ім'я було не лише замовчуване, а й строго заборонене, з бібліотек його твори було вилучено, а за зберігання його творів приватними особами наступали жорстокі репресії.

На щастя, минули большевицько-комуністичні часи, маємо Незалежну Державу, та ім'я Богдана Лепкого надто повільно повертається, далеко не всі розуміють його велич. Далеко не всі оцінюють його грандіозні труди для України, які мали б служити зразком для сьогоднішніх поколінь. Твори його могли б учити справжньої любові до Вітчизни, підносити національну свідомість.

Прикро, наприклад, що в енциклопедичному довіднику «Митці України», виданому в Києві в 1992 році за редакцією Ф. Кудрицького, немає жодної згадки про цього митця. Невже київські науковці далі не хочуть знати цього титана українського духу?

А в 2007 році у Києві виходить книга «100 великих українців», і в ній немає імені Богдана Лепкого! Як немає імені Івана Мазепи. А вони робили для України набагато більше від деяких інших, помічених там постатей. Складається враження, що такі книги готуються в Москві, де, звісно, не мають підстав любити видатних, непіддатливих Москві, українців.

Захоплюючись Богданом Лепким як видатним письменником, науковцем, педагогом і громадським діячем треба

пам'ятати, що разом з тим він не покидав і пензля, малював картини, вивчав історію мистецтва, популяризував доробок українських митців, допомагав їм морально і матеріально.

У нього була мрія, яку вдалося здійснити лише частково – «написати пензлем історію України».

Покинувши Віденську академію мистецтв, яка не зовсім відповідала його запитам, Богдан Лепкий зблизився з художником Миколою Івасюком, під його керівництвом створив кілька історичних полотен, зокрема «Коронацію Данила», «Козацькі бої», сцени з полювань. Велике враження на сучасників зробила його «Коронація Данила», проте це широкоформатне полотно, розміром у всю стіну, згубилося в час воєнного лихоліття. Залишилися лише спомини-опис цієї картини, зроблений братом Львом Лепким.

На жаль, більшість мистецького доробку Богдана Лепкого пропали в час Другої Світової війни. Правда, стараннями членів Організації Українських Націоналістів і, зокрема, провідного діяча ОУН Миколи Климишина, колишнього студента Богдана Лепкого, восени 1945 року вдалося врятувати частину сімейного архіву професора. З Відня, радянської зони окупації, було вивезено до Мюнхена, американської зони, 14 скринь з особистими речами й культурними цінностями. Частина цих речей зараз є експонатами музею Богдана Лепкого в Бережанах на Тернопільщині. Серед них є графічні мініатюри митця – портрети видатних осіб України – та полотна, виконані олійними фарбами. Зберігся також іконостас греко-католицької церкви Святого Михаїла в селі Жовчеві, що на Рогатинщині, яку Богдан Лепкий розписав у 1930 році.

Після окупації Польщі фашистською Німеччиною Богдан Лепкий втратив посаду в Краківському університеті і становище його стало важким і непевним.

Взагалі, багато переживань випало на його долю в останні роки життя. Найперше – це смерть дружини Олександри,

яка померла в 1937 році від раку горла, цю непоправну втрату Богдан Лепкий переживав дуже тяжко.

Також великим душевним ударом, що спричинився до інфаркту письменника, була окупація Галичини червоними «визволителями» та звістки про трагічну долю тисяч українських патріотів, що гинули від рук тих «визволителів». Мало втішало, що самому вдалося врятуватися. Хоч початок війни застав його в Черчі, місцеві люди допомогли йому перейти кордон і добратися до Кракова.

У Кракові ж німецькі окупанти, зліквідувавши університет, велику кількість професорсько-викладацького складу розстріляли. Богдан Лепкий дуже близько до серця прийняв втрату своїх колег і важко захворів...

21 липня 1941 року Богдан Лепкий відійшов до Господа. Помер у Кракові, його поховано там на Раковецькому цвинтарі.

У Богдана Лепкого і його дружини Олександри було троє дітей:

Син Ростислав-Лев (1898–1965) – доктор філософії, член «Союзу визволення України», урядовець українського посольства в Берліні, бібліотекар Українського Вільного Університету в Мюнхені.

Дочка Наталія-Марія (1901–1950) – магістр філософії, вчителювала в Перемишльському інституті шляхетних дівчат.

Дочка Софія-Євгенія (1904–1987) – довголітня співробітниця «Просвіти» і «Рідної школи» в Кракові.

Усі вони провели останні роки життя в Нью-Йорку і там померли власною, природньою смертю. А в Україні багато українців загинули від рук т. зв. «визволителів» лише за те, що зберігали твори Богдана Лепкого.

Діти письменника не залишили нащадків, рід Богдана Лепкого закінчився. Але чи не слід нам, сучасним українцям, стати його духовними дітьми, чи не варто на його творах вчитися справжньої любові до України?!

## ТВОРЧИСТЬ БОГДАНА ЛЕПКОГО

Подив і захоплення викликають надзвичайна працьовитість і працездатність Богдана Лепкого та його багатющі доробки в прозі й поезії, в літературознавчих і мистецтвознавчих дослідженнях, у численних перекладах і різножанровій малярській спадщині.

У всій своїй багатогранній діяльності Богдан Лепкий насаперед – видатний і вельми плідотворний письменник. Найбільш вагомими для нащадків є плоди його літературної творчості, його натхненне, правдиве й щире слово. На початку минулого століття Богдан Лепкий був одним із найбільш відомих і шанованих на західноукраїнських землях і в європейській діаспорі майстрів слова. Його твори відразу після публікації знаходили щирий відгук у серцях численних читачів.

Об'єм доробку Лепкого-письменника вражає. За кількістю написаного Богдан Лепкий поступається в українській літературі тільки Іванові Франку. Загалом творча спадщина письменника складає понад 80 власних книг, у т. ч. цикл романів «Мазепа», повісті, оповідання, казки, спогади, збірки віршів та поем, а також переклади, літературознавчі розвідки, статті літературного та мистецького спрямування, опубліковані у численних газетах, журналах, альманахах, календарях, збірниках. Він – упорядник і видавець 62 томів творів української класики з ґрунтовними дослідженнями, примітками, коментарями. Бібліографія творів Богдана Лепкого становить до тисячі позицій.

Як уже згадувалося, до писання Богдана Лепкого тягнуло з раннього віку, вже в гімназійні роки відчував потребу записувати свої враження й переживання.

З юності і до останніх літ Богдан Лепкий виділявся чуйним серцем і вразливою душею, що чутливо реагувала на всі обставини. Тому його твори надзвичайно зворушливі та сумовиті, як і життя рідного народу, як доля України, над якою щиро вболівав.

Це він сам визнає у поетичних рядках:

*Життя, мов скрипку музикант,  
Строїло все мене, –  
Сумний мій спів, товаришу,  
Бо все кругом сумне...*

Навчаючись у Бережанській гімназії, згодом – у Львівському університеті, Богдан Лепкий постійно писав вірші, оповідання, поеми, поезії в прозі.

Твори вміщував у багатьох періодичних виданнях краю («Діло», «Зоря», «Руслан», «Буковина», «Літературно-науковий Вістник», «Світ», «Жіноча Доля», «Письмо з Просвіти», «Дажбог», «Назустріч», «Ілюстровані Вісті», «Світ Дитини», «Народний Декламатор», «Літопис Червоної Калини» та ін.). Згодом – у численних українських еміграційних часописах.

Вірш «Журавлі» («Видиш, брате мій»), написаний 1910 року, до якого музику написав його брат Лев Лепкий, став широко відомою народною піснею. У кілька строф про осінній відліт журавлів поет зумів вкласти таку щирю гаму переживань і настроїв, що багато людей сприйняли це як вияв своїх почуттів (і галичани, що покидали рідну землю в пошуках кращої долі, і січові стрільці, що вирушали боронити рідну землю, і багато наступних поколінь...).

На музику покладено й багато інших творів Богдана Лепкого.

Творам Богдана Лепкого притаманна неповторна взаємодія Слова і Барви.

Дехто пробував закинути Богданові Лепкому надмірну сентиментальність і чутливість, але, думається, що в наш час агресії й брутальності в житті, надмірного символізму й абстрактності в мистецтві саме поезія Лепкого може служити цілющим бальзамом на зранені душі.

Туга за рідним краєм є виявом глибинного патріотизму Богдана Лепкого, сумовитий настрій – результатом проник-

нення в болі й страждання народу, співстраждання з понево-  
леним народом. Разом з тим поет закликає до дії.

У вірші «Вночі» чуємо:

*Вставай, вставай, вставай!  
Не час тепер на сон,  
Мов рана – рідний край,  
Мов зойк один і стон.*

Поет часто звертається до образу дзвонів:

*Ударте в дзвін, ударте на тривогу!  
Таж від диму сонце тмиться,  
Нарід гине, світ валиться,  
Пожалуйтеся Богу!  
Най знає Він, як тяжко ми страждали!  
Як за нашу кров і рани  
Нам дали нові кайдани.  
Бийте в дзвін!..*

Вслухаймося: «За нашу кров і рани нам дали нові кайда-  
ни...» Чи не стають знову актуальними ті слова?..

І ще прислухаймося до Богдана Лепкого:

*Дзвонів нема? Най дзвонять серця в грудях,  
Мов в озері ті потонулі дзвони.  
Прийде пора, народ з глибин добуде  
Батьків своїх зітхання і прокльони.  
Добуде їх і на дзвіниці слави  
Завісить ген під хмарами високо,  
І заніміє з дива кат лукавий,  
А звеселиться праведника око.  
Прийде пора, прийде колись година,  
Буде там муж, де нині є дитина,  
Буде там меч, де нині тихе слово,  
Були ми вольні і будемо знову.  
Були ми вольні і ходили в славі  
Понад Дністром, Дніпром і синім Доном,*

*Були ми білі, а будем керваві,  
Були тугою, а будем прокльоном.  
Прокльоном всього, що підле і хоре,  
Що поганило заповіти Божі,  
Клали ми слово тихе на сторожі,  
Поставмо силу – чей, вона поборе!*

Прикро, що рік за роком тихо й непомітно минають роко-  
вини цього полум'яного трибуна українського духу... А слова  
його так гаряче й пророче звертаються до нас! Прислухаймо-  
ся хоча б до таких слів із поетової мініатюри «Кидаю слова»:

*«Бийте в дзвін, бийте в дзвін на тривогу, щоб збудився  
малий і великий, щоб до праці метнувся усякий, щоб не було  
на рятунок пізно, – бийте в дзвін, бийте в дзвін на тривогу!*

*Гать будуйте кріпку і високу, щоб нас море грізне не за-  
ляло, щоби ми у багні не застрягли, та щоб внуки дідів не  
прокляли, що не вміли краю боронити: – гать будуйте кріпку  
і високу!*

*І я на тую гать кидаю свою пайку, дрібні слова...»*

Тож приймімо, нарешті, слова великого українця до своїх  
сердець, до своїх умів! Вони дуже доречні в наш час!

У поезіях Богдана Лепкого знаходимо відгук на всі явища  
й події народного життя, що засвідчує його близькість до на-  
роду. А ніжність і чистота, легкість і прозорість його поезії  
засвідчують м'якість, чутливість і лагідність його натури. По-  
езія Богдана Лепкого є дзеркалом його душі, його чистої й  
щирої душі.

У прозових творах письменника поряд з названими ри-  
сами характеру проявляється гострий аналітичний розум і  
глибокий психологізм. Проза Богдана Лепкого засвідчує до-  
сконале знання історії України, справедливий і чесний аналіз  
ментальності українців, тверезу оцінку суспільних процесів,  
а головне – щирю любов до України та її люду.

Значну частину творчості письменника становлять твори на історичну тематику. Його історичні твори спираються на вивчення історичних джерел, пам'яток давньоруської писемності. Для прикладу: його перекладові «Слова о полку Ігоревім» польською та українською мовами передувала кропітка дослідницька робота, яка згодом відбилася і в художніх творах – циклі «Слідами Ігоря», оповіданні «Каяла».

Найбільший успіх випав на долю історичних творів Богдана Лепкого: трилогії «Мазепа», повістей «Вадим» (1930) та «Крутіж» (1941).

Монументальні твори Богдана Лепкого, присвячені постаті гетьмана Івана Мазепи традиційно називають трилогією, тому що вони за попереднім задумом автора мали складатися з трьох частин. Проте в процесі роботи цей задум розрісся, і письменник вже планував дев'ять томів цієї епопеї, чого, однак не встиг здійснити.

Трилогія «Мазепа» становила 6 томів («Мотря» в 2 томах, «Не вбивай», «Батурич», «Полтава» в 2 томах). Після неї була написана повість «З-під Полтави до Бендер», в якій головним героєм є гетьман Пилип Орлик. Першу частину цієї повісті Богдан Лепкий завершив незадовго до смерті, але видана вона була його братом Левком лише в 1955 році у Нью-Йорку. При тому Левко Лепкий сам дописав загублений кінець рукопису. Другу частину «З-під Полтави до Бендер» та наступний, завершальний том про Войнаровського письменник не встиг здійснити, що є значною втратою для української літератури й культури взагалі.

Все ж, і те, що він написав, є феноменальним, єдиним в українській літературі полотном про бурхливу й драматичну епоху нашої історії та про видатну її постать – Івана Мазепу. Правда, в епопеї охоплено лише гетьманський період цієї видатної постаті, яка надихала багатьох митців різних національностей і країн. Іван Мазепа став героєм багатьох класиків європейської літератури.

У своєму трактуванні постаті Івана Мазепи Богдан Лепкий спирався на історичні джерела та праці авторитетних дослідників, передусім на праці Михайла Грушевського як на найавторитетніші дослідження, які й сьогодні не втратили свого значення.

Богдан Лепкий, думається, найглибше вникнув у думи й переживання великого гетьмана, у його щире прагнення порятувати Україну від чужоземного поневолення.

Найвірогіднішими є саме Лепким передані роздуми гетьмана:

«Ти московський цар, а я український гетьман. Ти будеш нову царську державу на кістках сотні поневолених народів, я рушивсь будувати свою, незалежну від деспотії твоєї. Я зрадив тебе, бо не хотів зрадити власної ідеї. А хоч би мені й довелось остаятися в бою з тобою, хоч би й прийшлося зложити свою голову, стару і стурбовану, так останеться Мазепа ідея. Вона житиме під попелом і кістками, поки грядучі покоління не відгребуть її, не піднімуть високо на свій прапор і не заткнуть його біля престолу вільної та незалежної від московських царів української держави» («Батурич». – *Львів, «Червона Калина», 1991, стор. 254*).

У цих рядках Богдан Лепкий прозірливо заглянув і в минуле, і в майбутнє. Оцінімо це!

Думи письменника злилися з думами Івана Мазепи і переконливо несуть нащадкам їхню велику ідею. Чи не пора й нам всім серцем прихилитись до цієї ідеї?

Мазепа Лепкого – це не та демонічна постать, якою він постає у творах класиків західноєвропейської літератури, а радше будівничий і просвітницький діяч. І саме такий підхід відповідає історичній правді. Адже за його гетьманства і при його сприянні було споруджено церкву св. Миколая в Пустино-Миколаївському монастирі, церкву Богоявлення, церкву Вознесення в Переяславі, відбудовано в стилі українського бароко Софіївський собор, Києво-Могилянській колегії нада-

но статус академії і збудовано для неї новий будинок і т. д. Чи могла б це робити людина, байдужа до своєї батьківщини, до свого народу?

Історичні твори Б. Лепкого – вельми реалістичні, хоч і сповнені романтичної любові до рідного краю. Сюжети їхні захоплюючі, мова легка й колоритна, читаються вони легко, а при цьому наповнюють читача високою духовністю.

За його творами можемо вивчати українську історію і, що ще головніше, можемо вчитися справжньої любові до рідного краю. Яскраві постаті Мотрі, Чуйкевича, Пилипа Орлика, Андрія Войнаровського та інших можуть служити і для нас чудовими зразками служіння Україні, здатності підпорядкувати свої особисті інтереси й прагнення високій національній ідеї.

Романтикою овіяний образ представника народу – хороброго сотника Мручка. І саме в його уста письменник вкладає гіркі роздуми про причини невдачі визвольних змагань: «Так собі чомусь своїм невченим розумом міркую, що нас Господь за наші великі гріхи карає, поправити нас хоче. Та куди! Якими були при смерті старого Хмеля, такими, мабуть, і біля смертної постелі Мазепи останемося, незгідливими, жадібними влади і маєтків, заздрили на добро брата й товариша нашого. І дивуйся тут, що перемагає москва. Московський чоловік послух знає, на приказ царя в огонь і в воду піде, а наш брат раду радити любить, чи послухати гетьмана, чи скинути його? І скидає нас Бог, як збунтованих ангелів з неба. Добре нам так, бо, їй Богу, недобрий ми народ» («З-під Полтави до Бендер», «Червона Калина», Львів, 1991, стор. 89).

Гіркі роздуми письменника і його героя, який повторяє: «Більше гріхів, як їх закон Божий знає...» (там само, стор. 128). Але треба набратися мужності і задуматися над ними. А опісля – кожному самого себе виправляти, очищати.

Завершуючи розповідь про творчість Богдана Лепкого і закликаючи всіх зануритися в його невмирущі твори, хочу зачитати передсмертні слова Великого Гетьмана, передані нам Великим Письменником:

«Дякую Тобі, Боже, за охоту до життя і діла. Велике це добро, і Ти найкраще бачиш, що я його у землю не закопав. Не гайнував. І головою й руками трудився, і мислюю, і мечем. Великого хотів. А що не здійснив свого хотіння, може, це й не моя вина. Всі ми люди. Цвіт і комаха, дерево і звір у лісі, такі, як Ти їх сотворив, Боже. А людині дав Ти волю розвиватись. На людині Ти, мабуть, і завівся. Людині ще багато дечого бракує. Не карай же нас за те, лиш поможи нам кращими стати, достойними премудрости Твоєї!» («З-під Полтави до Бендер», «Червона Калина», Львів, 1991, стор. 198).

Богдан Лепкий, котрий понад усе любив Україну й український народ, і гарячим серцем і аналітичним розумом, глибоко прихилився до постаті гетьмана Мазепи, думається, якнайдостовірніше розгадав думи великого гетьмана, який, жертвуючи всіма вигодами, почестями і статками своїми, піднявся на порятунок України, яка гинула від царського свавілля.

Збагнімо це! Пам'ятаймо і робімо висновки для себе...

## ЗРАЗОК САМООЧИЩЕННЯ ТА СЛУЖІННЯ УКРАЇНИ



КАТРЯ ГРИНЕВИЧЕВА

19.11.1875 – 25.12.1947



У попередньому розділі йшлося про надзвичайні інтелект, патріотизм і працелюдотворність Богдана Лепкого. Та він не єдина постать, яка захоплює своїм інтелектом і діяльністю. Серед славних світочів української культури особливе місце займає Катря Гриневичева – талановита письменниця й палка патріотка, доля якої вражає незвична, а служіння українському народові не знає рівних собі.

Тож звернімося до постаті цієї українки, постараймося зрозуміти небуденність і винятковість її долі, велич і трагіч-

ність її. А також спробуймо приміряти її приклад до себе – чи можемо ми так посвятитися рідному народові?

Народилася майбутня письменниця 19 листопада 1875 року у Винниках біля Львова в сім'ї міщан Марії та Василя Банахів, спольщених українців. Коли Катрі було три роки, сім'я переїхала до Кракова.

До вісімнадцяти років Катря не лише не знала української мови, але й соромилась, що силою факту свого народження вона належить до українців, тобто до нації, яку всіляко зневажала тодішня шовіністична Польща. Вдома говорили польськи, з малих літ її вчили французької мови, а потім віддали вчитися під опіку черниць у німецьку, так звану, «виділову школу».

Після закінчення цієї школи юна Катерина, яку тоді всі звали Катажина, поступила у Краківську учительську семінарію, відому своїми шовіністичними спрямуваннями. Там готували вчительські кадри, які повинні були витіснити українських учителів із державних початкових шкіл Галичини. Українську мову, як один із предметів, у семінарії викладав професор Йосип Третяк, спольщений українець, типовий перекинчик, відомий тим, що у 1907 році доклав немало зусиль, щоб не допустити Івана Франка до праці у Львівському університеті. Відповідно, така особа не могла прищепити учням поваги до української мови.

Але у Кракові Катажина Банах зішлася з демократичною польською молоддю, яка гуртувалася навколо Артура Гурського, редактора часопису «Жице». З уст цього прогресивного польського письменника вона вперше почула схвальний відзив про українців, вперше побачила український часопис – львівське «Діло». Тоді вона вперше застановилася над долею рідного народу.

Далі доля подарувала їй знайомство з Василем Стефанником, він подарував їй український буквар, і вона із запалом, по-справжньому, глибоко почала вивчати рідну мову.

І пірнула в читання – українські часописи, твори Франка, Шевченка...

Почалося прозріння, різке й болуче, із нестримною тягою до всього українського. Мовби якась вища, невидима сила спрямувала її в бурхливе українське русло... Катря закинула лекції в семінарії, демонстративно відмовляється від спілкування польською мовою, читає вірші Шевченка на вечорі, присвяченим його пам'яті у Кракові.

З неї насміхаються подруги, батьки дорікають, що псує собі репутацію у польських властей. Доходить до того, що вона відмовляється здавати по-польськи матуру, вона отримує ярлик «велика русинська патріотка», що в очах семінарії рівносильне злочину. Це було неабияке випробування сили духу, та пройшла його Катря вражаюче стійко. Усвідомивши велич свого народу і трагічність його долі, Катря вважає прожиті нею вісімнадцять літ життя злочином супроти свого знедоленого, але нескореного народу. І постановляє спокутувати цей злочин упродовж свого подальшого життя.

Щоб вирватись із ворожого польського оточення та стати самостійною й незалежною, вона виходить заміж за львів'янина Осипа Гриневича і переїжджає до Львова, де її чоловік працює учителем молодших класів в одному з філіалів академічної гімназії.

У Львові Катря Гриневичева входить в атмосферу культурної та освітньої праці, знайомиться з Осипом Маковеєм, Іваном Франком, Володимиром Гнатюком, Іваном Трушем і під їх впливом складає популярні книжечки для «Просвіти». За одну з них – «Батько Петро» – одержує в 1893 році премію ім. Степана Дубравського, галицького педагога, фундатора при «Просвіті», премії для видавання популярних книжок. У цей час Гриневичева розпочала співробітництво з часописами «Діло», «Буковина», «Літературно-науковий вісник».

Її твори відразу привернули увагу, її багато друкують, критика позитивно відзивається, особливо підкреслюючи

майстерність її художнього слова, бездоганність стилю та неперевершене знання української мови. У своїх естетичних поглядах Катря Гриневичева стоїть близько до «Молодої музи», але ніколи не забуває про суспільну функцію літератури. Особливо проявляється в неї педагогічний темперамент, який скеровує її до праці серед дітей. Вже як відому письменницю її запрошують редагувати надзвичайно популярний у ті роки дитячий журнал «Дзвінок», і в 1909–1912 рр. вона редагує його.

Праця Катрі Гриневичевої була схвально оцінена такими видатними людьми, як Іван Франко, Володимир Гнатюк та Іван Труш.

Відвідини Києва та особисте знайомство з Оленою Пчілкою, Марією Заньковецькою, Валерією О'Коннор-Вілінською підсилюють її бажання далі працювати на педагогічній ниві.

Наскільки щасливо складалось життя Катрі Гриневичевої в літературі, настільки нещасливим було її особисте життя. Чоловік її виявився людиною малоінтелігентною і обмеженою, не здатним зрозуміти її стремлінь, і в 1912 році вона розійшлася з ним. Їй і її синам приходилось терпіти велику матеріальну скруту, оскільки вона не могла отримати ніякої посади – пан намісник добре запам'ятав собі Краків і ту молоду Катерину Банах, яка кинула виклик цілій системі виховання в Учительській жіночій семінарії. Її бідність і нужда стають об'єктами насміху та пліток. Мовляв, захотіла «побавитися в українську патріотку», – то й маєш.

Всі удари долі Катря Гриневичева сприймає як кару за минулі гріхи перед рідним народом і готова нести важкий життєвий хрест. При цьому виявляє неймовірну жертвовність. В час Першої Світової війни вона їде у Гмінд – невелике поселення у болотах Долішньої Австрії, куди австрійський уряд зігнав на час війни українських селян з усіх куточків Галичини, боячись, що вони можуть стати на бік Росії. Там Катря Гриневичева працювала вчителькою баракової школи. Ран-

ки вона проводила в школі, а решту дня – в бараках, серед людей і їхнього горя.

Спробуймо собі уявити, хто із нас, сьогоднішніх, спромігся б покинути власну домівку і добровільно піти в табір, звідки люди не могли нікуди втекти, де були позбавлені найнеобхідніших речей, де панував холод і голод, неймовірна антисанітарія та епідемії. А Катря Гриневичева, як і інші кращі сили тогочасної української інтелігенції, добровільно йшли в подібні табори смерті, щоб допомогти народу в його стражданнях. Ставали сестрами милосердя, учили дітей, писали листи і скарги, надавали першу необхідну допомогу.

Про страждання людей у цьому таборі Катря Гриневичева розповідала сучасникам у своїх численних новелах, змальованих із натури. Свідчення про цю жахливу сторінку нашої історії залишила і для наступних поколінь. Дуже корисно було б усім це перечитати, осмислити, а особливо тим, що схильні нарікати на свої теперішні обставини.

Велика заслуга Катрі Гриневичевої, що вона постійно інформує часопис «Вісник визволення України» про нечувані злочини в таборі, знущання, заперечення будь-яких прав людини – тобто, про геноцид, у якому уряд вправляється над українським народом. Вона також висилає свої новели, нариси і статті про Гмінд Михайлові Возняку для публікації у «Літературно-науковому віснику». Ці матеріали сколихнули світ. Під тиском громадськості Гмінд закривають, людям дозволили повернутися до своїх домівок.

У 1917 році Катря Гриневичева повертається до Львова. Даремні її прохання дати їй якусь учительську посаду бодай на провінції. Глухими залишаються пан радник двору, панове посли, інспектори зі шкільної ради. До давніх її «грівів» додався ще й Гмінд. Вона йде працювати в газету «Українське слово», де головним редактором був у той час Льонгин Цегельський, а опісля – до часопису «Рада».

Катря Гриневичева знову активно включається в суспільну працю, головним чином, серед жінок. Вона співро-

бітничує в журналах «Жіноча доля», «Жінка», «Нова хата» та інших.

У 1922 році Гриневичеву обрано головою центрального об'єднання українських жінок Галичини і Волині – Союзу Українок.

Сподівання на визволення українського народу після розпаду Австро-Угорщини виявилися марними. Замість вишколених Габсбургів прийшов «демократичний» Пілсудський і санаційна Польща, яка не на жарт зайнялася планомірним винищенням всього українського в Галичині.

Для Катрі Гриневичевої вболівання над долею рідного народу поєднуються з постійною боротьбою за власне виживання, з вічними нестатками. Багато часу займає буденна хатня праця, до того ж псується здоров'я, часами з'являється зневіра...

Та жадоба творчості перемагає. І в 1928 р. виходить у світ її історична повість «Шоломи в сонці», а в 1935 – «Шестикрилець». Обі – з часів творення Галицько-Волинської держави. Повість «Шоломи в сонці» Катря Гриневичева присвятила Костянтині Малицькій, авторці відомої пісні «Чом, чом, земле моя?» Як призналася вона опісля, якраз слова пісні: «Тут, тут батьки твої пролили кров свою» і були тою першою спонукою взятися за перо і написати повість.

Критика дуже неоднозначно сприйняла ці повісті, про них багато писалось, найбільше про її мистецький стиль, їй закидали вибуялий романтизм. Але їй найбільше боліло те, що ніхто не хотів розуміти, що саме спонукало її узятися за перо, що викликало оту піднесеність мови. А вона так пристрасно хотіла оповісти про справи Романа Мстиславовича і його прагнення з'єднати всі землі воедино! Ніхто ні словом не обмовився про актуальність проблем, які підіймала Катря Гриневичева в оті найчорніші часи розгулу профашистського уряду Польщі, – віру у величність свого народу, в його незламний дух, в його непоборність. А це ж була визначальна тема у творчості Катрі Гриневичевої. Вона прагнула піднести

чоло свого народу, віками гнобленого і винищованого різними закладами, вселити в нього віру.

І тепер, з відстані часу, можна стверджувати, що це їй вдавалось. У тому, що ніякі вороги не змогли зламати сили духу нашого народу, пригасити його волелюбності, є значна лепта діяльності Катрі Гриневичевої.

У творах Катрі Гриневичевої виразно звучить морально-етична проблематика. Багато з її оповідань (зокрема, зі збірки «По дорозі в Сихем») мають біблійно-апокрифічну основу, що засвідчує глибоке знання авторкою Святого Письма та використання його сентенцій у пропагуванні моральних засад у сучасників. Письменниця використовує, переосмислює біблійні сюжети, запрошує образи Бога, Ісуса Христа, Матері Божої до земних, людських ситуацій з метою викликати задуму читача, плекання в сучасників християнських засад.

Наприклад, в оповіданні «Господь і орачі» письменниця однозначно підкреслює, що в будь-якій людській справі потрібна Божа поміч. Орач, що уповає на Божу поміч, попри свою неміч, отримує чудовий урожай, а орач, зарозумілий своїм умінням і старанням, який заявляє, що його «нивка і без Бога вродить», отримує повне фіаско.

Самій же письменниці доля залишала все менше радощів. Сподіване визволення Західної України після воз'єднання українських земель перетворилось у страшні репресії, що настали, буквально, відразу після приходу радянської влади. Почались арешти й виселення в Сибір та Казахстан її знайомих, рідних, товаришів по перу. Життя виповнилось довгими днями й ночами, коли очікувала і собі наказу збиратись невідомо куди. Це притлумлює її надії і сподівання, здають нерви і здоров'я. Налякана попередніми діями сталінізму, вона не залишилась у визволеному від фашистів Львові і потягнулась із ключем подібних до неї емігрантів на чужину.

Катря Гриневичева померла 25 грудня 1947 року в містечку Берхтесгаден в Австрії.

Багато моральних і матеріальних труднощів випало на долю цієї української жінки, та вона достойно несла свій хрест, турбуючись лише про те, як прислужитись рідному народові.

«Чи будуть мені прощені мої гріхи і чи я спокутувала їх?» – Це її слова, сказані на чужині незадовго до смерті. Це її найбільше хвилювало. Бо гріхами вважала тих 18 літ, прожитих у відчуженні від рідного народу. (Хоч у цьому не було її вини.) Все подальше життя Катрі Гриневичевої – яскравий приклад великої любові до України і жертвовного служіння їй. Така велична покута!

То ж не забуваймо цей приклад. Черпаймо в ньому свідомість і сили, адже і нам належить покутувати свої відчуженість, байдужість, занедбання, які не раз допускаємо щодо рідної Вітчизни!

Як письменниця Катря Гриневичева належить до плеяди тих українських письменників, яким не пощастило в критиці та біографічних відомостях. І у восьмитомній «Історії української літератури», і в «Українській Радянській Енциклопедії» її ім'я згадується мимохідь, без докладних дат та назв творів. Щодо її творів, то їх у 1954 році за чийсь так званим «сообщенієм» було вилучено з усіх бібліотек республіки і знищено.

Очевидно, Радянській Україні не потрібен був приклад такої активності, яку виявила Катря Гриневичева, включившись в освітню працю для блага українського суспільства. Не потрібні були твори, що пробуджують національну гідність українців.

Тож чи не пора тепер, у Незалежній Україні, змінити цю ситуацію? Чи не час пропагувати творчість і життєвий приклад Катрі Гриневичевої? Адже це – добрий дороговказ для поступу українців!

## ПІСЛАНІЙ УКРАЇНІ БОГОМ



### МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ

29.07.1865 – 1.11.1944

Кожному народові, кожній нації Господь посилає видатних земних пророків, які стають символами своєї нації, її оберегами, орієнтирами її розвитку на довгі віки. Вже всіма визнано таким пророком українського народу Тараса Шевченка, який став батьком сучасної української мови та еталоном синівської любові до України. Та не всі ще усвідомили, що в особі іншої видатної історичної постаті – Митрополита Андрея Шептицького – маємо Богом даного Духовного Провідника українського народу, який, отримавши від Господа

непересічний розум і надзвичайно любляче серце, все своє життя поклав на вітар любові до України та служінню українському народові.

Хоча безбожна й антиукраїнська советська влада багато зусиль доклала, щоб створити негативний образ цього Велета Духу, тепер більшість неупереджених громадян розуміють, яка це велика і видатна постать.

Проте далеко не всі знають його твори, його заклики й стремління, його батьківські повчання, які вельми актуальні і в наш час. Так само не всі розуміють, що Андрей Шептицький був не лише видатною людиною, не лише достойним Митрополитом, а й післанцем долі чи, точніше, післанцем Всевишнього Творця до українського народу, щоб подати йому руку помочі в час, коли переповнилась чаша його недолі.

Щоб усвідомити небуденність цієї Людини, щоб могли повірити, що це Богом даний українському народові пророк, звернімо пильнішу увагу на його біографію.

Народився він 29 липня 1865 року у с. Прилбичі Яворівського повіту. Був сином графа Івана Шептицького із давнього боярського роду, який отримав грамоту на земельні володіння від князя Льва ще у 1284 р. У XVIII і XIX ст. окремим представникам цього роду, в тому числі і предкам нашого Митрополита, було надано графський титул.

Мати майбутнього Митрополита Софія була донькою польського письменника Олександра Фредра і своїм родовим корінням була з'єднана з королівським родом Собеських.

Синові при хрещенні в костелі було дано ім'я Роман-Олександр-Марія.

Вже в силу свого походження йому було забезпечено добробут, кар'єру, безтурботне, щасливе життя. Та він не пішов тим легким протореним шляхом. Задумаймося, чому?

Добре вивчивши своє українське (руське, як тоді говорилося) коріння і гостро відчуваючи історичну несправедливість щодо українського народу, він добився дозволу Вати-

кану і змінив отриманий при хрещенні римо-католицький обряд на греко-католицький. І став найвеличнішою постаттю Української Церкви і справжнім Пророком українського народу. Чому обрав такий непростий, нетрадиційний і дуже непрестижний (за тодішніми уявленнями) шлях? Юнацький максималізм, романтизм чи перст Божий?

Отримавши від Господа непересічний розум і надзвичайно любляче серце, він усе своє життя поклав на вівтар любові до України та служінню українському народові.

Роман Шептицький отримав найвищу можливу освіту: навчався в гімназіях Львова і Кракова, студював право у Кракові і Вроцлаві, у 1888 р. отримав ступінь доктора права. Рік перед тим побував у Києві і Москві, де спілкувався з професором В. Антоновичем і філософом В. Соловйовим.

Звідки потяг до здобуття так різноманітних знань? Природня людська допитливість чи усвідомлення свого особливого призначення?

І от цей високоосвічений заможний юнак, подолавши відмовляння рідних, у травні 1887 р. вступає до монастиря Отців Василіян. Відбув новіціят у Добромилі. Прийняв чернече ім'я Андрей. 22 серпня 1892 р. був висвячений на священника єпископом Юліаном Пелешем. Згодом здобув у Кракові докторські звання з богослов'я і філософії. Андрей Шептицький був ігуменом монастиря св. Онуфрія у м. Львові, професором теології в домі василіянських студій, єпископом Станиславівським.

Як розумів своє призначення, Андрей Шептицький висловив вже у «Першому слові Пастиря», зверненому в 1899 році до українського народу. «Вже тільки для Вас маю жити, – для Вас усе посвятити, – ба навіть за Вас, як цього треба буде, і життя своє віддати...»

Так писав 34-річний єпископ! Так думав і так поступав, бо понад усе бажав, (як задушевно говорить у цьому ж Пастирському листі): «І вже нині бажав би я собі (коби лиш воно

було можливе на цьому світі!), щоб між Вами не було ніякого терпіння, ні біди. Щоб усі Ви, – всі до одного, – і старі, і молоді, – і вчені, й неграмотні, – і вбогі, й багаті, – щоб усі Ви були щасливі, – щасливі і в цьому житті, і в другому, – на віки».

Далі Андрей Шептицький так визначає своє завдання: «Шукати Ваших душ і бажати їм вічного щастя. – Бо і Христос прийшов на цей світ, щоб спасти людей... Всю свою увагу хочу сьогодні звернути на ті невідрадіні відносини у Вашому дочасному житті. Отже, на Ваше здоров'я, добробут, просвіту – і всі наші спільні, народні інтереси».

Тепер багато т. зв. «народних обранців» та державних діячів говорять подібно... Але Андрей Шептицький ціле своє життя так і поступав! І це добре видно кожному, хто неупереджено аналізує його діяння.

В одному з листів до матері Митрополит Андрей пише: «Для мене, місіонера, нема і не може бути ні однієї чужої ділянки з життя дорученого мені Богом народу, незалежно, чи це буде промислом чи шкільництвом, мистецтвом чи гігієною, купецтвом чи філософією, наукою чи спортом».

У січні 1901 року Андрей Шептицький ступив на Митрополичий престіл.

За час свого владичого правління Митрополит Андрей написав до вірних понад сто Пастирських листів і понад десять популярних релігійних книжечок. (Це попри томи теоретичних і наукових праць!) Не було в житті галичан (та й всієї України) ні однієї важливої події, на яку б Митрополит Андрей не відгукнувся з батьківським повчанням, нагадуванням чи осторогою. У своїх Посланнях він говорив не тільки про релігійно-моральні обов'язки вірних, але теж про їхні національні та громадянські обов'язки. Всі послання Митрополита натхненні глибокою вірою в Бога і батьківською любов'ю до свого стада, яке прагне слів розради у своїх гірких переживаннях.

Тому актуальними і корисними в наш час є повчання, застереження Митрополита. Якби ми їх дотримувалися, яким досконалим було б суспільство, яким щасливим було б життя!

А саме життя Митрополита є будуючим прикладом гідного життя християнина і патріота. Але впливати він може лише на тих, хто знає його, хто прагне до досконалості, хто справді здатний думати про загальне добро, а не про свої егоїстичні матеріально-амбіційні інтереси. Тому вважаю надзвичайно важливим (особливо для талановитих, активних особистостей, які прагнуть бути лідерами та внести достойний вклад у поступ суспільства) вивчати життя та праці цього Богом даного нам Пророка – захисника українського народу.

Подиву гідні непорушний авторитет Митрополита серед його сучасників, його вплив на духовний, суспільно-політичний, культурний розвиток українського народу.

Митрополит був членом Галицького Сейму і Палати Панів у м. Відні, у 1906 році очолював делегацію до царя з вимогами рівних прав для українців Австро-Угорської монархії. Завжди і всюди він мужньо обстоював інтереси української нації.

Під час Першої Світової війни Митрополит Андрей був заарештований російською царською поліцією і вивезений спочатку до Києва, а потім до Новгорода, Корська, Суздаля. Звільнений після Лютневої революції 1917 року, він відбув Синод Російської Католицької Церкви в Петрограді, зустрічався в Києві з членами Центральної Ради й у вересні 1917 року повернувся до Львова.

Як член Української Національної ради схвалив проголошення ЗУНР, за що потім був інтернований поляками від 19 листопада 1918 р. до грудня 1919 року.

В 1923 році знову був арештований поляками за виступи в обороні самостійності України під час його поїздок до Рима і по Америці. Звільнено його було лише після втручання папи Пія XI.

Свій геніальний розум і титанічну працю Митрополит Андрей Шептицький присвятив справі розбудови Української Церкви та підняття всієї української нації на вищий щабель духовності, свідомості та добробуту.

Неможливо коротко охопити всю його діяльність. Додільно було б проводити окремі огляди її по різних напрямках і темах цієї різносторонньої діяльності.

Як деякі приклади, можна назвати заснування у Львові 1905 року церковного музею, перейменованого згодом у Національний музей, придбання приміщення для художників, заснування Народної Лічниці і Порадні (тобто консультації) для матерів, садівничої школи тощо.

Митрополит став співзасновником Земельного Банку у Львові, підтримував «Просвіту», «Рідну школу», бурси для гімназійної та ремісничої молоді, «Пласт», якому віддав власну земельну ділянку в Підлютому.

1930 року він заснував Український Католицький Союз, який видавав тижневик «Мета» і журнал «Дзвони», заклав друкарню «Бібльос», де виходив двотижневик «Христос – наша сила» і «Лицарство Пресвятої Богородиці».

Будучи монахом-василіянином, Митрополит Андрей був засновником і нових чернечих чинів та згромаджень, які немало причинилися до піднесення духовності українського народу.

І у всій своїй діяльності він ніколи не дбав про своє збагачення, а навпаки, свої особисті великі родові маєтки витрачав на потреби як Церкви, так і потребуючих людей, особливо вдів і сиріт. Який контраст із сучасними високими посадовцями та діячами!

Сміливо підносив Андрей Шептицький свій голос проти різномасштабних окупантів та поневолювачів українського народу (наприклад, проти польської пацифікації, проти творення штучного голоду на Україні, проти нищення православних церков на Холмщині, Підляшші, Поліссі і Волині, проти насильств німецьких окупантів і т. п.).

І з його голосом таки мусили рахуватись. Показово, що і свій жажливий злочин – ліквідацію УГКЦ – большевицько-кагебістські органи почали лише після смерті Митрополита, хоча документи свідчать, що заплановано це було у Москві ще в 1943 році.

Великим є і науковий доробок Митрополита – праці філософсько-богословські, праці з історії Церкви та інші... Андрей Шептицький був дійсним і почесним членом НТШ, «Просвіти» та інших наукових товариств.

Велична постать нашого Митрополита є гордістю всього українського народу. Але вона повинна бути і дороговказом нашого поступу. А для цього мусимо знати його діяння, виконувати його заповіді!

Пастирські листи Митрополита Андрея Шептицького вражають широтою його поглядів на життя, розумінням причинно-наслідкових зв'язків суспільних явищ та гарячим прагненням попровадити рідний, щиро люблений народ праведною дорогою. Тож звертаймося до цих листів!

Читаючи Пастирські листи Андрея Шептицького, знаходимо конкретні поради-повчання щодо всіх основних проблем у суспільстві: про здоров'я тіла, про сумісність старань про матеріальні добра та Христової науки, про працю й ощадність, про значення громадських організацій. Зокрема, Митрополит закликав: «Лучіться разом в організації. Заводіть по своїх селах християнські крамниці, громадські шпихлірі та всякі інші пожиточні установи! У нас, священників, знайдете завжди не тільки пораду, але теж (оскільки це буде лише в наших силах) і чинну поміч». Особливу увагу приділяв Митрополит пропагуванню принципів тверезого способу життя.

Повчальними та актуальними є соціальні концепції Митрополита, котрий переконував, що сили народу можна досягти лише через Христа. Він писав: «Тільки такий народ є багатий і сильний, у якому всі, або майже всі (відповідно до свого становища) є заможні. Не багато користі із багатств

суспільства, коли не розложені вони на всі його верстви, – а по можливості, й на всі одиниці його рівномірно. А таке рівномірне розложення їх неможливе знову без морального закону, який усіх нарівні обов'язує». Звісно, таким законом є вчення Ісуса Христа, Заповіді Божі.

Митрополит звертається до тих, хто шукає «економічної сили без моралі, без Божого Закону»: «Неможливий економічний добробут без моралі, – бо неможливий він без суспільного ладу. А суспільного ладу нема, – де нема рівноваги прав і обов'язків. А такої рівноваги нема, де нема етики».

Вчитаймося уважно в такі рядки Митрополита: «Мораль, потрібна до економічного добробуту, мусить бути незалежною від людей та їхньої самоволі. Мусить однаково обов'язувати! Мусить мати санкцію, вищу, ніж санкції трибуналів світу, – так, що порушення її каране було б конечно якоюсь безоглядною справедливістю, якої на цьому світі нема.

Словом: Мораль, потрібна до заховання суспільного ладу, – отже й до економічного добробуту, мусить бути Божим Законом.

Тому нема, і ніколи під сонцем не буде, – другої науки, яка була б відповіднішою дорогою до ладу та економічної сили, як Євангелія Ісуса Христа! Бо нема і не буде науки, що в рівній мірі, як Євангелія, заховувала б рівновагу прав і обов'язків людей супроти себе, – яка визначувала б границю самолюбства та любови ближнього, яка так легко розв'язувала б труднощі суспільного життя».

А скільки проникливих слів Митрополита було адресовано «до багатих», «до вбогих», «до науки й просвіти», «до вчителів», «до батьків», «до інтелігенції», «до буковинських українців», «до всіх».

І не його вина, що не завжди й не повністю дослухалися люди до слів свого Пророка. Не були готові досягнути істинності його вчення. І не досягали життя, про яке мріяли.

Та, може, прийде вже час, коли український народ споможеться визначити вірний шлях для свого воскресіння духовного і матеріального? Спробуймо зробити це через посередництво світлої пам'яті Митрополита Андрея Шептицького!

Віщим своїм духом Митрополит передбачив, що день волі українського народу прийде. І керований мудрістю, даною Богом, опрацьовував чіткі, конкретні плани, як будувати власну державу.

Вражає, що на початку Другої Світової війни, коли ще не відомо було, чим вона закінчиться, Митрополит Андрей створює надзвичайно цінний богословсько-соціальний трактат «Як будувати Рідну Хату», в якому подає вказівки, як вийти із важкого становища, як морально оздоровити жителів України, як створити справедливу й праведну державу. Думки й поучення Митрополита Андрея, викладені в цій праці, мабуть, більш актуальні сьогодні, аніж тоді, коли він їх писав. Україна, хоч вільна й незалежна, все-таки знаходиться у критичній ситуації під оглядом політичного, економічного, соціального й морального стану.

У праці «Як будувати Рідну Хату» можна знайти розв'язки й ліки на різні проблеми й труднощі, що їх на даний момент має Україна. Це конкретний дороговказ для українців! Тому зупинімося детальніше на цій праці Великого Митрополита та стараймося не нехтувати порадами й заповідями цього Богом післаного нам Духовного Провідника.

## «ЯК БУДУВАТИ РІДНУ ХАТУ?» – ДОРОГОВКАЗ ВІД АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

Будучи ревним слугою Божим, Митрополит неуханно підносив до Господа свої молитви. Укладав молитви і молився за Україну, за український народ, за християнські родини, про Божу мудрість тощо.

Йдучи слідами нашого Духовного Провідника, багато свідомих і побожних українців нині проказують таку коротеньку, а таку всевміщуючу, складену ним, молитву за Україну:

«Просимо Тебе, Царю Небесний, Духу правди, любови і справедливости, до Тебе підіймається наша молитва. Зігрій і просвіти наші уми і серця, показуй нам правильну дорогу в нашій праці для добра свого народу, благослови наш труд і подай нам братню єдність у всіх наших зусиллях для щастя нашої Вітчизни й народу та для нового розквіту Христової Церкви в Україні. Амінь».

Просячи ласк Божих, Андрей Шептицький неуханно закликав людей і самим трудитися задля гідного й щасливого свого життя. Роз'яснював, поучав, спонукав жити згідно із Заповідями Божими... Присвячував цьому свої численні Пастирські листи та послання до духовенства.

Навіть у найнесприятливіші для народу часи (а точніше, саме в такі часи) Митрополит спрямовував свою діяльність на консолідацію і розвій українського народу та ставив відповідні завдання перед усім духовенством.

Яскравим прикладом цього є послання до духовенства під гарним заголовком – «Як будувати Рідну Хату?»

В часі Другої Світової війни Митрополит Андрей, разом із своїми єпископами й священиками, кожного року відбували серію Архиепархіальних Соборів, роздумуючи над Господнім Декалогом і його застосуванням у житті українського народу. Про кожну Божу Заповідь Митрополит приготував окремі декрети та конкретні правила, які для душпастирів були непомильними дороговказами у справі освячення й спасіння народу.

Між декретами Собору 1941 року був богословсько-соціальний трактат «Як будувати Рідну Хату?», в якому Митрополит повчає священиків, як Церква повинна виховувати людей у християнських чеснотах, щоб були вони відповідальними й творчими громадянами.

Вражає, що в час, коли невідомо було, чим закінчиться ця страшна війна, коли вже зникли всі ілюзії, що німці дозволять Україні бути самостійною, як перед тим зникли надії на свободу України після возз'єднання західних і східних земель під советською владою, – у цей непевний і трагічний період, у грудні 1941 року, Митрополит Андрей Шептицький вірить у майбутню українську державу. Чи це не ознака пророка?

Своє натхненне поучення «Як будувати Рідну Хату?» Митрополит починає словами:

«Ідеалом нашого національного життя є наша рідна всенаціональна Хата-Батьківщина. Тому й надзвичайно важливо, щоб усе духовенство єпархії якнайправильніше над тим працювало, щоб по нашим силам спричинитися до здійснення цього ідеалу.

Передовсім треба здати собі справу з незвичайних труднощів, зовнішніх і внутрішніх, які стоять народу на перешкоді до того, та намітити дорогу, яка нас до того веде. Про зовнішні перешкоди не будемо говорити: не в нашій змозі усунути їх. Можемо тільки упросити ласку у Всевишнього Бога, в руках якого доля народів, щоб справи повів так, як бажаємо. Навіть тоді, коли той дар із Неба молитвами отримаємо і на нього заслужимо вірним і совісним зберіганням Божих Заповідей, знайдеться пребагато великих внутрішніх труднощів, які треба буде вже нам самим побороти, очевидно, не без помочі Божої благодаті.

Завдання українського народу буде в тому, щоб створити такі суспільно-християнські обставини, які запевнювали б громадянам правдиве і стале щастя та мали досить внутрішньої сили, щоб поборювати відцентрові тенденції внутрішнього розкладу і успішно захищати межі від зовнішніх ворогів. Такою могутньою та такою, що забезпечує щастя всім громадянам, організацією може бути Батьківщина тільки тоді, коли не буде цілістю, зложеною штучно з різних і різнорідних частин, а подібним до моноліту організмом, себто тілом, оживленим одним духом, що з внутрішньої життєвої

сили розвивається, доповнює внутрішні браки і з природи є здоровим, сильним, свідомим своїх цілей, не тільки матеріальним, але й моральним тілом».

Документ «Як будувати Рідну Хату?» подає вказівки, як вийти із важкого становища, як морально оздоровити жителів України. Це чудовий конкретний дороговказ до дії не лише душпастирям, яких закликав до державотворчої праці Митрополит, а й усім сучасникам, хто по-справжньому прагне добра своїй державі.

У першій, найвагомійшій, частині свого трактату Андрей Шептицький акцентує на важливому завданні Церкви – при допомозі науки Євангелії, виховувати в душах людей відчуття справедливості, чесність, ощадність, моральність, працьовитість...

При цьому Митрополит свідомий того, що ідеал Всенаціональної Хати може стати ідеалом лише частково, оскільки є не природнім, створеним звища, організмом, а є твором людських рук.

Найпершою клітиною, з якої постає суспільство, держава, є родина, утворена волею й розумом людини, наступною організацією є громада, тобто злука людей, що живуть в одній місцевості та зв'язані між собою сусідством і спільністю багатьох потреб та інтересів.

«Обидві ці організації будуть тим сильнішими та тривалішими, чим більше будуть зважати на природу та її закони», – стверджує Митрополит.

Такі ж вимоги стоять і перед усіма спільнотами, товариствами, об'єднаннями, що утворені волею людей для оборони або розвитку якихось спільних гараздів чи потреб. Зрештою, така вимога стоїть і перед державами.

Поучаючи, як приступити до творення власної держави, Митрополит пише:

«Маючи приступити, як Бог дасть, до будови нашого національного моноліту, треба нам приступати до такої важли-

вої справи озброєними достатніми знаннями і всіма потрібними прикметами. Треба нашому народові ... передавати потрібні знання і виховувати його в усіх тих громадянських чеснотах, від яких залежить вартість цілої громадянської праці людини».

Саме таке завдання Митрополит ставить перед служителями Церкви.

Твердо вірячи, що Боже Провидіння дасть українському народові можливість виконати його природне право – вибрати собі й установити форму управи своєї Рідної Хати, Андрей Шептицький наголошує на тому, щоб народ ужив те своє право мудро і по-християнськи.

І далі, як Богом післаний українцям провідник, Митрополит з'ясовує всі християнські принципи, необхідні суверенному народові. Всі вони є надзвичайно актуальні для нашого часу.

Підкреслюючи право народу самому вибирати собі форму провідної влади (монархічної, олігархічної чи демократичної), Митрополит застерігає, що якби народ пішов «за фальшивими гаслами революції чи соціалізму і, обманутий неправдивими надіями, домагався б пересадної свободи без поваги до тих основних законів, на які спирається кожен громадянський порядок, то безпосереднім наслідком так зрозумілої свободи чи демократії мусила б бути анархія, а вслід за нею неволя, нужда і руїна».

Чи не маємо ми тепер щось подібне?

У праці «Як будувати Рідну Хату?» Митрополит Андрей, аналізує різні державні устрої (причому від часів Аристотеля до соціалізму Сталіна) та стверджує, що за великим рахунком не так важливо, «чи формально держава є монархією чи республікою, але про те, чи в ній є збережена слухна міра між правами і свободою одиниць та правами і владою держави».

Митрополит визнає, що вимога, щоб усі «влада імуці» діяли лише за приписами чесноти, є найважчою до виконання.

І тому особливо наголошує: «Чим більше громадян має участь у владі і чим більша та участь, тим більше треба, щоб ті громадяни були праведними, себто мали моральне виховання, переповнене євангельськими принципами».

«Коли праведність і справедливість у свobodного народу не є в пошані, коли не пригадується народові і часто, і дбайливо зберігання приписів Євангелія, сама свобода може бути великою небезпекою», – застерігає Андрей Шептицький та ставить вимогу перед священством виразно говорити про обов'язки громадян, щоб переконати всі уми, що «лояльність, незацікавленість і чесність є конче потрібні в усіх функціях громадського життя».

Цікавим є і зауваження Митрополита, «що коли олігархія спирається на одну партію або на один народ, спокуса надуживання владою для гноблення інших партій чи національностей є більшою». Чи не нашого сьогодення це стосується?

Стверджуючи велику виховну роль Церкви, Андрей Шептицький багато уваги приділяє і таким інституціям, як родина, громада та добровільні товариства і спільноти людей, вважаючи, що вони можуть бути добрими школами громадянських чеснот. Митрополит висвітлює умови, при яких це відбувається.

Дуже корисно було б усім, хто прагне долучитися до побудови справедливої громади, вникнути в поучення великого Митрополита й патріота.

Визнаючи велику роль Церкви і Духовенства та подаючи їм низку правил щодо прищеплення народові чеснот, основаних на принципах справедливості й любові до ближнього, Андрей Шептицький дає ряд основоположних вказівок для всіх громадян і особливо для керівників держави. І вони надзвичайно актуальні для нашого часу...

У короткій статті неможливо переповісти всі повчання Митрополита, які супроводяться у його праці глибоким аналізом людської психології та суспільних тенденцій та вра-

жають пророчим баченням труднощів і проблем України при побудові власної держави.

Наприклад, Митрополит застерігає, що на поверхню суспільного життя можуть висунутися «одиниці, нездібні бути провідниками, які тим самим приносять радше шкоду, ніж користь, бо замість дбати про загальне добро, вони шукають тільки заспокоєння свого власного самолюбства, тобто над загальним добром ставлять своє власне добро. І тоді мусять впровадити в будову хати безконечні непорядки. А що не можуть до того самолюбства признатися, мусять свій провід сперти на обман, на брехню, на публічну «опінію загалу», яку самі через пресу викликають і обробляють, а не приймають як об'єктивний, від них незалежний факт». При цьому Митрополит повчає, на що народкові звертати увагу, щоб не допускати таких ситуацій.

Також Андрей Шептицький переконує, що єдність Рідної Хати повинна спиратися на національну єдність, на державну мову.

Багато уваги приділено в цій праці проблемам релігійних роздорів та шляхам їх подолання, поруч із аналізом історичних явищ релігійних розколів подано конкретну програму релігійного примирення.

Одним словом, Митрополит Андрей продемонстрував надзвичайно чітке і по-справжньому прогностичне бачення того, якою має бути держава Україна, як її треба будувати і які підводні камені траплятимуться на цьому шляху.

Дуже хотілося б, щоб сучасне суспільство прислухалося до генія Андрея Шептицького, а для цього треба вивчати твори великого Митрополита, (зокрема, твір «Як будувати Рідну Хату?») і робити це треба не лише громадянам релігійним, не лише вірним греко-католицького віросповідання, а всім тверезодумаючим, неупередженим людям, які щиро турбуються долею нашої Батьківщини. Можна впевнено твердити, що не один знайде там ключ до розв'язання сучасних проблем.

Тож нехай твори Митрополита Андрея Шептицького, як і приклад його праведного, Богу й Україні посвяченого життя стануть для нас добрим дороговказом на шляху до вільного й щасливого майбуття!

## ЗАХИСНИК УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКВИ Й ДУШІ НАРОДУ



### ПАТРІАРХ ЙОСИФ СЛІПІЙ

17.II.1892 – 7.IX.1984

Достойним продовжувачем справи великого Митрополита Андрея Шептицького став його наступник Йосиф Сліпий, який, як і його попередник, якнайповніше акумулював у своєму серці й у всій своїй діяльності любов до Бога й України і якому випав особливо тернистий шлях.

З відстані літ ми вже можемо уявити, яку важливу місію поклав Господь на цього великого українця та як гідно він її виконував на всіх етапах свого тернистого життєвого шляху.

Тож пригляньмося до діянь і сентенцій Йосифа Сліпого, а така застанова може й нам підказати найправильніші способи розв'язування наших проблем.

Йосиф Сліпий народився 17 лютого 1892 року в селі Заздрість Тербовлянського повіту в багатодітній родині. Батько – Іван Коберницький-Сліпий, мати – Анастасія Дичковська. Прізвище Сліпий, фактично, було прізвищем його діда Йосипа. За переданням, це прізвище походило від одного з предків, якого у 1709 році росіяни осліпили за те, що він воював під Полтавою проти царя Петра I на стороні гетьмана Івана Мазепи та шведського короля Карла XII. І згодом це прізвище стало історичним прізвищем цілого видатного роду.

Йосиф навчався в початковій школі с. Заздрість, де з другого класу вивчав польську і німецьку мови, та в народній школі австрійського типу ближнього села Вишнівчик. Великий вплив на формування характеру хлопчини мав отець-парох і катехит Теодор Цегельський, відомий душпастир і просвітитель, та його соратник о. Василь Левицький.

Також незабутнє враження на дев'ятирічного Йосифа зробили відвідини парохії Струсів, до якої належало с. Заздрість, Митрополитом Андреем, який приїхав туди з візитацією. Хлопчик вперше побачив Митрополита, наступником якого йому в майбутньому судилося стати!

Закінчивши з відмінними оцінками школу, Йосиф Сліпий у 1903 році вступає до Тернопільської гімназії, яку в 1911 році закінчує з відзнакою.

І зразу вступає до греко-католицької Духовної Семінарії та записується на теологічний факультет університету.

При цьому відомо, що молодий юнак запитував Митрополита Андрея Шептицького, чи бажання розпочати університетські студії не може бути перешкодою до священства. Глава УГКЦ розвіяв сумніви Йосипа, пояснивши: «Можна дуже добре користуватися наукою і навчанням в час служби Богові і це зовсім не є в контрасті з тайною священства».

Будучи студентом, Йосиф Сліпий виявляв не лише великі здібності й успіхи в навчанні, а й громадську активність. Зокрема, студент Сліпий закладає в Семінарії Протиалкогольне товариство.

Далі, як зазначає біограф Йосифа Сліпого єпископ Іван Хома, Митрополит Андрей, бачачи природні обдарування Йосифа і потяг до науки, посилає його на навчання до Інсбрука, в Австрію, та в богословську колегію «Канізіанум». Йосиф навчається на філософічному і теологічному факультетах. Стає членом, а згодом і головою «Гомілетичного кружка українських богословів в Інсбруці».

Навчання в Інсбруку було перерване початком Першої Світової війни, яка застала його вдома на вакаціях. Разом з батьками втікає від фронту до містечка Підгайці, а потім – до Львова. У 1916 році повертається до Інсбруку, починає працю над дисертацією, складає екзамени з морального та пасторального богослов'я, катехитики, гомілетики та літургики.

30 вересня 1917 року Йосиф Сліпий отримує свячення з рук Митрополита Андрея Шептицького. Свячення уділялися в Уневі в монастирі отців Редemptористів. Перша Служба Божа Йосифа Сліпого відбулася 1 жовтня в Уневі.

Після свячень отець Йосиф повертається до Інсбруку, щоб продовжити навчання. У 1918 році отримує академічний ступінь доктора богослов'я, пише німецькою мовою габілітаційну працю «Вчення візантійського патріарха Фотія про Пресвяту Трійцю», яка була опублікована для обговорення науковцями і отримала дуже прихильні рецензії в католицьких і протестантських виданнях (французьких, німецьких та англійських). Захист цієї праці дає йому право викладати в університетах.

Далі отець-доктор Йосиф Сліпий виїжджає до Рима, де ще два роки продовжує навчання в університетах Григоріанум, Анджелікум та Орієнтальному інституті. Вивчає поглиблено німецьку, французьку, італійську, російську, польську й англійську мови та мистецтво. Захищає на латинській мові ще

одну працю в Григоріанському університеті і отримує звання «магістер агрегатус».

З грудня 1920 до квітня 1921 року в Римі перебуває Митрополит Андрей Шептицький, який намагається знайти політичну підтримку для відновлення незалежності Східної Галичини. Отець Йосиф Сліпий супроводжує Митрополита у різних візитах до політиків і дипломатів та у відвідинах музеїв і церков.

У серпні 1922 року о. проф. Йосиф Сліпий, з таким великим науковим багажем, повертається до Львова і самовіддано включається в життя нашої Церкви. Митрополит призначає його професором догматичного богослов'я в Духовній Семінарії у Львові, згодом – ректором її та деканом богословського факультету.

На посаді ректора Йосиф Сліпий мусив займатися адміністративною, педагогічною, виховною роботою. І в усій своїй діяльності наполегливо пропагував, плекав глибоку віру в Бога та потяг до науки. Потім, у своєму заповіті, Патріарх так коротко сформулює цю свою концепцію: «Два крила, якими підноситься людський дух в безкраї простори – це віра й наука».

Отець-професор Йосиф Сліпий був переконаний, що «наука – це один із наріжних каменів-стовпів відродження та сили народу, а богословська наука – це євангельський заповіт Христа: «Ідіть і навчайте всі народи...»

Відгукуючись на заклик Христа всією своєю діяльністю, Йосиф Сліпий закликав сучасників і закликає нас:

«Полюбіть науку, плекайте і збагачуйте її своєю працею та своїм знанням, будьте її служителями! Споруджуйте храми науки, вогнища духовної сили Церкви та Народу, пам'ятаючи, що немислиме повне життя Церкви і Народу без рідної науки. Наука – це їхнє дихання життя!»

Так хочеться, щоб ми, сучасні, сприйняли розумом цей вічно актуальний заклик, щоб наполегливо й сумлінно оволодівали знаннями, а не ганялися за дипломами, не купували їх задля якихось меркантильних прагнень.

Сам же Йосиф Сліпий задля впровадження в життя своїх сентенцій розпочинає видання квартальника «Богословія», стає його постійним редактором (журнал виходив до 1939 року, а в 1942 році вийшов один номер), стає співзасновником Львівського Богословського наукового товариства, написавши для нього статут та гуртуючи науковців, постійно друкується в часописі «Нива», започатковує видання «Аскетичної бібліотеки», покликаної служити християнському, а особливо, священничому вихованню, ініціює створення студентського товариства «Обнова» та «Українського Католицького Союзу». А також організовує видання тижневика «Мета», «Христос – наша сила» та літературно-наукового щомісячного журналу «Дзвони», опікується їх фінансуванням.

З 1926 року Йосиф Сліпий – член кураторії Українського національного музею у Львові, а з 1931 – заступник голови Українського Католицького Союзу. За наукові заслуги і активність у розбудові культурно-національного і релігійного життя його обрано дійсним членом Наукового товариства імені Шевченка.

У 1929 році з ініціативи Митрополита Шептицького і при сприянні й праці Йосифа Сліпого постала Богословська академія у Львові – визнана цитадель української духовності й науки в рамках польської держави. Йосиф Сліпий працював над створенням Статуту Богословської академії, а 14 квітня 1929 р. став її першим і єдиним ректором. Урочиста інавгурація Богословської академії і її ректора відбулася 6 жовтня 1929 року.

З великими талантом, самопосвятою й умінням служив отець-ректор українській богословській науці, намагаючись відродити її з руїни, оновити її, поставити на духовне служіння українському народові. Вимогливий, строгий, але безкомпромісно справедливий, він мав величезний вплив на студентів-теологів і виховав численну когорту ревних душ-пастирів та високоосвічених богословів. Немало теологів навіть побоювалися його, але, думається, що вони у значній

мірі завдячували йому потім своєю стійкістю у переслідуваннях УГКЦ советською владою.

З 1935 року о. ректор Йосиф Сліпий – соборовий крилошанин, митрат та архидиякон Львівської Митрополичої капітули.

Йосиф Сліпий відбув низку наукових подорожей по Західній Європі і до Святої Землі та видав нотатки з них, брав активну участь в унійних конгресах у Велеграді, Празі й Пінську, організував унійний з'їзд у Львові 1936 року.

Зрештою, в короткій статті неможливо відобразити всю подвижницьку й невтомну працю цього велета Української Греко-Католицької Церкви...

У 1939 році в Україну прийшла нова влада, комуністична й войовничо атеїстична, і почалася хресна дорога Української Греко-Католицької Церкви.

Митрополит Андрей, пророчо бачачи всі небезпеки й випробування для Церкви, покликав Йосифа Сліпого до архипастирського служіння, іменувавши його в жовтні 1939 р. Екзархом Великої України, а в грудні того самого року (22 грудня 1939 року) Митрополит Андрей Шептицький, за згодою Папи Пія XII, таємно висвятив митрата Сліпого на єпископа з правом наступництва. Офіційний титул гласив: «Кoadьютор із правом наслідства високопресвященний Кир Йосиф Сліпий, титулярний Архієпископ Серрейський».

Висвячення відбулося таємно, без звичних урочистостей, – щоб не наражати майбутнього голову Церкви на терор большевиків. Показово, що своїм наступником Митрополит призначив саме Йосифа Сліпого, хоч на той час були інші вельми достойні єпископи (Йоан Бучко, Никита Будка, Николай Чарнецький та ще інші в сусідніх єпархіях). Очевидно, Митрополит, зважаючи на риси особистості обранця, вважав, що саме Йосиф Сліпий зможе найстійкіше вистояти в екстремальних обставинах. І не помилився...

Ще на коротку мить для українців зблиснула радість відновлення Української держави 30 червня 1941 році, Акт цьо-

го був підтриманий як Митрополитом Андреєм, так і Йосифом Сліпим, церковною ієрархією і всією УГКЦ. Та невдовзі почався важкий період ворожих окупацій (як німецької, так і советської).

Особливо прикрою для Церкви й народу взагалі стала советська окупація, яку називали «визволенням». Ще не закінчилася Друга світова війна, а так звані советські визволителі почали жорстоку війну проти Української Церкви.

11 квітня 1945 року відбувся наліт енкагестів на Святоюрську гору у Львові і було арештовано владик на чолі з Митрополитом Йосифом Сліпим, який по смерті Митрополита Шептицького 1 листопада 1944 року перебрав провід над Галицькою митрополією, та інших осіб з церковної верхівки. Про це виконавці з НКГБ зараз же повідомили в ЦК ВКП(б) У Зленкові: «По Львову і області було заарештовано 33 чоловіки – з них 1 митрополит, 2 єпископи (*це Никита Будка і Микола Чарнецький – авт.*), 20 священників; оунівців, які мали тісний зв'язок з духовенством – 4 особи» (з документів *Державного архіву Львівської області, ф. 3, оп. 1, спр. 212*). Це називалось «операція по вилученню антирадянського духовенства та церковного активу Греко-Католицької Церкви по м. Львову та області».

А 14 квітня 1945 р. удосвіта була оточена Богословська академія і Духовна Семінарія у Львові. (Якось сумно символічно, що дата співпала із датою створення Богословської академії 15 літ тому...) Деякі отці-наставники і теологи були арештовані, а решту всіх «осіб призовного віку» (як було сказано у рапорті) направлено під конвоем у військкомат і призвано на військову службу. Це понад сто п'ятдесят юнаків, які мріяли стати душпастирями! Так було зліквідовано Богословську Академію у Львові – найвищу українську цитадель духовності.

Для Йосифа Сліпого почався тернистий шлях – довгий шлях несення хреста і свідчення вірності Господу Богові, своїй Церкві і народу.

Нічне ув'язнення, нескінченні допити і підглядання, протиправні й таємні судилища, моральні й фізичні знущання й приниження, катування, морення голодом; нечестиві слідчі і судді, а перед ними – Він, безборонний в'язень-каторжник, що, знеможений, фізично і психічно вичерпаний, дає свідчення вірності своїй рідній, на смерть ворогами приреченій Церкві...

Та Господь дарував йому надлюдську витривалість і мужність, з якою він вісімнадцять літ долав довгу дорогу – через Київ у Красноярський край, Єнісейськ, Полярію, Мордовію – дослівно «аж до краю землі».

## МАРТИРОЛОГ ПАТРІЯРХА ЙОСИФА СЛІПОГО

У тюрмі, на слідствах, на каторгах і засланнях Йосиф Сліпий стає безстрашним, полум'яним і безкомпромісним оборонцем Греко-Католицької Церкви.

Це зналося і в темні часи советської реакції, звістки про його героїчну поставу просочувалися крізь усі тюремні мури, його послання й заклики долітали не лише до священників підпільної Церкви, а й до багатьох українців. Але вражаюче яскраво відкрилась вся повнота величної місії Митрополита Йосифа, коли після 1991 року став можливим доступ до його кримінальних справ.

Одним із перших, хто досліджував ці кримінальні справи, був професор Олекса Мишанич (1.04.1933 – 1.01.2004) – член-кореспондент Національної Академії Наук України, доктор філологічних наук. Із його виписок-публікацій бачимо, як гідно, аргументовано Митрополит відкидав, розвінчував звинувачення проти себе і всієї Церкви.

У першій судовій справі, що тривала з 11.04.1945 до 10.05.1946 і налічує 7 томів, судили разом з Митрополитом Йосифом ще єпископів Миколу Чарнецького, Микиту Будку

і Петра Вергуна. Майже всі допити були побудовані навколо трьох звинувачувальних твердженнях:

1. Митрополит Сліпий – агент Ватикану; 2. Митрополит Сліпий, разом із Андреем Шептицьким – агенти німецьких розвідувальних органів; 3. Митрополит Сліпий – керівник антирадянського націоналістичного підпілля.

Тепер це звучить абсурдно і смішно, але тоді Митрополит мусив на них відповідати. І робив це дуже гідно й переконливо, твердо й чітко, що попри всю упередженість і нехіль слідчі записували. Правда, численні й логічні аргументи Йосифа Сліпого не діяли, не бралися до уваги. Митрополит був засуджений на вісім років каторжних робіт, які відбував у лагерьх Кемеровської області, Печорлага й Потьми.

Після закінчення терміну Йосифа Сліпого не відпустили на волю, а вивезли в Сибір, де помістили в Маклаківський будинок інвалідів у Красноярському краю.

Але перед тим його привезли до Москви, де він прожив три місяці і мав розмови з керівництвом МВС СРСР, зокрема з генералом Жуковим. Тепер органи МВС хотіли використати Митрополита Сліпого для налагодження зв'язків із Ватиканом. Він же ставив умовою легалізацію УГКЦ. Тоді Митрополитові запропонували написати розгорнуту історичну довідку про Українську Греко-Католицьку Церкву, що він незабаром і зробив. Однак ця рукописна праця на 72 аркуші із заголовком «Погляд на догматичні й історичні основи Греко-Католицької Церкви в Радянському Союзі», яку він надіслав до Москви, лежала там без руху й відповіді і лише в 1959 році була прилучена до нової судової справи проти Митрополита, як речовий доказ його антирадянської діяльності.

Зібравши матеріал під час свого тримісячного перебування в Москві влітку 1953 року, де він користувався найбільшою бібліотекою СРСР ім. Леніна, Йосиф Сліпий розпочав у Маклакові писати «Історію вселенської Церкви на Україні». Це – монументальна багатотомна праця. Але автор встиг написати 5 томів, так як його 19 червня 1958 р. знову заарештували.

Слідство велося спочатку в Красноярську, а потім у Києві. Справа Йосифа Сліпого цього разу була об'єднана зі справою священика Іллі Блавацького, з яким (як записано у вирокі) «Сліпий мав тісний зв'язок та вів розмови про встановлення в СРСР уніатської церкви, яка б підкорялась Ватикану». Кримінальна справа цього разу становила 11 томів і була, фактично, судилищем над Греко-Католицькою Церквою, її найвищим ієрархом та його рукописами.

В архіві Служби безпеки України збереглися рукописні копії I і II томів «Історії», зроблені на засланні о. Степаном Ратичем та автографи Йосифа Сліпого III–V томів, забраних при обшуках у о. Блавацького і п. Євдокії Бич. Таким чином, все написане Митрополитом збереглося і становить дуже цінну пам'ятку, яку слід видавати, популяризувати, вивчати, бо це наша рідна, наша правдива історія.

В час слідства псевдонаукові рецензенти праць Митрополита звинувачували його в тому, що він старається «доказати на прикладах історії, що католическа церковь охранияла... народ от бесчисленных несчастий и таким образом обеспечить успех своей пропаганды, направленной на восстановление католицизма на Украине, открыть путь для вражеских происков Ватикана в нашей стране, активизировать деятельность униатского подполья в СССР».

І за цей, на думку слідчих, злочин, а на наш погляд, мужне й діяльне обстоювання прав нашої Церкви – Митрополита Сліпого засудили на сім років позбавлення волі з відбуттям міри покарання у виправно-трудових таборах... Цей судовий вирок було винесено 17 червня 1959 року. Вирок людині віком 67 років, хворій людині з інвалідного будинку!.. Навіть не дуже скривали, що сподіваються на його смерть. А вже раніше один із слідчих прямо сказав Йосифові Сліпому, що прибрали його як Митрополита.

У той час справа Йосифа Сліпого і його перебування в концтаборах почали набувати світового розголосу, тому тоталітарний режим і його слухняні судові органи вирішили створити

йому такі умови, в яких 72-річний в'язень не витримав би... Так, восени 1962 року Судова колегія Верховного суду Української РСР під грифом «секретно» винесла «Ухвалу», яку надіслали до виконання в «Дубравный ИТЛ» Мордовської АРСР, де в той час утримувався Митрополит. В тій «Ухвалі» сказано: «Визнати Сліпого Йосифа Івановича особливо небезпечним рецидивістом та визначити йому для відбування покарання виправно-трудова колонія особливого режиму (або лагвідділення особливого режиму)». Проте жодних матеріалів по цій «Ухвалі», як свідчить проф. Мишанич, у справі № 87 немає.

Завершуючи тему ув'язнень Митрополита Йосифа Сліпого, хочу навести висновок, який зробив дослідник його кримінальних справ св. п. проф. Олекса Мишанич: «Образ Митрополита Йосифа Сліпого, як постає із оглянутих двох судових справ, – це образ вірного сина Греко-Католицької Церкви, гідного її ієрарха, непохитного у вірі, мужнього, принципового, безкомпромісного у своїх переконаннях. Він займає одне з найпочесніших місць в історії Української Греко-Католицької Церкви і належне місце в історії всієї духовної культури українського народу».

Митрополит Йосиф Сліпий відбув у таборах Сибіру та Мордовії в нестерпних кліматичних умовах, у найстрашніших таборах смерті, де, іноді здавалося, приходить кінець його життю, 18 років. Часто й важко хворів, в т. ч. запаленням легенів, дизентерією, туберкульозом, не раз терпів від грабунків і побоїв кримінальних злочинців, які одного разу зламали йому руку...

Хоч вороги намагалися знищити нашого Митрополита, однак Боже Провидіння мало свій план щодо цього ісповідника віри.

Внаслідок численних заходів багатьох впливових осіб, в тому числі президента Америки Джона Кеннеді, та на клопотання Папи Йоана ХХІІІ Митрополита Сліпого було звільнено з ув'язнення, але без права перебувати в Україні.

У Москві перед виїздом до Рима, Митрополит вимагав дозволу попроситися з родиною. Під виглядом родича приїхав ігумен монастиря Чину Найсвятішого Ізбавителя о. Василь Величковський. У готелі Митрополит таємно висвятив його на єпископа Луцького і назначив своїм місцеблустителем.

9 лютого 1963 року Йосиф Сліпий у супроводі представників Ватикану і КДБ прибув до Рима й оселився у Ватикані, де далі обстоював права Української Церкви та з неймовірною для його віку енергією дбав про її розвиток.

У час прибуття Йосифа Сліпого до Рима там відбувався ІІ Ватиканський Собор, який є збором верховних пастирів Христової Церкви. Свідомий вагомості такого зібрання, Йосиф Сліпий у своєму слові до Отців Собору дня 11 жовтня 1963 року заговорив про справи Української Церкви: про свідчення її віри в Христа і в Його Єдину, Святу, Соборну й Апостольську Церкву, свідчення, підтвержене кривавою печаттю безстрашного сповідництва, терпіння, мучеництва і горами жертв від рук безбожних гонителів. Наш Митрополит вніс прохання-пропозицію: піднести Києво-Галицьку Митрополію і всієї Русі до патріархальної гідності. Це вперше в історії нашої Церкви ідея її Патріархату була проголошена привселюдно, ясно, і на такому всесвітньому форумі, як Вселенський Собор. Отці Ватиканського Собору прийняли цю пропозицію без заперечень, але Папа Павло VI не дав своєї згоди на це, виходячи із мотивів політичної «кон'юнктури». Мовляв, це не на часі...

Митрополитові Сліпому, як він пізніше засвідчує у своєму «Заповіті», «стали відомі таємні документи про контакти між Апостольською Римською Столицею і Московською Патріархією, документи, що мають характер присуду смерті для Української Церкви, а водночас докірливо вдаряють в саму Вселенську Христову Церкву».

Все ж Апостольська Столиця 23 грудня 1963 року визнала, що галицький митрополит має статус Верховного архи-

єпископа й іменувала Йосифа Сліпого членом Східної конгрегації, а 25 січня 1965 року Папа Павло VI іменував його кардиналом. Як Верховному архієпископу, йому належало звання «Блаженніший».

Оскільки Другий Ватиканський Собор апробував завершення східних Церков саном патріярха, Кардинал Йосиф, посилаючись на рішення Ватиканського Собору в питанні творення чи виникнення патріярхатів, весною 1975 року прийняв титул Патріярха Української Католицької Церкви, точніше «Київсько-Галицького Патріярха» з тимчасовим осідком у Римі й з ідеєю перенесення осідку при сприятливих умовах в Україну. Але ні Святіший Отець, ні ватиканська Курія не визнали цього факту і всіляко противилися цьому, висуваючи різні аргументи канонічного порядку.

Проте українська діаспора, в тому числі Уряд Української Народної Республіки в екзилі, привітали, легалізували це рішення Патріярха на політичному рівні. І для нас, сьогоднішніх українців, Йосиф Сліпий є Його Святістю Патріярхом.

Опинившись у незалежному від нього вигнанні в Римі, Йосиф Сліпий з великою енергією взявся за розбудову й зміцнення рідної Церкви: у Римі побудував Собор св. Софії, який освячено в 1969 році. Цей величавий собор він трактував «як знак і символ знищених і збездечених українських храмів Божих».

Митрополит заснував Український Католицький Університет (УКУ) ім. Папи Климентія, який вніс свіжий і потужний струмінь у духовне і культурне життя української еміграції, активізував науково-видавничу працю. Також стараннями Йосифа Сліпого постав монастир Студитів – «вічно палаючий острівець християнської праведності і східнохристиянського монашества і благочестя!» (Й. С.).

Кардинал Сліпий відбув архиєрейські подорожі по країнах Європи, Америки, Азії й Австралії, щоб зміцнити зв'язки з вірними діаспори, поживавити церковно-релігійне життя та репрезентувати Українську Греко-Католицьку Церкву на чу-

жині. Брав участь у трьох міжнародних євхаристійних конгресах (у Бомбеї, Боготі і Мельбурні).

Як Верховний архієпископ з патріяршими правами Йосиф Сліпий скликав кілька синодів Української Греко-Католицької Церкви, на одному з яких була ухвалена конституція патріярхального устрою для УГКЦ. Своє розпорядження Патріярх вміщував у «Благовіснику Верховного Архієпископа візантійсько-українського обряду», який виходив з 1964 року.

Також він придбав і відновив парафіяльний храм Жировицької Матері Божої для українців-католиків, при якому заснував музей і госпіціум (посвячений 1971 року). Активізував працю Українського богословського наукового товариства, відновленого в екзилі 1960 року, та відновив видання «Богословія» (з 1963 р.), а 1976 року – журнал «Дзвони».

За наукові досягнення кардинал Сліпий був почесним членом НТШ, членом Тіберійської Академії в Римі, почесним доктором Українського Вільного Університету та трьох американських і одного канадського університетів.

Після таких феноменальних трудів і вагомих їх результатів Патріярх Йосиф Сліпий 7 вересня 1984 року відійшов до Господа.

У серпні 1992 року, в першу річницю відновлення Української держави, було виконано важливий пункт Заповіту Великого Патріярха: його тлінні останки було перевезено зі собору святої Софії в Римі до Львова. Двох запланованих днів виявилось недосить, щоб усі бажаючі поклонилися праху Блаженнішого. Прощання з ним тривало цілий тиждень. Ця раніше небачена велелюдна акція засвідчила вірність мирян своїй Греко-Католицькій Церкві та визнання величі її Патріярха. Після масового й благовійного прощання людей зі своїм Патріярхом прах Кардинала похоронено у крипті собору св. Юра.

В сучасній незалежній Україні свято шанують пам'ять визначного духовного провідника Церкви й народу Йосифа Сліпого: споруджено ряд пам'ятників, встановлено багато меморіальних таблиць, відкрито музеї Йосифа Сліпого, проводяться наукові конференції та прощі, присвячені його роковинам.

Та головне – знати його настанови і керуватися ними у своїй діяльності на благо рідної Церкви й рідного народу. З Божої ласки Патріярх Йосиф залишив нам свій «Заповіт», в якому виклав роздуми про дальшу долю Української Церкви, її розвиток та конкретні заклики, як маємо поступати.

Ось найважливіші з них:

«Християнська Родина та Рідна Українська Школа – це передумови здорового виховання прийдешніх поколінь! Отож, заповідаю вам: відроджуйте їх і рятуйте їх в Україні й у всіх країнах поселення нашого Українського народу!»

«Полюбіть науку, плекайте і збагачуйте її своєю працею та своїм знанням, будьте її служителями! Споруджуйте храми науки, вогнища духовної сили Церкви та Народу, пам'ятаючи, що немислиме повне життя Церкви і Народу без рідної науки. Наука – це їхнє дихання життя!»

«Пам'ятайте, що нарід, який не знає або загубив знання свого минулого з його духовними скарбами, вмирає і зникає з лиця землі. Рідна наука окрилює народ до лету на вершини зрілого серед народів світу народу!»

«І вас, мої Улюблені діти, благаю: ніколи не відмовляйтеся від Патріярхату своєї Страдної Церкви, ви ж живі, існуючі її діти!»

«Отож заповідаю вам усім: моліться, працюйте і боріться за збереження християнської душі кожної людини українського роду і за весь Український нарід і просіть Всемогутнього Бога, щоб Він допоміг нам завершити нашу тугу за єдністю і наші змагання за церковне об'єднання у постанні Патріярхату Української Церкви!»

«І головне заповідаю вам: “Щоб ви любили один одного...”»

Послухаймося тих настанов-заповітів!

## НАУКОВИЙ ДОРОГОВКАЗ ПІДНЯТТЯ ДУХОВНОСТІ



### ГРИГОРІЙ ВАЩЕНКО

23.04.1878 – 2.05.1967



У всіх кризах та негараздах, які спостерігаємо в сучасній Українській Державі (економічних і політичних), є одна першопричина – криза моралі сучасного суспільства.

Суспільство підійшло до демократії, але виявилось морально недозрілим для неї. Ось і трактують демократію як вседозволеність і всеосудність, використовують її у своїх меркантильних інтересах.

Щоб змінити таку ситуацію, потрібно насамперед звернути увагу на виховання громадян незалежної України.

Ніякі укази, рішення й постанови не допоможуть, поки населення України не вдосконалить свою ментальність, поки широкі народні маси не переймуться потребою жити згідно з високоморальними засадами. А це може забезпечити лише відповідна концепція освіти й виховання. Від освіти й виховання залежить свідомість і світогляд людини, а від них, у свою чергу, залежить, як розвиватиметься, яким шляхом ітиме суспільство.

У попередніх розділах розповідалося, як дбали про виховання моральності в суспільстві великі українські духовні провідники – Митрополит Андрей Шептицький і патріарх Йосиф Сліпий. Не менш турбувалися цими проблемами і представники мирянства – видатні українські педагоги.

Українська Держава не має потреби винаходити нові концепції освіти й виховання, наша культура й наука багата своїми видатними вченими, педагогами і психологами, які залишили по собі багатющу скарбницю наукових розробок.

Одним із найяскравіших світил української педагогіки є видатний педагог, вчений і публіцист Григорій Ващенко.

У його працях знаходимо прямо пророчі думки й переконання та турботу про майбутню Україну.

Коли вникаєш у наукові праці Григорія Ващенка, найбільш вражає пророчість його дум і неймовірна актуальність його сентенцій саме для нашого часу. Проте широкий загал українців ще дуже мало знає про цю незвичайну постать, одну з найяскравіших постатей у багатовіковій історії української педагогіки і, взагалі, великого патріота-українця.

Тож, хто такий Григорій Ващенко і чому це ім'я ще так мало знане в Україні?

Спробуймо ширше згадати Григорія Ващенка та вдумли-во вникнути у його чудове вчення.

Про особу Ващенка найбільше довідуємося із праць іншого, сучасного нам, науковця й громадського діяча – світлої

пам'яті Анатолія Погрібного. На жаль, цей видатний вчений і публіцист покинув наш світ, але встиг повернути нам ім'я свого великого попередника. Саме Анатолій Погрібний уклав докладну хронологію життя й діяльності Григорія Ващенка, на що і ми спираємося.

Григорій Ващенко народився 23 квітня 1878 року в с. Богданівка на Полтавщині. Його батько Григорій Іванович Ващенко походив із давнього козацького роду, що вкінці XVIII ст. одержав звання дворянства.

Навчався Григорій Григорович у Роменській духовній школі та Полтавській духовній семінарії. Його молодшими товаришами в семінарії були Симон Петлюра і Володимир Щепот'єв, учений-літературознавець, засуджений 1930 року як член Спілки Визволення України. Виступивши проти того, що інспектор семінарії архимандрит Агапіт заохочував доносництво, Ващенко не був допущений до вступу в Київську духовну академію. Почав вчителювати в земській початковій школі.

У 1899–1903 рр. він вчиться на словесному відділі Московської духовної академії, де був активним членом українського гуртка, брав участь в організації шевченківських свят. Одержав ступінь кандидата богослов'я за працю «Учення Гартмана про світовий моральний лад». Міг там отримати духовний сан, але не пішов на це, бо був розчарований поведінкою деяких московських духовних осіб, професорів і студентів, далекою від християнських норм. Сам же відмолodu тяжів до морального ідеалу.

Григорій Ващенко повернувся в Україну, почав вчителювати, рівночасно поглиблюючи свої знання з педагогіки й психології. Зокрема, студював вчення відомого лікаря-психолога Петра Лесгафта.

У 1907–1911 роках Григорій Ващенко працював і на ниві українського письменства, в цей час вийшли у світ три його книжки. Це – збірник «Пісня в кайданах», п'єса «Сліпий», по-

вість «До ґрунту». Є у його доробку і ряд оповідань. Літературно-художню творчість Ващенко прихильно оцінили Іван Франко, Сергій Єфремов, Олена Пчілка. Проте він відійшов від літератури і повністю заглибився в питання психології і педагогіки. І час показав, що це було його справжнє велике покликання.

Працюючи в різних школах і гімназіях України, а також Грузії, де приходилося викладати російську, церковно-слов'янську, грецьку і латинську мови, а також літературу й історію (що само по собі свідчить про глибоку освіченість і ерудованість педагога), Григорій Ващенко набув великого досвіду, котрий добре використав під час творення Української Держави в 1917–1920 рр. Він організував учительські курси і школи та провадив національно-просвітницьку роботу серед населення Полтавщини. І завжди чітко обстоював українську національну лінію.

У серпні 1919 року, в час захоплення Полтави денікінцями, Ващенко був заарештований як український націоналіст і був призначений до розстрілу. Та за нього заступилися впливові освітянські керівники і взяли його «на поруки».

Найбільш активним періодом своєї діяльності Ващенко вважав 1921–1923 роки, коли він був керівником організованого ним закладу для підготовки учительських кадрів – трирічних педагогічних курсів ім. Б. Грінченка в с. Біликах Кобеляцького повіту Полтавської губернії, куди було перенесено з Полтави учительську семінарію. «Я поставив завдання зробити з учительської школи в Біликах справжню українську школу, що готувала б народніх учителів-патріотів», – згадував Ващенко. При школі був організований прекрасний хор і драматичний гурток, застосовувалася методика Монтесорі, були обладнані зразкові навчальні кабінети, проводились психологічні дослідження, високо було поставлене трудове навчання. Попри великий успіх школи на виставці педагогічних навчальних закладів улітку 1923 року (а можливо, саме через це) Григорій Ващенко став жертвою цькування з боку

більшовицьких ортодоксів, зазнав судової погрози і змушений був покинути Білики.

Працював викладачем Полтавського педагогічного інституту. В 1925 році комісія народного комісаріату освіти УРСР присвоює Ващенкові звання професора, він стає керівником кабінету соціальної педагогіки, невдовзі – завідувачем кафедри педагогіки Полтавського інституту народної освіти. В 1929 році було видано його наукову працю «Загальні методи навчання», і вона служила підручником для педагогічних інститутів в Україні.

Однак до його діяльності пильно приглядалися чекістські органи – і невдовзі Ващенко було визнано «буржуазним націоналістом», знято з посади. Його працю «Загальні методи навчання» було вилучено з ужитку і знищено.

Формально Ващенкові інкримінували «шкідництво» у формі байдужості щодо реагування на «основоположні» партійні постанови з питань педагогіки. Закидали йому і контакти з особами, що проходили у сфабрикованій НКВД справі Спілки Визволення України. Григорій Ващенко став кандидатом на знищення. Він рятується виїздом за межі України. Це було в 1934 році. Більше як два з половиною роки Ващенко був без роботи.

У 1936 році він поїхав до Москви і там одержав скерування на посаду в Сталінградський педагогічний інститут. В 1940 році домігся повернення до Полтавського педагогічного інституту на попередню посаду.

Під час німецької окупації в 1941–1943 рр. Григорій Ващенко редагував газету «Голос Полтавщини», хоча своє прізвище на ній не позначав. Він, як і відомі редактори українських газет тодішньої окупаційної пори Іван Багрянний і Улас Самчук, видавали газети не для фашистського окупанта, а для духовно-інформаційних потреб українського люду, що мусить звільнитися як від більшовизму, так і від німецького фашизму. Ващенко працював над темами «Освіта на Україні за часів большевизму» та «Вплив большевизму на психіку

українського народу». Гостро викриваючи більшовицькі настанови щодо освіти, він, проте, ніколи не вихваляв гітлерівських концепцій.

Зазнавши багато переслідувань і відчайдушної боротьби за можливість служити педагогічній науці в Радянському Союзі, вчений у 1945 році «після великих біженських пригод» (за власним його висловом) прибуває до Німеччини.

У час свого скитання Григорій Ващенко певний час перебував у Галичині, де багато довідався про героїчну боротьбу УПА і назавжди захопився її звитягою.

Так у праці «Виховний ідеал», виданій у 1946 році, він пише: «...Легендарна мужність героїв УПА не поступається перед мужністю запорозьких козаків. Слава про героїчну УПА шириться по всьому світу, завдяки чому Україна, яку більшість людства або не знала, або знала як частину Росії, починає привертати до себе увагу всіх народів світу. Збудила до героїчної боротьби наші маси висока ідея вільної, незалежної України».

З вересня 1945 року Ващенко обійняв посаду професора педагогіки та психології філософського факультету Українського Вільного Університету в Мюнхені. В кінці 1949 року його було обрано ректором Богословсько-педагогічної академії, створеної Українською Автокефальною Православною Церквою.

Мюнхенський період життя Григорія Ващенко позначений надзвичайно плодотворною науковою і громадською діяльністю. Ним створено і видано ґрунтовні праці з педагогіки, психології, ним розроблено основи виховання високо-моральної і національно-патріотичної особистості. Його праці й численні статті в емігрантській українській пресі підтримували дух українців, виховували й вказували праведні шляхи не лише його сучасникам, а й наступним поколінням.

Турбуючись майбутнім України, Ващенко у 1955 році пише «Проект освіти в самостійній Україні».

Вдумаймося лише в дату написання такої праці, згадаймо ті 50-ті роки: Україна розчавлена сталінським режимом, вже й останні криївки героїчної УПА вистежені й знищені енкаведистами, тисячі українських патріотів або знищено, або запроторено в табори... А професор Українського Вільного Університету пише для потреб освіти Незалежної Української Держави!

У згаданій праці вчений пише: «Коли саме розпадеться ССРСР, сказати важко, а що він розпадеться, і то в порівняно скорому часі, в цьому не може бути сумніву. Про це свідчать велика економічна криза в ССРСР, внутрішні суперечності й боротьба всередині комуністичної партії, а особливо – політичні повстання на теренах ССРСР і навіть в концентраційних таборах».

Чи не пророчими були ці слова?

Як і такі: «Може статися так, що вороги наші будуть переможені, а коли прийде справа до мирного будівництва на Україні, наш нарід виявить повну невідготованість, і це кінець-кінцем може призвести до того, що нами знову опанують якісь спритні чужинці». Вдумаймося у ці слова-пророцтва!..

У всіх своїх працях цей видатний педагог і полум'яний патріот турбується, щоб ґрунтовно підготувати українство до омріяного часу незалежності України, в чому він аніскільки не сумнівався. Як же незалежній державі обійтися без власної системи освіти, яка відповідала б соціально-політичному устроєві держави, а також психології народу та його національним традиціям? І створив цей великий педагог величаву українську педагогічну науку...

Та, на жаль, вона ще не є запотребована нашою державою. Ще послуговується освіта рецидивами советської педагогіки або намагається щось запозичити в чужих світах...

2 травня 1967 року, на 90-му році життя, Григорій Ващенко відійшов у вічність. Похований на цвинтарі Вальдфрідгоф у Мюнхені.

Відійшов у вічність талановитий педагог, а нам залишив свою неоціненну спадщину, яка здатна просвіщати, виховувати, вести до справедливого й морального життя суспільства. Лише треба чистим серцем і неупередженим розумом сприйняти настанови цього неперевершеного Вчителя!

Про важливість і значимість проблем, які піднімав Григорій Ващенко, свідчать вже самі назви його праць: «Виховний ідеал» (1946), «Виховання волі і характеру» (1952, 1957), «Тіловиховання волі і характеру», «Хвороби в галузі національної пам'яті», «Гідність особиста і національна» (1954), «Загальні методи навчання», «Проект освіти в самостійній Україні» (1957) і т. п.

Головною заслугою цього видатного педагога є обґрунтування ним педагогічно-виховної концепції, яка відповідає ментальності, історичній місії, потребам державного будівництва українського народу. Він розробив виховну систему, спроможну очистити українську духовність від усілякого намулу, принесеного імперськими тоталітарними режимами.

Стисло формулу своєї педагогіки сам вчений заклав у словах: «Служіння Богові та Україні». Він так і пише в праці «Виховний ідеал»: «Основне завдання у вихованні української молоді є виховання волі й характеру під високим гаслом: «Служба Богові й Батьківщині».

«Перша абсолютна вартість для молоді є Бог, друга – Батьківщина. Молодь мусить чітко уявляти собі, в чім благо Батьківщини», – твердить Ващенко. А благо Батьківщини, за Ващенком, це: державна незалежність, об'єднання всіх українців в одну спільноту, пройняту високим патріотизмом, справедливий державний устрій і справедливий соціальний устрій, високий рівень народного господарства і розквіт духовної культури, високий рівень здоров'я українського народу. І в цьому ряду благ Батьківщини Ващенко називає «високий релігійно-моральний рівень українського народу, реалізація в житті вчення Христа».

Будучи зосередженим на формуванні українського патріота, Григорій Ващенко аналізує у своїх роздумах геть усе, що надбане в царині виховання вселюдською педагогікою. У його творах черпаємо багатющу інформацію про педагогічні здобутки інших народів. Вчення мислителів античної доби, Песталоцці, Руссо, Спінози, Декарта, Канта, Шопенгавера, десятків інших світових авторитетів глибоко аналізує український вчений.

Звертаючись до потреб української нації, Григорій Ващенко перш за все прагне прищепити їй високу мету – благо і щастя Батьківщини. Докладно пояснюючи, в чім є благо Батьківщини, вчений підкреслює, що «добробут Батьківщини має бути заснований на засадах християнства».

У своїй праці «Християнство і майбутнє людства» Григорій Ващенко пише:

«Шкільне навчання і виховання мають бути глибоко пройняті духом християнства. Мета школи – виховати всебічно й глибоко освіченого християнина, що був би пройнятий християнською любов'ю, в особистому й суспільному житті дотримувався правил християнської моралі, мав міцну волю і прагнув би до перемоги Добра над Злом, не зупиняючись перед можливими офірами».

Дбаючи про освіту й виховання в освітніх закладах, Ващенко розширює рамки виховних завдань. Він пише:

«Треба боротися за здорову громадську думку, бо саме вона має вирішальне значення у всіх формах суспільного життя... На жаль, під впливом матеріалістичних систем громадська думка сучасного суспільства часто буває нездорова. Суспільство нерідко цінує грубу егоїстичну силу, що має успіх, і з презирством ставиться до тих, хто через свою шляхетність і альтруїзм зазнає невдачі. Дехто навіть із тих, що називають себе християнами, ототожнює розум з хитрістю, вмінням через ошуканство, брехню і підступ улаштовувати свій матеріальний добробут («Християнство і майбутнє людства»).

Найбільш вагомою працею Ващенка можна вважати його «Виховний ідеал».

Виховним ідеалом педагог називає «образ ідеальної людини, на який має орієнтуватися педагог, виховуючи молоде покоління».

Ващенко глибоко аналізує виховні ідеали: большевицький, християнський, загальноєвропейський і націонал-соціалістичний. Особливо переконливо критикує большевицький виховний ідеал і його наслідки.

Аналізуючи християнський виховний ідеал, учений докладно зупиняється на філософських підвалинах його, розглядає євангельську науку і грецьку філософію як основи християнської філософії. Багато уваги приділяє вченню про Бога та основним напрямам цього вчення – теїзму, пантеїзму і деїзму. Фактично, у праці «Виховний ідеал» ми знаходимо лаконічно сконцентрований виклад світової філософії.

Для нашої сучасності, коли кілька поколінь українців насильно позбавлені знання про Творця Всесвіту, дуже цінними є викладені Ващенком докази буття Божого: онтологічний, космологічний і моральний докази.

І найкращим досягненням Григорія Ващенка є докладно описаний український національний виховний ідеал. Вчений починає розгляд цього питання, насамперед, із визначення поняття нації взагалі, далі аналізує суть націоналізму й інтернаціоналізму та робить висновок, що «природній шлях розвитку людства, який може привести його до світлого майбутнього, полягає в тому, що кожна нація живе самостійним державним і культурним життям, вільно розвиваючи й виявляючи свої творчі здібності й прагнучи до мирного співробітництва з іншими народами світу. На таких засадах має бути побудована й виховна система кожного народу».

У своїх виховних концепціях Григорій Ващенко спирається на традиційний український ідеал людини, розглядає традиції і поступ української нації, аналізує ідеал людини перед хрещенням Руси-України та його зміни, зумовлені прийнят-

тям християнства, наводить яскраві приклади зображення ідеалу людини в народній творчості та в творах письменників різних епох. Підійшовши в такий спосіб до сучасних завдань освіти й виховання української молоді, Ващенко підкреслює, що «ми мусимо рахуватися не лише з нашими традиціями, а з тими завданнями, що ставить перед нами сучасне й майбутнє, а також прийняти до уваги психічні особливості нашого народу, як позитивні, так і негативні. Перші треба розвивати, другі усувати або принаймні ослаблювати».

Ващенко закликає до праці всю громадськість:

«Там, де народні маси активні, де верхівка в інтересах цілого народу мусить рахуватися з масами, там зовнішні ознаки вищого положення людини в суспільстві не відіграють рішальної ролі, там зберігається духовий аристократизм... Джерелом новаторських ідей у реформуванні освіти є громадськість, і її участь веде до демократизації та відкритості суспільства. Замкнутість системи на адміністративному апараті зумовлює її неминучу деградацію» («Виховний ідеал»).

Перед громадянами-будівниками своєї держави Григорій Ващенко ставить високу планку. Він стверджує: «Людину не можна визнати за виховану, коли вона, будучи фізично здоровою і розумово розвиненою, використовує свої здібності й знання лише в своїх особистих інтересах і забуває про свій нарід. Так само ми не можемо визнавати за цілком виховану людину й того, хто, хоч любить свій нарід, але зі сліпою ворожнечою та презирством ставиться до інших народів, незалежно від того, хто ці народи і яка їх історія».

Поставивши благородні завдання самовдосконалення особистості й розбудови держави, Ващенко у своїх працях розробляє, подає конкретні методи виховання в громадянах України відповідних до цих завдань рис людини. Його праці – це чудові дороговкази до гідного, щасливого життя всіх українців...

Та чому ж досі ми не користуємося ними!?

Це питання боліло патріота Анатолія Погрібного, який писав:

«...Сподіваного утвердження освіти та виховання на українських національних засадах у нинішній Україні поки що не відбулося, що і не дивно, оскільки офіційного курсу на будівництво в нас національної держави українського народу досі не взято. Це і є поясненням того, чому педагогічний доробок Григорія Ващенка часто-густо натрапляє на недовір'я, настороженість, відверте несприйняття...»

Над виправленням цієї ситуації варто б замислитися всім порядним громадянам, але, насамперед, про це мали б дбати керівники освіти, керівники держави... Чи діждемося здатних до цього?!

Отож, хочеться закликати всіх, хто прагне щастя для Української держави, дослухатися до вчення Григорія Ващенка, знати його, пам'ятати його та добиватися, щоб такі знання стали обов'язковими для всіх освітян України.

## ВИДАТНИЙ ТВОРЕЦЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ



### ОТЕЦЬ ЮЛІАН ДЗЕРОВИЧ

03.01.1871 – 08.04.1943



У попередньому розділі йшла мова про видатного педагога і полум'яного патріота України Григорія Ващенка, якого всіляко замовчувала, забороняла большевицько-комуністична ідеологія. Для ідеологів большевизму він був вкрай невігідний, бо був патріотом України та був апологетом християнського вчення.

Тепер в незалежній Україні нарешті повертається ім'я Григорія Ващенка, проте надалі залишається несправедливо замовчуваним ім'я іншого видатного вченого-педагога Юліана Дзеровича. А це – надзвичайно велична постать!

Коли на Східній Україні вчення християнської педагогіки розвинув полтавчанин Григорій Ващенко, то на західноукраїнських землях визначних висот сягнула педагогічна думка Юліяна Дзеровича. Проте цей вчений зазнав ще більшого спротиву прокомуністичних, антиукраїнських сил, адже як західноукраїнський інтелектуал отримав традиційний ярлик буржуазного націоналіста, а до того ж був священиком, що й дотепер ще відлякує багатьох недалеких науковців.

А педагогічна спадщина отця Юліяна Дзеровича здатна добре прислужитися сучасній педагогіці, духовно відродити українську школу, що в свою чергу сприятиме порятунку суспільства від морального, економічного і політичного занепаду. Сама ж постать о. Юліяна Дзеровича і вся його діяльність може служити добрим дороговказом для сучасних українців.

То хто ж він – о. Юліан Дзерович?

Народився він 3 січня 1871 року в с. Смільна біля Бродів Львівської обл. у священичій родині о. Ігнатія Дзеровича і Олександри з роду Шараневичів. Батько о. Ігнатій Дзерович був дуже авторитетним і діяльним священиком, він був надрадником Апеляційного суду у Львові і членом Найвищого Трибуналу у Варшаві. Проте він помер, коли Юліан ще був малолітнім, і опікувався сиротою чоловік найстаршої сестри – молодий священик, що зайняв місце померлого о. Ігнатія.

Початкову освіту Юліан Дзерович отримав у народній школі в м. Товмачі (тепер Тлумач Івано-Франківської обл.) та «німецькій» гімназії у Львові, де склав іспит зрілості у 1889 році.

Обдарований великими здібностями і тягою до знань, він студював філософію у Відні, а богословську освіту здобув, навчаючись у Львівському університеті впродовж 1889–1893 рр.

Після закінчення теології одружився з Наталією Лотоцькою із старовинного священичого роду. Вона була донькою о. Євгена Лотоцького і Кароліни з Турчинських.

У 1894 році Юліан Дзерович був висвячений на греко-католицького священика та призначений сотрудником у м. Миколаїв Львівської обл. Став священиком, успадкувавши глибоку побожність і слідуючи родинній традиції, але Господь дарував йому ще й великий потяг і талант до педагогіки. І вже незабаром він став авторитетним катехитом і визнаним педагогом. Викладав катехитику в гімназіях міст Броди, Бережани, Стрий.

Основними рисами характеру о. Юліяна Дзеровича були: активна громадянська позиція, колосальна працездатність та любов до молоді. Натхненно працюючи вчителем-катехитом, він плідно працював творчо. Поряд з численними статтями у часописах друком виходили його окремі праці як на богословські й педагогічні, так і на історичні й політичні теми.

Перечислю лише основні його праці, що вийшли до Першої Світової війни. Це – «Катехитичні проповіді» (Перемишль, 1906), «Як у світі жити, або правила доброго виховання» (Тернопіль, 1906), «Як то Русь ходила слідами Данила» (Львів, 1907), «Цариця моя Марія» (Жовква, 1908), «Ціла правда про радикалів» (Львів, 1910), «За всіх молишся, Благая» (Жовква, 1910).

Перша Світова війна застала родину отця в Бродях, російські царські війська зробили церкву православною, настановивши там російського батюшку. Отець Юліан змушений був виїхати до Львова, там замешкав у сестер-василіянок і був їхнім капеланом. Пізніше був викладачем катехитику на богословському факультеті Львівського університету.

У 1918–1919 роках о. Юліан Дзерович входив до складу Української Національної Ради.

Найбільш вагомою була праця о. Дзеровича в галузі української педагогіки. Його вклад, його зусилля й здобутки були воістину величними й героїчними, якщо згадати про обставини українського шкільництва в час Австро-Угорської імперії, а особливо в час панування Польщі.

На початку ХХ ст. українських державних учительських семінарій не було, у Львові діяла єдина на всю Галичину учительська семінарія, яку утримувало «Руське Педагогічне Товариство».

Якщо до 1918 року українці все-таки мали змогу навчатися в державних так званих утравістичних (поміrkованих, двомовних) і кількох українських приватних учительських семінаріях, то за часів польської окупації ситуація значно погіршилася. Після прийняття сумнозвісного закону С. Грабського про мову навчання в школах від 1924 р. українські семінарії були перетворені на двомовні: по-польськи повинні були викладатися історія та географія, обов'язковою була польська мова; директорів-українців замінювали поляками. При тому українську молодь в учительські семінарії старались не допускати. За таких умов українцям було складно підготувати національно свідомих учителів-патріотів для рідної школи.

Юліан Дзерович доклав чимало зусиль для об'єднання вчителів-українців з метою самопомоги. Уже в 1910 році він увійшов до відділу стрийського товариства «Учительської громади», а згодом у 1936 році очолив філію «Учительської громади» у Львові.

Саме з ініціативи «Учительської громади» в 1919 році було засновано приватну учительську семінарію, для якої незабаром вдалося добитися статусу державної, а її директором став о. Ю. Дзерович. В історії українського шкільництва це був унікальний випадок, коли директором державної учительської семінарії було призначено українського греко-католицького священника.

Аналіз навчально-виховного процесу та організації життя закладу, очолюваного отцем Дзеровичем протягом десяти років, дає можливість побачити, яким чином в умовах польського тиску і жорсткого контролю з боку польської влади, українці виховували учителів для своїх шкіл.

Такий ґрунтовний аналіз ми маємо завдяки дослідженням львівського науковця Наталії Пастушенко, яка дослідження педагогічної діяльності о. Юліана Дзеровича зробила темою своєї дисертації, котру захистила в Києві. Дуже корисним було б усім сучасним педагогам, а особливо керівникам освіти, ознайомитися із цими дослідженнями та перейнятися вченням цього видатного педагога і його надзвичайним досвідом у справі плекання вчителів-патріотів, вчителів-вихователів українського народу.

Українська державна жіноча учительська семінарія у Львові, яка мала номер три, була надзвичайно видатним і унікальним навчальним закладом і відіграла величезну роль у розвитку української науки та культури Галичини. Багато визначних у майбутньому особистостей саме в ній здобули свою освіту та відшліфували високий національний дух.

Отець Ю. Дзерович добре розумів, що український вчитель може конкурувати з польським лише своїм високим професіоналізмом.

Досить лише поглянути на викладацький склад семінарії, щоб переконатися, що це був своєрідний центр підготовки висококваліфікованого національносвідомого учителя-українця, патріота свого народу. Тут працювали такі визначні діячі української науки і культури, як Іван Раковський – антрополог, зоолог, громадський діяч, член НТШ; Олександр Барвінський – історик, громадсько-політичний діяч, автор підручників з історії української літератури для українських шкіл, член НТШ; Кость Кисілевський – мовознавець, професор Українського Вільного Університету, член НТШ, автор підручників з української мови і дидактичних праць; Юрій Рудницький (тобто письменник Юліан Опільський) – автор творів з історичного минулого України, редактор журналу «Українська школа»; о. Іван Рудович – греко-католицький священник, громадський діяч, автор статей з історії Церкви та підручників з релігії для народних шкіл; Осип Курилас – знаменитий художник,

автор багатьох іконостасів у церквах Галичини; Северин Левицький – визначний діяч Українського Пласту, автор численних статей на пластові та ідеологічні теми; Іван Левицький – композитор, автор підручників з історії та теорії музики; Володимир Калинович – автор підручників з німецької мови, статей на педагогічні теми, редактор кількох журналів; о. Василь Лаба – відомий церковний діяч, професор Богословської академії, член НТШ; професор фізики др. Роман Цегельський та інші.

Праця отця Дзеровича та його викладацького колективу була вельми подвижницькою і навіть героїчною, оскільки відбувалася в умовах жорстокого гноблення українців польською державою. Хоч офіційно це була семінарія з українською мовою навчання, вона мусила вирішувати завдання, які перед нею ставила держава. З другої половини 20-их років офіційною мовою, мовою нарад, діловодства стала польська мова, а українською мовою викладалися лише предмети українознавчого змісту, інші предмети мусили викладатися по-польськи. Педагогічному колективу семінарії доводилося докладати чимало зусиль, щоб цей навчальний заклад залишався українським за своїм духом. Один із сучасників о. І. Федорович згадує, що «тільки завдяки великому тактові директора вдавалося обминати щасливо різні перепони, які шкільна влада від щирого серця кидала на шляху розвитку тієї школи». Але це вдавалося лише до часу...

Кураторія Львівського шкільного округу прискіпливо і щораз суворіше контролювала діяльність цієї семінарії, намагаючись знайти причину для звільнення її директора. І в 1930 році поляки таки усунули Юліяна Дзеровича з посади директора. Його було звинувачено у порушенні закону про державну мову, оскільки він нібито звернувся до листоноші в семінарії по-українськи, не маючи на це права як посадова особа.

Тут звернімо увагу, як польська влада обстоювала державну мову (і це на етнічно українських землях) і порівняй-

мо це із ставленням сучасної української держави до державної мови, як дотримується Закон про мову в нашій державі!

Отож у 1930 році директора Української жіночої учительської семінарії о. Юліяна Дзеровича за виразну українську позицію поляки змусили вийти на дострокову пенсію. Правда, він отримав державну пенсію, яка дорівнювала його останній платні в 1000 злотих.

Після усунення о. Дзеровича із Вчительської семінарії о. ректор Йосиф Сліпий запросив його на професорську посаду до Богословської академії, де о. Дзерович був професором педагогіки і дидактики і там працював до смерті.

Слід зазначити, що протягом усієї своєї діяльності отець Дзерович був у тісному контакті із Львівською Митрополією, був членом Львівської митрополичої консисторії. Із спогадів родини о. Дзеровича знаємо, що його дуже шанував Митрополит Андрей Шептицький. Дочка о. Юліяна, п. Лідія Мінко, згадувала, як кожного року в липні Митрополит Андрей, хоч на милицях, але традиційно приходив на іменини отця Юліяна, який мешкав тоді на вул. Садовій, 2. До того, додала пані Ліда, Митрополит часто радився з о. Дзеровичем у різних конкретних справах.

У 1930 році о. Юліан Дзерович видав підручник «Катехитика», який високо був оцінений сучасниками. Товариство катехитів рекомендувало його як основний підручник для шкіл. На цю працю звернула увагу і зарубіжна наукова громадськість, зокрема, вона була відзначена богословським відділенням Інсбрукського університету.

Також у 1930 році було засноване «Товариство святого Андрія». Це було товариство священиків Львівської Архiepархії, затверджене Митрополитом А. Шептицьким. Воно влаштовувало реколекції для своїх членів і місії для народу; видавало церковні устави і душпастирський календар тощо. Головою цього товариства весь час був о. Юліан Дзерович. Перестало існувати товариство в 1939 році у зв'язку з приходом советської влади.

У 1935 році о. Дзерович був одним із організаторів Першого Українського Педагогічного Конгресу у Львові. Виконуючи рішення Конгресу, він написав посібник «Педагогіка», який був високо оцінений сучасниками і який не втрачає своєї актуальності понині.

Особливо захоплено відгукнувся про цю працю професор Іван Огієнко, який писав: «Це чи не перша книжка з духовних кругів, писана такою доброю соборною українською мовою». Відзначаючи надзвичайну цінність цієї праці, як теоретико-практичного підручника християнського виховання молоді, І. Огієнко рекомендував «Педагогіку» Ю. Дзеровича не лише педагогам, а й широкому загалу української інтелігенції.

У наш час, коли суспільство потерпає від глибокого занепаду моральності, ця праця могла б вказати конкретні шляхи оздоровлення суспільства. Адже у ній Юліян Дзерович доступно й переконливо навчає, як виховувати гармонійно розвинених громадян, здорових тілом і душею, як виховувати волю й характер, як розвивати мислення і позитивні почуття, як формувати національну гідність і патріотизм. При цьому автор беззаперечно доводить, що добрі результати може дати лише педагогіка, основана на християнському вченні.

Під вихованням Ю. Дзерович розумів «планове, всестороннє, гармонійне розвивання й формування духовних і тілесних сил дитини за допомогою відповідних засобів, стосованих старшим поколінням, щоб людина в своєму пізнішому житті могла вільно й самостійно сповняти свої життєві обов'язки супроти Бога, ближніх і самої себе».

У згаданій праці вченого під назвою «Педагогіка», яка є надзвичайно ґрунтовна й переконлива, викладено конкретні рекомендації для батьків, для закладів освіти, для Церкви і для державних чинників, котрі всі спільно повинні дбати про виховання високосвідомих, моральної й освіченої нації. Ця праця корисна для всіх!

Важливими, корисними й повчальними є всі виховні принципи, що відображають специфіку процесу виховання у розумінні галицького педагога.

Перш за все, це принцип психологізації виховання або індивідуальний підхід. Запорукою ефективності виховання, на думку Ю. Дзеровича, є всестороннє вивчення кожної дитини: особливостей її віку, характеру, темпераменту, ціннісних орієнтацій, врахування умов її життя, її здібностей, життєвих планів, виявлення причин певної поведінки та вчинків дитини тощо.

Особливо важливим є принцип виховуючого навчання і орієнтація при цьому на національну культуру та християнські моральні цінності. Це мало велике значення для української школи з огляду на ті виховні завдання, що стояли перед нею. Важливим напрямом виховання в українській школі, юнацьких та дитячих організаціях Ю. Дзерович вважає «службу Богові й Батьківщині». Під цим оглядом він радить добирати і матеріал навчання. Особливо це стосується національного виховання, основними засобами якого галицький педагог називає рідну мову, історію, мистецтво, які сприяють виробленню високої національної гідності. На підставі принципу виховуючого навчання Ю. Дзерович відносить до релігійних засобів виховання відповідний виклад природничих наук, рідної і всесвітньої історії, літератури, які повинні виявляти мудрість і велич Бога та пробуджувати для нього в душах дітей честь, покору і любов. Принцип виховуючого навчання вимагає впливу не лише на інтелект, але й на емоції учня, вихованню яких Ю. Дзерович приділяє увагу у своїй «Педагогіці». З навчанням він безпосередньо пов'язує виховання «інтелектуальних почуттів» та «почуття правдомовності»...

Якщо б сучасна педагогіка користувалася принципами, закладеними у вченні о. Юліяна Дзеровича, наскільки досконаліше суспільство мала б сучасна Україна!..

Крім згаданих праць, о. Дзерович залишив ще багату спадщину наукових і публіцистичних статей, а своїм життям

показав приклад самовідданого служіння українському народові. Працював у різних товариствах і редакціях, зокрема в 1939 році очолював товариство «Просвіта», виступав меценатом багатьох добрих справ.

Нова советська влада, що прийшла в Галичину в 1939 році, вигнала родину о. Дзеровича з їхнього помешкання у Львові. Отець Дзерович перейшов до мешкання отця Василюва, який працював в Успенській церкві і мешкав біля неї і якого т. зв. «визволителі» вивезли в Сибір. Одночасно о. Дзерович став до священничої праці в Успенській церкві як сотрудник.

Під час німецької окупації о. Дзерович важко хворів і 8 квітня 1943 року помер у Відні, куди поїхав на операцію. Тіло його перевезли до Львова, де відбувся надзвичайно велелюдний похорон. Українській громадськості вдалося здобути дозвіл німецької влади на пішу процесію від собору св. Юра до Личаківського цвинтаря, де о. Юліана Дзеровича було врочисто поховано на полі 49.

Ми ж звернімося до його життєвого прикладу та до його педагогічного вчення – це безцінний орієнтир у відродженні духовності, моральності й свідомості українців!

## НАЦІОНАЛЬНО-ДУХОВНИЙ ПРОВІДНИК НАРОДУ ЗАКАРПАТТЯ



### ОТЕЦЬ АВГУСТИН ВОЛОШИН

17.03.1874 – 19.07.1945



У попередніх розділах найбільше уваги приділялося видатним, яскравим постатям – благодатним зразкам для наслідування, котрі були вихідцями, переважно, із Галичини. Проте чудові орієнтири українського патріотизму зроджувалися у всіх сторонах України.

Тепер хочу звернутися до образу сина Закарпатського краю, про якого ми, на жаль, рідко згадуємо, якого советська система спочатку злочинно знищила, а потім всіляко паплюжила його ім'я, і лише після проголошення незалежності

України він постав перед світом у всій своїй трагічній величі. Це один із найвидатніших борців за українську національну ідею за Карпатами, легендарний президент Карпатської України о. Августин Волошин.

Неможливо переоцінити його роль у національно-культурному відродженні закарпатців, у тому, що поневолені угорські русини поступово усвідомили себе закарпатськими українцями, частиною єдиного великого українського народу.

А багатогранна, всесторонньо талановита й самовіддана діяльна постать Августина Волошина може бути зразком для українців усіх теренів України.

Тож пригляньмося до цієї воістину величної постаті.

Народився Августин Волошин 17 березня 1874 року в с. Келечині Волівського округу (тепер Міжгірського району) на Закарпатті в сім'ї сільського священика Івана Волошина та Емілії Зомборі, яка теж походила із священичої родини. В сім'ї було четверо дітей: Августин і три його сестри – Олена, Ольга й Елеонора.

У ті часи майже всі священичі родини на Закарпатті були змадяризовані, проте у родині Волошинів твердо трималися руської мови і звичаїв. Виніши з родинного гнізда любов до рідної мови, Августин Волошин користувався нею у своїй діяльності та активно пропагував її серед краян.

Закінчивши початкову сільську школу та четвертий клас т.зв. нормальної школи, він у 1883 р. поступив до Ужгородської гімназії, яку закінчив у 1892 р. Навчання в гімназії велося угорською мовою, весь навчально-виховний процес було спрямовано на те, щоб випускники стали добрими угорськими патріотами. По-руськи для греко-католиків викладали тільки науку релігії і для бажаючих факультативно руську мову, яку називали «русский литературный язык» і яка була, фактично, сумішшю російської і церковнослов'янської мов з невеличкою домішкою місцевих слів. Гімназійна бібліотека

не мала жодної руської книжки. Учням заборонялося розмовляти між собою по-руськи. Однак Августин Волошин не покинув рідне слово.

Після закінчення гімназії єпископ Юлій Фірцак направив його, як одного з найздібніших учнів, на теологічний факультет Будапештського університету. Але провчившись рік у Будапешті, Августин захворів і повернувся до Ужгорода, де продовжив навчання в місцевій Духовній Семінарії, яку закінчив у 1896 році.

Цього ж року одружився з Іриною Петрик, дочкою професора Ужгородської гімназії і 22 березня 1897 року був висвячений на греко-католицького священника. Отримав призначення на посаду сотрудника Цегольнянської Преображенської церкви та катехита в Ужгородській учительській семінарії. Крім того, заочно вчився у Вищій педагогічній школі в Будапешті, де в 1899–1900 роках склав додаткові іспити і одержав диплом викладача фізики й математики, що дало йому право викладати і ці предмети.

Тут варто задуматися, навіщо це було перспективному молодому священникові. Відповідь одна – прагнув служити загальній освіченості закарпатських українців, про що зовсім не дбала угорська держава.

У 1900–1917 рр. отець Августин Волошин був звичайним професором семінарії, а з 1917 і до 1938 року – директором Учительської семінарії в Ужгороді.

Отець-директор першочергового значення надавав освіті народу, розуміючи, що лише освічений народ може протистояти поневолювачам, зможе зберегти свою національну ідентичність. Протягом довгих років педагогічної праці в Учительській семінарії він викладав найрізноманітніші предмети: фізику, математику, граматику, стилістику, педагогіку, дидактику, логіку, психологію, методику, педагогічну психологію та ін., з усіх цих предметів написав шкільні підручники (яких видав понад 40) і став провідним ученим-педагогом краю.

У багатопрофільності наукових і педагогічних зацікавлень о. Волошина відбилася ціла програма його подвижницької освітньої праці для свого народу. Він не став перекладати існуючі чеські чи угорські підручники, а творив власні, виходячи із потреб свого народу, він вважав, що всі підручники для початкових і середніх шкіл Закарпаття мають бути оригінальними, написаними місцевими авторами з використанням місцевого матеріалу і, звичайно ж, рідною мовою. Так о. Августин Волошин реалізовував свою програму національної освіти, наближав Закарпаття до загальноукраїнського освітнього рівня.

Його педагогічна концепція максимально наближувала процес навчання та виховання до життя, поєднувала моральне, духовне і фізичне виховання, обстоювала трудове виховання. Він визначав п'ять основних чинників виховання: сім'ю, школу, державу, церкву і вихователя. Значну увагу приділяв о. А. Волошин соціальному вихованню, яке так само покликане ширити культуру, нести світло знань і добра в усі куточки людського життя («*О соціальному вихованню*», 1924).

Волошин-педагог виховав сотні учнів, які, ставши вчителями, ширили освіту на Закарпатті, проводили велику культурну, просвітницьку і громадсько-політичну роботу серед народу.

Впродовж усього життя о. Августин Волошин вболівав за майбутнє української школи і української педагогіки. Однією з останніх опублікованих ним робіт була стаття «Про шкільне право будучої Української держави» [*Науковий збірник Українського Вільного Університету в Празі. – Т. III. – Прага, 1942. – с. 100–113*]. Вчений не сумнівався в тому, що колись буде Українська незалежна держава, тому вважав за потрібне подати свої роздуми про шкільне право цієї держави. На його думку, «кожна держава нормує законами правовий лад шкільництва. Дух законів залежить від розвитку політичної культури держави».

Аналізуючи шкільний устрій і систему шкільництва в різних країнах світу, зокрема і в Радянському Союзі, автор доходить висновку, що в СРСР «школа сталася не засобом культури, але засобом одної партії, партії комуністів, яка веде завзяту боротьбу проти головних ділянок культури, особливо проти чинників моральної культури, як проти родини, проти церкви і т. д.».

З боєм говорить о. А. Волошин про ситуацію в Україні і «велике число вивезених в чужі краї на тяжку працю, засуджених на смерть або замордованих без жодного суду тисяч і тисяч нещасних». (Тоді ще не знав отець, що і йому судилася така трагічна доля!)

У майбутній Українській державі Августин Волошин бачить таку систему шкільництва, яка захищатиметься державою і буде користуватися всіма свободами культурної праці. Пріоритетами майбутньої української школи він вважав національне і релігійно-моральне виховання. Ці погляди видатного закарпатського педагога мають всеукраїнське значення і заслуговують на пильну увагу й нині, коли система народної освіти і її правовий захист в Україні переживають затьяжну кризу.

Тут слід підкреслити, як подібними були погляди-мрії згаданих раніше видатних українських педагогів минулого – полтавчанина Григорія Ващенка і галичанина о. Юліяна Дзеровича та закарпатця о. Августина Волошина. Їхні педагогічні концепції надзвичайно подібні, що підкреслює їхнє всеукраїнське значення, їхню основоположність для творення справедливого й гуманного суспільства.

І Григорій Ващенко, і Юліян Дзерович, і Августин Волошин твердо вірили, що Україна стане незалежною державою. Здійснення цього доводить нам геніальну пророчість цих видатних педагогів.

Разом з тим усі ці велети педагогіки твердили, що українська педагогіка повинна базуватися на національній ідеї та християнському вченні. Тож повірмо нарешті їхньому генію

ві, прислухаймося до їхніх настанов, і майбутнє доведе нам їх непомильність!

Дай, Боже, нам таких провідників держави, зокрема освіти, які б це зрозуміли, які б звернулися до благодатних вчень наших, українських попередників, а не ганялися за чужоземними прикладами, які далеко не завжди є гідними наслідування.

Будучи священиком, о. Августин Волошин особливу увагу приділяв релігійній освіченості людей. Його видані численні катехитичні проповіді, «Малий катехизис», «мала» і «середня» Біблії підпорядковані потребам шкільного навчання і морального виховання.

Поряд з педагогічною діяльністю о. Волошин безперервно виконував свої душпастирські обов'язки (причому виконував їх до самого свого трагічного арешту), прищеплюючи своєму народу високі моральні якості, навчаючи його працелюбності, добру, справедливості й милосердю.

З такою ж метою о. А. Волошин виступав і як письменник, писав вірші, оповідання, п'єси, давав оцінки літературним творам, книжкам, переробляв і пристосовував чужі твори для місцевого читача. Його численні твори – це типово просвітянська творчість, адресована конкретному, реально існуючому в той час читачеві, слухачеві й глядачеві – чи то школяреві, чи то неписьменному або ледь письменному селянинові, який уже в зрілому віці потягнувся до книжки, шукав у ній корисного і повчального.

Так, у 1913–1918 рр. він видав серію книжок «Читальня. Книжочки для народа». Пристосовуючи оповідання зарубіжних авторів до місцевого життя, о. Волошин підписувався псевдонімом «Иванович». Художнім словом священик боровся проти пияцтва, народних забобонів, закликав до морального вдосконалення людей.

Продовжував такі теми о. Августин Волошин і вже як зрілий письменник в нових історичних умовах, створюючи

у 20-их і 30-их роках ряд оповідань, повістей і п'єс, які є високохудожніми творами, що описують життя верховинських сіл. Наприклад, оповідання «Паленка-загуба», п'єси «Маруся Верховинка», «Без Бога ні до порога» та ін.

На початку 40-их років Волошин-письменник написав три п'єси на історичні теми – «Фабіола», «Князь Лаборець» і «Син Срібної землі Юрій Довжа».

Велику частину свого плідного творчого життя о. Августин Волошин віддавав журналістській і видавничій діяльності.

Протягом 1903–1918 рр. він був редактором єдиної в Угорщині української газети «Наука»; за часів Чехословаччини (1920–1938) вона виходила під назвою «Свобода». У ній він друкує численні матеріали про життя свого народу, морально-повчальні статті, поширює знання з різних галузей. «Наука» відіграла велику роль у культурному і громадському житті краю, навчала селян культури землеробства, популяризувала відкриття читалень, кооперативів, антиалкогольних товариств, боролася проти лихварського засилля, звертала увагу на безземелля селянства і його вимушену еміграцію.

Також о. Волошин редагував релігійний журнал «Благовісник» (1922–1938), працював у численних інших газетах і журналах (таких, як «Русин», «Українське слово», «Підкарпатська Русь», «Учительський голос» та ін.). Своїм натхненним морально-повчальним словом плекав християнські і громадянські засади в душах закарпатських українців. Отець Августин Волошин був автором численних праць з проблем літературно-писемної мови в українському Підкарпатті. У них він наполегливо обстоює окремішність української мови.

У короткій статті неможливо перечислити навіть назви всіх творів о. А. Волошина. У 2002 році в Ужгороді вийшли друком «Вибрані твори» Августина Волошина, упорядковані скрупульозним дослідником його життя й творчості Олексою Мишаничем, матеріалами якого і я користувалася. Так у цих, лише вибраних, творах є пів сотні наукових праць (у тому

числі з історії Церкви, мовознавства й літературознавства), а також оповідань, п'єс, споминів та краших зразків публіцистичних творів. А якби зібрати все створене цим багатограним генієм та ще й видати десятки його підручників, то це було б вельми багатотомне видання.

Не менш діяльним був о. Августин Волошин і як громадський діяч.

На початку ХХ ст. він кілька разів побував у Львові, познайомився з галицьким культурним і освітнім життям, галицькою пресою, літературою, шкільними підручниками. Зв'язки з Галичиною він підтримував і далі, особливо з галицькою «Просвітою».

Наприкінці 1919 року він ініціює заснування на Закарпатті культурно-освітнього товариства «Просвіта», яке проіснувало до березня 1939 р. Отець Волошин спрямовував діяльність «Просвіти» на популяризацію української культури, збереження рідної мови, утвердження української національної свідомості. Закарпатська «Просвіта» діяла у тісних взаєминах з галицькою «Просвітою», організувала сотні читалень на селах, самодіяльних хорових і драматичних гуртків, включилася в акцію ліквідації неписьменності населення. Заходами «Просвіти» було видано сотні художніх творів і науково-популярних книжок для народу.

У 1929 році Волошин-педагог ініціював заснування на Закарпатті товариства «Учительська громада», яке теж існувало до окупації Закарпаття Угорщиною в березні 1939 року і постійним почесним головою якого він був весь час.

Немало труду поклав о. Волошин і як організатор кооперативного руху закарпатських українців.

Як греко-католицький священник отець Августин Волошин відстоював інтереси Української Греко-Католицької Церкви, боронив традиційний обряд. Особливо важливою заслугою о. Волошина було збереження кирилиці в друкуванні книжок в час угорського шовіністичного наступу. Сміливо

виступав він проти тих священників, єпископів і представників влади з Будапешта, які намагалися запровадити на Закарпатті богослужіння угорською мовою і руські книжки друкувати латинським алфавітом. Спільними зусиллями патріотів Закарпаття ця антиукраїнська акція не була впроваджена у життя.

За ревну багатолітню працю на користь Церкви Папа Римський Пій XII іменував отця Волошина папським шамбеляном.

Коротко кажучи, не було ні однієї ділянки народного життя, яка була б байдужа цьому воістину великому провідникові закарпатських українців.

І це щире, всеохоплююче вболівання за долю народу виводить ревного душпастиря, талановитого педагога й невтомного просвітителя на шлях політичної боротьби за права поневолених українців, за здобуття волі й незалежності. Отець Августин Волошин зумів широкі маси колись темних і забитих чужоземною неволею русинів залучити у загальноукраїнський визвольний рух. Закарпатські українці відчували себе частиною єдиного українського народу та заявили перед усім світом про свої державотворчі змагання. І очолив ці волелюбні змагання отець Августин Волошин, легендарний президент Карпатської України.

## ОТЕЦЬ АВГУСТИН ВОЛОШИН – ПРЕЗИДЕНТ КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ

Виходячи з історичної необхідності, священник Волошин розширив рамки свого душпастирства і став всенаціональним пастирем закарпатських українців.

Політичною діяльністю в українських громадсько-політичних організаціях Закарпаття о. Волошин почав займатися в 1919 році, коли після розпаду Австро-Угорської імперії

закарпатські українці виступали за об'єднання Карпатської України з іншими українськими землями.

Отець Августин брав участь в об'єднанні Народних Рад у Першу Центральну Руську Народну Раду Підкарпатської Русі. Авторитет його у цій Руській Народній Раді був дуже високий, він об'єднував навколо себе сили різних політичних орієнтацій, проте оскільки Рада не мала реальної влади і була дуже неоднорідною, вона не відіграла тієї політичної ролі в житті закарпатців, яка на неї спершу покладалася.

Також отець Августин Волошин був членом «Директорії Закарпаття» – тимчасового уряду Підкарпатської Русі на чолі з губернатором Георгієм Жатковичем, який існував з 12 серпня 1919 р. до 17 березня 1921 року. Однак несприятлива міжнародна ситуація і критичне становище Директорії УНР (Української Народної Республіки) внаслідок агресії більшовицької Росії не дозволили здійснити надії закарпатських українців на возз'єднання в єдиній Українській державі. Карпатська Україна ввійшла до складу Чехословаччини на правах автономії.

У 1923 році о. Августин Волошин заснував і очолив Народно-християнську партію (1923–1939), від якої був обраний послом до чехословацького парламенту (1925–1929). Як посол до Празького парламенту о. А. Волошин відстоював інтереси Закарпаття, провів там кілька помітних акцій.

Про політичну позицію о. Августина може свідчити цитата із «Маніфесту до українського народу Підкарпаття», прийнятого Всепросвітянським з'їздом 17 жовтня 1937 р., під яким стоїть і його підпис:

«Ми добровільно прилучилися до Чехословацької республіки, ми є вірними громадянами нашої демократичної держави, але в мовних і культурних справах ми були й будемо частиною великого 50-мільйонного українського народу і цієї нашої народної та культурної єдності ніколи нізащо не зречемося».

Августин Волошин своєю невсипущою працею на користь політичного, економічного, культурно-національного

і релігійного розвитку Закарпаття піднявся до рівня провідника свого народу; його авторитет перевищував авторитет губернатора, до його слів прислухалися представники різних політичних поглядів.

До 1938 року основною метою діяльності Волошина-політика було досягнення справжньої автономії Підкарпатської Русі в рамках Чехословацької республіки, з проголошенням якої празький уряд не поспішав, незважаючи на існуючі міжнародні угоди. До речі, о. А. Волошин був спів-автором проекту закону про Конституцію автономної Підкарпатської Русі.

Після Мюнхенської конференції, що відбулася у вересні 1938 року за участю Німеччини, Англії, Франції та Італії, Чехословацька республіка перестала існувати, перетворившись у федеративну державу чехів, словаків і підкарпатських українців. Було сформовано уряд Підкарпатської Русі на чолі з прем'єр-міністром Андрієм Бродієм, де о. Волошин був державним секретарем. Це був початок існування в центрі Європи Карпатоукраїнської держави.

Проте через два тижні (27 жовтня 1938 р.) празька влада заарештувала прем'єр-міністра Бродія, оголосивши його угорським шпигуном, розпустила його уряд та негайно сформувала новий уряд. Августин Волошин був призначений новим прем'єр-міністром автономного уряду Карпатської України. Таким чином, волею долі він посів найвищу державну посаду на Закарпатті й розпочав працю на утвердження й зміцнення невеликої молодогої держави.

На цій посаді отець Волошин виявив риси рішучого практичного політика. Це важливо підкреслити, бо з історії України відомо, що чимало вмілих громадських діячів, кооператорів, військовиків так і не змогли стати вдатними політиками, а о. Августин Волошин зумів. Люди, які знали його до 1938 року, відзначали його м'яку, іноді нерішучу вдачу, схильність до рефлексій. Як політик він змінився – став жорсткіший, різкіший і здатний до миттєвих рішень.

До цього його спонукали і міжнародні обставини, і політична ситуація в Закарпатті. Адже через тиждень після призначення отця Волошина прем'єр-міністром фашистська Угорщина, користуючись правом сильного, домоглася захоплення низинної території Закарпаття. За рішенням Віденського арбітражу, 2 листопада 1938 р. до Угорщини відійшли міста Ужгород, Мукачєво й Берегово – всього близько 1500 кв. км території.

Відтак прем'єр Волошин був змушений переїхати з урядом до Хуста, який став столицею Підкарпатської Русі.

Слід відзначити, що о. Августин Волошин і його уряд опинилися в центрі всієї європейської політики. Навколо Закарпаття тоді точилися колосальні політичні інтриги, і Закарпаття майже щоденно згадувалося в європейських столицях. І Гітлер, і Сталін вели велику геополітичну гру з використанням Закарпаття.

22 листопада 1938 року парламент Чехословацької республіки прийняв конституційний закон про державно-правовий статус Підкарпатської Русі як «автономної складової частини Чехословацької республіки». У будівництво Карпатської України включалися також представники всього українського народу. Вихідці з Галичини і з радянської України намагалися через кілька кордонів добитися до новопосталої Української держави, щоб взяти участь у її будівництві й захисті. Почала надходити допомога від американських і канадських українців.

Отець Волошин на базі загонів Української Національної Оборони ініціював створення Збройних сил Карпатської України під назвою «Карпатська Січ».

12 січня 1939 року уряд Волошина оголосив про підготовку до парламентських виборів.

18 січня прем'єр Волошин розпустив усі політичні партії, натомість створив проурядове Українське Національне Об'єднання, за список якого на парламентських виборах 12 лютого 1939 року проголосували 92 відсотки виборців.

А через місяць після цих виборів Гітлер погодився, щоб Угорщина захопила все Закарпаття. 40-тисячне угорське військо з півдня і заходу перейшло кордон Закарпаття і одразу наразилося на вогонь куренів Карпатської Січі.

Вечері 14 березня 1939 року Волошин від імені уряду виступив по Хустському радіо із заявою про намір проголосити державну незалежність Карпатської України. Наступного ранку 15 березня 1939 р. в приміщенні гімназії у місті Хусті Волошин відкрив першу сесію Сойму Карпатської України, на якому заявив:

«Світлий Сойме! З глибини душі відчуваю важність тих слів, якими ословив я вас як першу законно вибрану політичну репрезентацію нашого народу.

При цій нагоді переживаю найвизначнішу хвилину свого життя. Висловлюю глибоку вдячність Богові, що дозволив дочекатися цього великого нашого свята, що є святом цілого українського народу. Дозволив якраз нам – найменшій частині українських земель – бути вільними».

Того ж дня Сойм одногосно проголосив Карпатську Україну незалежною державою, республікою з президентом на чолі. Державною мовою Карпатської України визнано українську мову; затверджено також синьо-жовтий прапор, герб тризуб і державний гімн «Ще не вмерла Україна». Депутати Сойму одногосно обрали о. Августина Волошина президентом Карпатської України.

Проте день 15 березня 1939 року був першим і останнім для існування незалежної республіки Карпатська Україна. Засідання Сойму проходило вже під гуркіт зброї угорсько-фашистської армії, яка розпочала воєнну окупацію Карпатської України. У ті години на Красному Полі, на околиці Хуста, воюючи Карпатської Січі разом з добровольцями-семінаристами вели бій проти угорських частин.

Президент Волошин і всенародно обраний Сойм розуміли своє приречене становище, але вони свідомо пішли на засідання й вибори президента, щоб перед усім світом зая-

вити про свої державні змагання, не підкоритися угорсько-фашистській окупації. Той кількадекний опір, який вчинили карпатські січовики в стократ переважаючій угорській армії, озброєній танками й артилерією, можна вважати початком Другої світової війни. Адже це – перший збройний опір, який зустрів на своєму шляху німецько-угорський фашизм.

Увечері наступного дня угорські частини захопили Хуст і до кінця березня окупували всю територію Закарпаття.

Августин Волошин у цих драматичних подіях проявив надзвичайну мужність і витримку, діяв спокійно, розсудливо, але у нього не було жодного виходу. Сили зла перемогли Карпатську Україну, і почалася понад п'ятирічна угорсько-фашистська окупація. Президент Августин Волошин разом із своїм урядом залишили Хуст і перейшли румунський кордон. Через Югославію, Австрію й Берлін добралися до Праги.

У Празі о. А. Волошин вже відійшов від політики і пов'язав свою долю з Українським Вільним Університетом (УВУ), доктором філософії якого він став 30 жовтня 1938 року. Колегія професорів УВУ обрала о. А. Волошина професором педагогіки, потім його обрано продеканом філософського факультету. У квітні 1945 року він стає ректором УВУ – останнім ректором празького періоду УВУ.

Коли ж в останні дні війни співробітники університету почали евакуацію до Відня та Мюнхена, отець Волошин залишився у Празі, мотивуючи тим, що не може залишити своїх тамтешніх парафіян.

На початку травня 1945 року до Праги увійшла Радянська армія. І зразу всевидяче око НКВС досягло о. Августина Волошина, який не мав ніякого стосунку до Радянського Союзу і нічого супроти нього не чинив. (Хіба що колись правдиво писав про антинародну, антилюдяну суть советської влади в СРСР). Та ні те, що він ніколи не був громадянином СРСР, ні те, що чоловік той мав уже 70 літ, не могло переважити того,

що він був українцем, який прагнув незалежності для свого краю. Це для «визволителів Європи» було найстрашнішим злочином. Таких тоталітарна система намагалася нищити по всьому світі.

21 травня 1945 року советський «СМЕРШ» («смерть шпionам») протиправно заарештував о. др-ра Августина Волошина. З Праги його вивезли в московську тюрму Лефортово, потім перевели у Бутирську тюрму. В ув'язненні він перебував 52 дні. Після численних допитів, тюремних фізичних і моральних тортур о. А. Волошин помер 19 липня 1945 р. у Бутирській тюрмі на 72 році життя. Місце його поховання – невідоме.

Так трагічно обірвалося життя одного з найвидатніших українських священиків, учених-педагогів і політиків Закарпаття першої половини ХХ ст. о. др-ра Августина Волошина, президента Карпатської України.

До речі, він завжди саме так підписувався – отець-доктор, надаючи найбільшій ваги своєму священичому сану. Це підкреслив і у своєму «Заповіті», написаному за одинадцять місяців до своєї загибелі, де він пише: «Дуже вдячний я Богові за те, що покликав мене до священичої служби». Це слід пам'ятати і сучасним історикам, які у своїх статтях іноді опускають те його покликання й служіння.

У цьому «Заповіті» о. Волошин звертається до всього народу: «Із гарячої любови до тебе, народе мій, бажаю, щоб ти чимскорше обнови свою церковну й народну єдність і щоб у будучности не дав себе розбивати чужими інтересами».

Тепер, з відстані часу, видається, що сам Господь післав карпатському люду в час найбільшої кризи й найважчих випробувань такого лідера – лідера духовного, національного й політичного. Адже саме такої всесторонньої опіки потребував тоді знедолений, гноблений народ Закарпаття. Августин Волошин зрозумів Божу вказівку і всією своєю діяльністю сказав Господу Богові: «Так».

А своєму народові 3 листопада 1938 року він, як щойно призначений очільник автономного уряду Карпатської України, говорив:

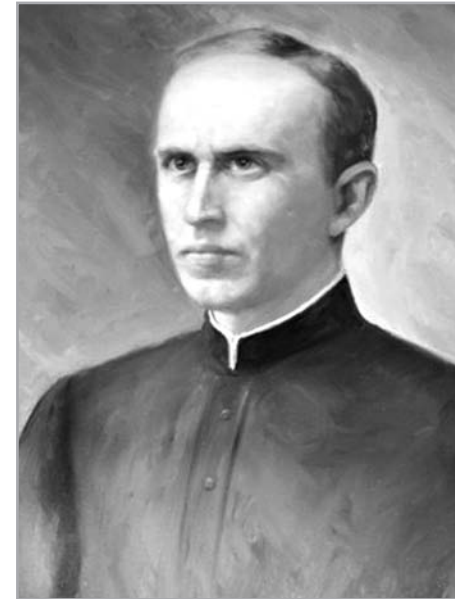
«Ми рішили взятися за історичний труд будови нашої обкровоєної, однак до самостійності піднесеної країни. Закликаємо вас усіх, свідомих братів і сестер, щоб ви на початках нашої самостійності показали себе гідними свободи. Хай пропадуть всякі релігійні, мовні і класові спори, що їх до сьогодні викликували між нами вороги нашого народу. Історія признає правду тим, що вміють за неї постояти. Тому постіймо і ми за свою правду».

Цей заклик о. др-ра Августина Волошина не втрачає актуальності і в наш час. Прислухаймося до нього!

5 березня 2002 року Президент України Леонід Кучма підписав указ про надання Августині Волошину посмертно звання «Герой України» з удостоєнням ордена Держави.

Тож пам'ятаймо нашого славного героя та стараймося подібно до нього служити українській справі та потребам всього свого народу!

## ПОСВЯТА УКРАЇНІ РОДИНИ ОТЦЯ АНДРІЯ БАНДЕРИ



### ОТЕЦЬ АНДРІЙ БАНДЕРА

Отець Андрій: 11.12.1882 – 10.07.1941



Коли звертаємо свої погляди до видатних постатей, яких вважаємо благодатними дороговказами для українців, часто бачимо, що походять вони із священничих сімей. Для Галичини це було типове явище, що священники були не лише ґрунтовно освічені, а й національно-свідомими патріотами з чітко вираженою громадянською позицією і такими виховували своїх дітей.

Яку б сферу діяльності і розвитку суспільства ми не розглядали, всюди попереду бачимо дітей і вників священників.

Провідні священики і письменники (Маркіян Шашкевич, Михайло Вербицький, Богдан Лепкий, Богдан-Ігор Антонич, Наталія Кобринська, ...), світочі науки (Омелян Партицький, Юліян Дзерович, Іван Крип'якевич, Мирон Кордуба, Мирон Зарицький, ...), видатні митці (Соломія Крушельницька, Модест Менцинський, Іван Труш, ...), ідеологічно-військові провідники і герої національно-визвольних змагань (Євген Коновалець, Ольга Басараб, Степан Бандера, Ярослав Стецько, Роман Шухевич, Дарія Гнатківська, Катерина Зарицька, ...) – всі вони походили зі священничих родів, були дітьми або внуками священиків.

У переважній своїй більшості галицькі священики були просвітителами і духовними вчителями українського народу, оберігали його від ополячення в умовах панування чужинської держави, за що часто переслідувались і утискались державною владою. І, здебільшого, всі члени священничих сімей активно трудилися задля блага рідного народу. Культ освіти і жертвовної праці для освітнього, духовного і здорового розвитку української нації був органічною, природною рисою, і навіть потребою, для більшості вихідців зі священничих родів. Сповідуючи такі духовно-національні ідеали, вони не піддавались тяготінню до накопичення матеріальних цінностей, стояли понад дрібною суєтою повсякденних споживацьких інтересів, які, на жаль, так опанували теперішнє суспільство.

Дуже хотілося б, щоб відродилися такі традиції, щоб вихідці зі священничих сімей були не лише високоосвіченими людьми, а й провідниками, захисниками українського народу, щоб могли посвячуватися народним інтересам так, як це робили численні наші попередники.

А якою величною була посвята Україні священничих сімей, я хочу показати на прикладі родини о. Андрія Бандери.

У наш час кожному відоме ім'я Степана Бандери. Хто з великою шанобливістю й вдячністю, а хто з люттю й острахом згадують це ім'я – ім'я, що дало назву великій частині українців.

Бандерівцями або просто бандерами вороги іменували наших героїчних борців за волю України і, взагалі, вихідців з Галичини, на теренах якої ОУН і УПА вели нерівну боротьбу з різними окупантами за Богом дане право українцям жити у власній державі. Більше того, північно-східні окупанти в непогамованій ненависті до всього українського нарекли бандерівською навіть нашу мову.

Цікаво, що згодом у концентраційних таборах большевики називали бандерівцями й представників інших поневолеваних народів, котрі зі зброєю в руках стали на прю з комуністичною російською імперією.

І тепер багато недоброзичливців усього українського шукають гріхи Степана Бандери, вишукують допущені ним помилки, але ніхто не пробує закидати йому, що діяв задля своєї вигоди й збагачення, що прагнув чогось особисто для себе.

Ми ж, згадуючи Степана Бандеру, рідко згадуємо того, хто породив цю людину, хто виховав українського провідника і наповнив його так величним духом. А постать його батька о. Андрія Бандери гідна вічної пам'яті й пошани. Це справді Великий Українець!

Мабуть, саме провидіння передбачило небуденність і велич цього роду, давши їм прізвище Бандера, що в перекладі з іспанської мови означає «прапор». І мабуть, не випадково це прізвище стало відомим у цілому світі.

Тож звернімо свої погляди до постаті отця Андрія Бандери та його родини.

Андрій Бандера походив зі Стрия, з сім'ї міщан-рільників Михайла Бандери і Розалії, з дому Білецької. У ті часи міщанами-рільниками називали громадян, які жили у невеликих містечках і володіли певною кількістю землі, на якій вони вирощували сільськогосподарські культури, якими забезпечувалася родина.

Михайло Бандера з дружиною Розалією (а в деяких джерелах її названо Єфросиною) мешкали в Стрию на дільниці,

званій Ланами, володіли там полем і займались рільництвом. Крім того, Михайло Бандера служив дяком у сусідній Благочинській церкві.

У сім'ї було четверо дітей – два сини і дві дочки. Андрій був найстаршим.

Він закінчив Стрийську гімназію та богословський факультет Львівського університету. Священнику діяльність почав у с. Угринові Старому на Калушині в 1906 році. Сім років о. Андрій допомагав тамтешньому пароху о. Володимирові Глодзінському, з дочкою якого, Мирославою, був одружений. Після смерті тестя в 1913 році о. Андрій перебрав Угринівську парафію, тобто став там парохом.

Він належав до тих українських священників, які не відділяли церкву від національних справ. У Старому Угринові була читальня «Просвіти», гурток «Рідна школа», сільсько-господарські установи, і значною мірою вони були створені зусиллями о. Андрія Бандери.

Про світогляд отця Андрія Бандери і його життєву позицію свідчать самі факти його життя.

Під час листопадового чину 1918 року о. Андрій Бандера займався творенням української держави, належав до організаторів державного перевороту в Калуському повіті, формувалася із селян українські військові відділи.

Із проголошенням Західноукраїнської Народної Республіки він був обраний депутатом західноукраїнського парламенту, тобто став членом Національної Ради, а з початком українсько-польської війни став капеланом Української Галицької Армії, яка в липні 1919 року перейшла за ріку Збруч на Східну Україну. У той час серед січових стрільців масово поширилась епідемія тифу, о. Андрій самовіддано сповідав хворих, виконував інші духовні потреби, при чому теж заразився і ледве уникнув смерті.

Повернувшись улітку 1920 року в Галичину, він мусив переховуватися від польської окупаційної влади і лише восени знову почав працю на своїй парафії. До квітня 1933 року

перебував в Угринові Старому. В 1933 році перейшов на парафію у с. Волі Задеревецькій на Стрийщині. Через три роки отримав парафію в с. Тростянці біля м. Долини. При цьому стеження, переслідування з боку польської влади не припинялися.

Нелегким було і родинне життя о. Андрія Бандери. Він не лише був главою багатодітної родини, що в ті часи було типовим (таким позитивним і гідним поваги!) явищем, але йому доля доручила самому виводити в люди своїх семеро дітей, оскільки його дружина померла від туберкульозу горла весною 1922 року, маючи всього 32 роки. Перед тим вони схоронили наймолодшу доню Мирославу, що померла немовлям. Коли померла дружина отця Андрія, найстаршій дочці Марті було 15 років, а наймолодшому Богданові – не було й трьох. Та о. Андрій з Божою поміччю та доброзичливою допомогою родичів і друзів усіх гарно виховав, усім дав освіту, і всі вони стали гідними дітьми свого народу, окрасою України.

Тут слід поіменно назвати їх.

1. Марта-Марія 1907 р. н.
2. Степан 1909 р. н.
3. Олександр 1911 р. н.
4. Володимира 1913 р. н.
5. Василь 1915 р. н.
6. Оксана 1917 р. н.
7. Богдан 1919 р. н.

(Тобто, кожні два роки в цій сім'ї народжувалася дитина!)

З приєднанням у 1939 році Західної України до Радянської України утиски на о. Андрія Бандеру, погрози нової влади стали ще сильнішими, ніж за Польщі. Перебуваючи на той час за кордоном, Степан Бандера через довірених людей двічі пропонував батькові таємно виїхати разом з дочками за кордон і обіцяв допомогу в цій небезпечній справі. Отець Андрій відповів посланцям: «Я священник і не можу покинути свою паству».

23 травня 1941 року, за місяць до початку німецько-радянської війни, на плебанію о. Бандери приїхали легкова і

вантажна машини НКВД. Червонозіркові кати схопили священика, а також дочок Марту й Оксану. Спочатку їх відвезли в м. Долину, де сестер розлучили з батьком.

Деякий час о. Андрія тримали в станіславській тюрмі і допитували, звинувачуючи як за «переховування в його хаті нареченого служниці», так і за його батьківство «руководителя краковського центра ОУН Бандери Степана Андреевича». З цього добре видно істинний мотив ув'язнення священика.

Далі допити продовжувалися в київській тюрмі, тривали цілий червень і закінчились на початку липня 1941 року. (Вже йшла війна, німці наступали, а «доблесні» советські органи допитували батька українського націоналіста, що прославився як борець проти польського поневолення, і ніякого стосунку до Советського Союзу не мав!)

Батько Провідника заперечив приписуване йому членство в Організації Українських Націоналістів, чого не було насправді, однак не скривав своїх симпатій до українських націоналістів, підтримку їхніх дій. Не заперечував, що знав про активну участь його дітей Степана, Марти і Богдана в ОУН.

Отець Андрій сміливо говорив на допитах, що, за його переконаннями, кожний народ має право на власну державу. Найсвідоміша частина нації – інтелігенція – не визнає окупантів, звідки б вони не приходили і за кого б себе не видавали. Його діти в рядах ОУН стали на шлях боротьби з окупантами, чим о. Андрій гордився. При загрозі смерті він ні в чому не розкався і не просив помилування.

8 липня 1941 року трибунал Київського військового округу під головуванням Яковченка на закритому засіданні, без участі прокурора, адвоката і свідків, засудив священика Андрія Бандеру до розстрілу. Хоч вирок трибуналу, згідно з законом, міг бути оскаржений протягом п'яти днів з моменту вручення підсудному копії рішення, його розстріляли всього через день – 10 липня 1941 року.

А син отця – Степан Бандера – у той же час, п'ять днів перед смертю батька, потрапив до рук гестапівців за ініцію-

вання проголошення 30 червня 1941 року у Львові Акта відновлення самостійності України і відмову відкликати цей Акт. Отже, майже одночасно батька стратили московсько-більшовицькі окупанти, а проти сина та його соратників по боротьбі за волю народу почали репресії німецько-фашистські загарбники. Тож яка різниця між тими окупантами?

Так не стало українського священика, патріота, батька семи дітей Андрія Бандери. Без сумніву, не помри від хвороби їхня матір, вона теж була б репресована і знищена в катівні чи сибірському концтаборі. А що сталося з їхніми дітьми?

Найстарша Марта-Марія (1907–1982) була членом ОУН, за дорученням якої виконувала ряд небезпечних завдань. Перед арештом виконувала обов'язки районного коменданта ОУН Долинського району. Арештована разом з батьком і з непричетною до політики сестрою Оксаною (1917–2008). Після виснажливих допитів їх відправили на поселення в Сибір. І потяглися для сестер Бандери довгі роки виселення – важкі роботи, часті перевезення з місця на місце, суворі кліматичні умови, голод, холод... Їхня хресна дорога тривала найдовше.

Більшу частину заслання вони перебували в Красноярському краю. Там Марта й померла. У 1990 році тлінні останки Марти Бандери було перевезено в Україну і перепоховано на Угринівському цвинтарі.

А Оксана Бандера рідну Україну побачила тільки через 48 років після того арешту в 1941 році. Замешкала в Стрию і відійшла у вічність 24 грудня 2008 року.

Арештували більшовики і Володимиру Бандеру, яка була дружиною священика Федора Давидюка. Вона була заарештована разом із чоловіком у березні 1946 року, коли нищилася Українська Греко-Католицька Церква. Отець Давидюк помер у мордовських таборах, а Володимира довгі літа мучилася по різних гулагівських таборах, де зовсім втратила здоров'я. Повернулася в Україну в 1956 році і знову зазнавала різних переслідувань советської влади. Померла 2001 року.

Вельми показовим щодо постави сестер Бандер є такий факт: їх трьох у 1953 році за наказом високих чинів привезли до Москви. Влада вважала, що ці жінки вже достатньо зломлені, і приступила до нового задуму. Їм обіцяли звільнення, помешкання в Москві і, взагалі, «золоті гори» лише за те, щоб вони відреклися від свого брата Степана та підписали звернення до членів ОУН і вояків УПА із закликом вийти з підпілля і здатися на милість переможців. Звернімо увагу: це вже був 1953 рік, а ті «переможці» все ще не могли дати собі раду з героїчною ОУН-УПА. Та всі вмовляння, переконування й погрози щодо сестер Бандер не дали бажаного советській владі результату – дочки отця Андрія Бандери ні на що не спокусилися, не зрадили ні родинній вірності, ні національній ідеї. І були відправлені ці непіддатливі українки назад у Сибір, де їхні страждання тривали далі...

Ще більш трагічними були долі синів отця Андрія Бандери.

Син Олександр (1911–1942) теж належав до ОУН, за скеруванням організації студіював у Римі журналістику і суспільні науки. Там він захистив докторську дисертацію, працював у закордонній станиці ОУН.

Після проголошення Акта відновлення Української держави 30 червня 1941 року Олександр Бандера повернувся до Львова і за дорученням Організації займався робітничими справами.

На початку 1942 року він знову відбув до Італії. Там гестапо арештувало його і 22 липня 1942 привезло в концтабір Освенцім. Гітлерівці насадили в Освенцімі на допоміжні посади переважно польських політичних в'язнів та кримінальних злочинців, які з жорстокістю й садизмом знущалися над українськими в'язнями, особливо над політичними, що ними переважно були члени ОУН. Гестапівський офіцер Грабнер наказав польським табірним наглядачам-капо без довгих зволікань розправитися з Олександром Бандерою.

Відомо, що головну роль у скоєнні злочину відіграли капо Юзеф Краль та Болек і Сташек Подкульські з Перемишля. В той же день Олександра було побито так, що він ледве пересував ноги. Тоді його скерували на будівництво нового блоку. На кожному кроці польські капо знущалися над нещасною жертвою. Вони наказали Олександрові закасати штани вище колін і голими ногами місити вапняно-цементний розчин, який роз'їв м'ясо до кісток. Водночас на нього сипалися удари палицями, кулаками й ногами, кілька разів він падав у розчин.

Закривавлений, почорнілий від побоїв, Олександр ледь чутним голосом просив води. Кати схопили його за ноги, занурили головою в бочку з водою, потримали і через хвилину витягнули непритомного. В такому стані в'язень опинився в табірній лікарні, де відразу помер. Труп спалили в газовій камері.

Така ж доля спіткала і Василя Бандеру (1915–1942).

Він теж закінчив Стрийську гімназію, потім – агрономічні студії Львівської політехніки. Одружився з Марією Возняк, старшою сестрою Любові Возняк, дружини Миколи Лемика, виконавця атентату на секретаря радянського консульства у Львові Майлова. За польської влади чотири роки Василь Бандера провів у польському концтаборі Березі Картузькій.

На початку німецько-советської війни Василь прибув до Львова і активно включився в українське громадсько-політичне життя. У 1942 році гестапівці арештували його та з іншими українськими політв'язнями відтранспортували до концтабору Освенцім. Доки там опинився його брат Олександр, польські капо встигли довести Василя до напівживого стану.

Звироднілі капо били його кулаками й довбеньками, зламали кілька ребер, вибили зуби, змасакували обличчя. Відтак Василеві наказали йти будувати той самий новий блок, що й Олександрові. Йому дали залізну тачку возити на другий

поверх цемент. Сил у нього майже не залишилось, і під вагою він заточився. Бандит вдарив його, і нещасний в'язень упав.

Ударами, лайками капо підняли Василя, обсипали цементом і занурили цілого у бочку з водою. Тоді взялися колючою «рижовою» щіткою шурувати обличчя і голову. Такі садистські знущання повторювалися кілька разів. Крім того, капо з усієї сили кидали його на бетонну долівку, копали ногами, рвали на ньому волосся. Але патріот мужньо і мовчки терпів муки, не благаючи в катів пощади. Тільки своїм друзям прошепотів: «Вони мене вб'ють, я це знаю».

Через два-три дні Василь Бандера зі здорового чоловіка перетворився в ледве живого і зліг до табірної лікарні, де і помер. Тіло було теж спалено в крематорії.

Отак загинули в німецькому таборі Освенцімі, закатовані в нелюдський спосіб, два сини о. Андрія Бандери.

Наймолодший із Бандер – Богдан Бандера (1919–194?) теж був активним членом ОУН і, за припущенням, загинув під час бою з німецькими гестапівцями.

Отже, німцями були знищені брати Степана Бандери, а сам він перебував у німецькому концтаборі. Проте це не стримує сучасних ворогів всього українського повторяти про співпрацю Бандери з німцями.

Ми ж не забуваймо, якою героїчною і трагічною є історія родини Бандерів! Про кожного з них можна сказати багато похвального й повчального. На героїчному прикладі їх життя, боротьби та загибелі в ім'я незалежності і во славу рідної землі повинні виховуватися наступні покоління патріотів. Постаті родини Бандер – це добрий орієнтир, якими мають бути духовні цінності та які слід плекати риси характеру, щоб людина, носій їх, була Людиною з великої букви. А саме таких людей потребує наша нація, наша Держава.

І всім нам слід знати їхні історії і протистояти тим зловим наклепам, які ще й досі лунають із уст україноненавис-

ників, яких ще, на жаль, є немало як у чужих державах, так і на нашій землі. Не мовчімо на їхні наклепи й інсинування щодо наших змагань за волю України!

Гідно несімо, країни, в майбутнє наш синьо-жовтий прапор волі, прапор Бандер!

## СИМВОЛ НЕЗЛАМНОСТІ



### ОЛЬГА БАСАРАБ

1.IX.1889 – 12.II.1924

В історії збереження й розвитку української національної ідентичності та обстоювання прав українського народу на власну державу особливе місце займає постать Ольги Басараб – жінки, яка стала символом нескореності й незламності.

У час панування на наших землях чужинецьких держав це ім'я було не лише замовчуваним, але й забороненим, за вшанування її пам'яті нещадно карали.

Тепер ім'я цієї славної українки повернулося до нас. Але ми повинні не лише знати про неї і її подвиг, але й застановитися, чи можемо ми, хоч частково, так ревно й самовіддано

прислужитися своїй державі – Українській державі, мрії про яку посвятила своє життя Ольга Басараб. Тож вдумливо пригляньмося до цієї постаті.

Ольга народилася 1 вересня 1889 року в с. Підгороддя на Рогатинщині в родині відомого громадського діяча, священника Михайла Левицького і Савини з дому Стрільбицької. З раннього віку важкі удари долі падали на Ольгу. Коли їй виповнилося 12 років, помер батько, а ще через два роки – мати. Зате, посилаючи такі хрести, Господь дарував їй стійкість, наполегливість і великі здібності. Завдяки таким якостям та при допомозі добрих людей їй вдалося здобути ґрунтовну й різнобічну освіту

Навчалася в німецькому пансіоні для дівчат у Вайсвасері (Німеччина), в ліцеї Українського інституту для дівчат у Перемишлі (1902–1909 рр.) та на курсах Віденської торгової академії.

У ті часи було досить рідким явищем, що дівчина (та ще й сирота) здобула таку освіту. Зате досить характерним для того часу було стремління освіченої молоді людини перейнятися долею свого народу і всі свої здібності й знання посвятити служінню українській справі, мрії про власну державу – Україну. Ольга Левицька-Басараб стала особливо яскравим зразком такого служіння!

Повернувшись після завершення навчання до Львова в 1910 році, Ольга розпочинає працю в українському страховому товаристві «Дністер», у «Земельному Гіпотечному банку», а також стає членом Головного відділу львівської «Просвіти» та товариства «Сокіл-Батько».

Свій перший досвід громадської діяльності Ольга здобула ще під час навчання у столиці Австро-Угорської імперії – будучи ченом товариства «Січ». Як відомо, товариства «Січ» були осередками активної пропагандистської діяльності Української радикальної партії і потім в 1913–1914 роках стали базою для зародження передвоєнного січового стрілецтва.

З вибухом Першої Світової війни по всій території Західної України пролунав заклик до творення власного українського війська, почали формуватися військові підрозділи. Видатним українським феноменом було те, що в цьому патріотичному військовому русі взяли участь і жінки. І саме Ольга Левицька разом з Оленою Степанів організують першу жіночу стрілецьку чоту, яка складалася з 33 жінок і дівчат. В її склад увійшли всі членкині товариства «Січ». Командиром чоти призначили Олену Степанів.

Згідно зі статутом жіноча чота була санітарним відділом стрілецького коша, проте дівчата-стрільці займались також адміністративною й організаційною роботою: стояли на варті, стежили за порядком у команді таборової комісії, чергували на головному двірці, зустрічали добровольців і супроводжували їх до головної команди.

Правда, Ольга не вдягнула військового однострою, вона присвятилася праці у віденському Українському жіночому комітеті допомоги пораненим українським жовнірам австрійської армії. Як член «Жіночого комітету» бере активну участь у зборі грошей для потреб новоствореного українського війська УСС – Січових Стрільців. У результаті цей Комітет під керівництвом Костянтини Малицької та Ольги Левицької передав Бойовій Управі 9 тисяч корон.

У буремні воєнні роки Ользі засвітив промінчик родинного щастя. Ще перед тим, навчаючись у Перемишлі, вона познайомилася із українським гімназистом Дмитром Басарабом. Це знайомство переросло у щире кохання. І 10 жовтня 1914 року Ольга та Дмитро, який вже був випускником «Політехніки» і очолював студентське товариство «Основа», повінчалися в українській церкві Святої Варвари у Відні. Проте подружнє щастя виявилось недовгим.

Через місяць після одруження Дмитра Басараба, як офіцера-резервіста, забирають до австрійського війська і посилають в альпійський форт Мальборжет на італійському фронті. Ольга їде разом з чоловіком. Проте, коли лінія фрон-

ту наблизилась до фортеці, військові власті розпорядились, щоб офіцерські дружини залишили її. Ольга повертається до Відня, а невдовзі отримує звістку про загибель чоловіка, який 22 червня 1915-го року загинув на італійському фронті в першому ж своєму бою.

Молода вдова тяжко переносить непоправний удар долі, але не замикається в собі, не піддається розпачу, а ще з більшим завзяттям береться за громадські справи. Посилено працює в Українському жіночому комітеті допомоги пораненим, піклується про хворих і поранених українських воїнів у віденських шпиталях, читає їм книжки, пише за них листи, організує святкування Великодня й Різдва, роздає подарунки тощо. Працює майже у всіх емігрантських організаціях, зокрема, в Українській Лізі Миру й Свободи, в «Союзі визволення України» та Українській секції Міжнародного Червоного Хреста. За чуйну і сумлінну працю товариство «Червоний Хрест» нагородило Ольгу Басараб трьома медалями.

Після розпаду Австро-Угорщини та створення Української Народної Республіки Ольгу Басараб запрошують на роботу в Українське посольство у Фінляндії в Гельсінкі. Працювала там секретарем, але недовго... В листопаді 1918 року повертається до Відня, де їй доручають відповідальну місію: вести пропаганду серед українських вояків, демобілізованих з колишньої австрійської армії, щоб формувати з них військові з'єднання для Української Галицької Армії, що вела бої в Галичині проти Польщі. Також Ольга Басараб працювала бухгалтером посольства Української Народної Республіки у Відні. Одночасно стає членом Української Військової Організації (УВО), якою керував Євген Коновалець, якого вона знала ще зі студентських літ.

Влітку 1923 року, отримавши завдання від полковника Євгена Коновальця, Ольга Басараб покидає Відень і їде в Галичину налагодити зв'язок керівництва УВО з крайовими організаціями. Згодом переїжджає до Львова на постійне місце проживання і виконує обов'язки зв'язкової Начально-

го Коменданта УВО Євгена Коновальця. Замешкала разом з подругою по навчанню Стефанією Савицькою на вулиці Вишнянського 34 (тепер вул. Вишенського). Сюди сходилися всі нитки закордонних і крайових зв'язків УВО.

Поляки, отримавши перемогу у військовій борні і створивши свою державу, жорстоко розправлялися з українськими патріотами, які боролися за незалежність України. Масово проводились обшуки, розстріли, арешти... Нелегко було Ользі Басараб у таких умовах виконувати численні доручення УВО, збирати потрібну інформацію та ще треба було й матеріально забезпечувати себе. Заробляла на прожиття лекціями, згодом стала секретар-скарбником Головного відділу Союзу Українок.

Та трагічний випадок перервав усю працю і, як виявилось, життя Ольги Басараб.

9 лютого 1924 року польська поліція зробила обшук в помешканні, де проживали Ольга Басараб і Стефанія Савицька. Обшук, фактично, робили в Стефанії Савицької, яку сплутали з іншою Савицькою, котру розшукувала поліція.

Проте при ретельному обшуку кімнати було знайдено пакет документів розвідувального характеру та кілька листів, що засвідчували підпільну працю УВО.

Ольгу і Стефанію арештували й одвезли в тюрму на вулиці Яховича (нині Ак. Кучера), де їх роз'єднали. Ще при обшуку Ольга, взявши всю відповідальність на себе, заявила поліції, що цей пакет приніс їй знайомий студент з Відня на тимчасове зберігання. Що в цьому пакеті є – вона не знає.

Поліцейські здогадувалися, що вдалося заарештувати поінформованого представника українського опору, і будь-якою ціною хотіли виявити українську підпільну мережу. Тому Ольгу помістили в камеру-одиночку і розпочали «інтенсивні» допити.

Слідство вели начальник міської державної поліції Львова комісар Кайдан та його аспірант Смольницький, добивалися зізнання про походження секретних документів, про її

зв'язки. Ольга мовчала. Це лютило катів, до неї застосовували неймовірні тортури... Особливо скаженів комісар поліції Кайдан, що не може видобути від цієї, здавалось би слабкої, жінки ніякої інформації. Від кількадечних безперервних катувань Ольга в ніч з 12 на 13 лютого 1924 року помирає, нікого й нічого не видавши. Поліція, намагаючись скрити свій злочин, імітує самогубство – підвішують її тіло на рушнику до ґрат камери.

У цій ситуації поліція повелася доволі дивно – родину не лише не повідомили про трагічну подію, але й упродовж кількох днів на ім'я покійної приймали передачі, а пізніше тіло Ольги, під фіктивним прізвиськом бездомної Юлії Баравської, було передано спочатку для студентських дослідів, а згодом таємно поховано.

Проте завдяки українцям, що працювали в цій в'язниці, не вдалося приховати факту смерті Ольги Басараб. Жорстокість і маніпуляції поліції спричинили масове обурення. Кампанію протесту розпочав «Союз Українок» (де Ольга працювала бухгалтером), акцію продовжили інші українські товариства Львова, Галичини й осередків еміграції. Голова українського клубу в Сеймі Республіки Польща С. Хруцький виступив з інтерпеляцією (тобто депутатським запитом). Єврейський клуб, взагалі, вимагав створити спеціальну депутатську комісію для дослідження умов утримання в'язнів у польських в'язницях. Польська влада змушена була розпочати слідство, і на дев'ятий день після трагедії поліція озвучила свою версію смерті ув'язненої.

Офіційне повідомлення про самогубство було одразу ж опротестоване громадськістю – в'язничні ґрати знаходилися надто високо, щоб Ольга Басараб самотійно змогла прив'язати зашморг, до того ж, під час медичного обстеження було виявлено сліди тортур.

Масові протести громадськості змусили владу 26 лютого провести ексгумацію тіла Ольги Басараб і провести офіційну експертизу. Вся українська (і не лише українська) громад-

ськість довідалися про причини смерті закатованої жінки. Повсюди говорилося й писалося про жажливі тортури, застосовані до неї: викручування рук і ніг, голки під нігтями, заливання води в легені, застосування електричного струму. І всі захоплювалися, як змогла це винести, як не зламалася українка-патріотка! Ольга Басараб стала символом української нескореності й незламності.

Після огляду трупа загиблу перепоховали на Янівському цвинтарі за участі декількох тисяч львів'ян і кількасот поліцейських. Слідство в справі загибелі Ольги Басараб невдовзі припинили «за відсутністю складу злочину». Натомість могила її на Янівському цвинтарі всі наступні роки міжвоєнної епохи стала об'єктом паломництва українців, а її ім'я огорне ореолом мучеництва за соборну й незалежну Україну.

З уст в уста передавалося, що заарештований та ув'язнений пізніше Андрій Мельник на стіні тюремної камери побачив слова, написані кров'ю: «За кров, за муки, за руїну верни нам, Боже, Україну!», а нижче – «Умираю, замучена. Помстись».

Ці слова стали заповітом Ольги Басараб для наступних поколінь борців за волю України.

А все її життя й діяльність, самопосягата й незламність можуть служити зразком для багатьох поколінь українців. Палка й діяльна любов до своєї Вітчизни, життя віддане за друзів – це найвищі чесноти, яких завжди потребуватиме Україна.

У 5-ту річницю смерті Ольги Басараб українськими патріотами було випущено й поширено, а також опубліковано в підпільній газеті УВО «Сурма» підпільну, величальну листівку пам'яті Ольги Басараб. У ній поміж іншим говорилося:

«Несла тяжку працю примірно, вірила в успіх боротьби та віддала себе для неї всеціло. А коли попала в тюрму – Вона не заломилася... Вона показала сильна. Жадали від Неї зради посестер і побратимів, жадали підлоти, та Вона оста-

лася вірною великій Ідеї, осталася святою... Її посвята була гідною української жінки. Її посвята – це лаврові листки над символами нашої державности».

Закономірно, що з першими днями Українського Відродження, в 90-ті роки минулого століття, коли відновив свою діяльність заборонений ворогами українства Союз Українок, союзники відкрито й гордо підняли прапор Ольги Басараб і популяризували пам'ять про славу нашу попередницю серед нового покоління українців. Пам'ятаю, як старші союзники досліджували історичні події, пов'язані з діяльністю Ольги Басараб, зокрема, як св. п. Лідія Дідик перекладала з польської мови архівні матеріали. Особливо щирою й відданою дослідницею і популяризаторкою подвигу Ольги Басараб є почесна членкиня Союзу Українок п. Ганна Гульчій. Скільки статей вона написала, скільки доповідей зробила про нашу героїню! Її матеріалами і я користувалася, готуючи цю статтю. Я низько схиляю голову перед таким подвижництвом і прошу в Господа такої наснаги і для наступних поколінь.

Нехай не померкне приклад служіння Україні безсмертної Ольги Басараб, нехай її життєвий подвиг стане дороговказом і для нас усіх! Зараз нема потреби віддавати життя за волю України, маємо незалежну Державу, але для її гідного розвитку, для створення справедливого суспільства потрібні саме такі чесноти громадян, які явила нам Ольга Басараб.

## ВЕЛИЧНИЙ ЗРАЗОК ПОСВЯТИ УКРАЇНИ



### ЛЕСЯ ПАЄВСЬКА

17.I.1908 – 8.IV.1953

У попередньому розділі мова йшла про Ольгу Басараб – жінку, яка стала символом нескореності й незламності українців. Проте саме ця постать надихала наступні покоління патріотів, які мрію Ольги Басараб про власну, самостійну українську державу піднесли на новий, вищий рівень і, взоруючись на її приклад, посвятили своє життя боротьбі за незалежність України.

Серед численних славних постатей українських борців-героїв, хто поклав своє життя на вітар цієї Незалежності, почесне місце належить Лесі Паєвській.

На жаль, і зараз це ім'я не відоме широкому загалу українців, нема цього імені ні у Вікіпедії, ні серед сотні так званих видатних українців, а жінка ця варта найвищого пошанування, перед її пам'яттю кожному свідомому українцеві варто вдячно схилити голову. Адже вона, буквально, жила і загинула задля України.

Характерно, що у далекій, ворожій всьому українському, Москві це ім'я не лише знали, а й боялися його...

То хто ж вона – Леся Паєвська?

Повне ім'я її Олександра. Народилася вона 17 січня 1908 року в селі Нижній Березів Косівського району на Гуцульщині у священничій родині. Була дочкою о. Миколи Томича і Марії з дому Смалько, яка теж походила зі священничої родини.

Леся рано втратила батька, який молодим помер від туберкульозу. Разом з мамою і братом вона жила і виховувалася у свого діда о. Миколи Смалька, який теж душпастирював на Гуцульщині. Зростала Леся у священничому оточенні, тому що всі п'ять дочок отця Миколи вийшли заміж, як переважно велося в ті часи, за священників, котрі душпастирювали в гірських селах. Це були багатодітні, дружні, високосвідомі українські родини. Всі двоюрідні сестри і брати Лесі були освіченими, мали середню спеціальну або вищу освіту. І всі були українськими патріотами. А бути українськими патріотами при польській владі було важко й небезпечно, а при большевицькій владі ще й бути дітьми греко-католицьких священників розцінювалося як злочин, тим більше при виразній патріотичній позиції... Тож і долі цієї родини склалися відповідно...

У 1995 році син Лесі – Юрій Паєвський – у своїй статті в газеті «Освітнянський вісник» перерахував, як трагічно склалися долі членів цього роду. Вражає те, що переважна більшість їх пройшли важкі переслідування польської і большевицької влади, гинули від рук окупантів... Кого розстріляли,

хто помер на засланні, а дехто покінчив життя в оточеній енкаведистами кріївці...

Сама ж Леся, живучи в родині діда в селі Брустури, вступила до Коломийської жіночої семінарії Українського Педагогічного товариства, яку закінчила в 1926 році. В семінарії була активною учасницею Пласту, входила в Управу пластового куреня ім. Марти Борецької. Після закінчення вчительської семінарії вона, як виходець із патріотичної священничої родини, довго не могла дістати учительської посади в польській державі. Зрештою, дістала її, але аж на Волині. Там організувався великий гурт українських дівчат-вчительок з Галичини, які, думається, внесли свій вклад у підняття національної свідомості волинян.

Там, у Володимирі-Волинському, Леся Томич вийшла заміж за Дениса Паєвського, емігранта з-за Збруча. Він воював в армії УНР (Української Народної Республіки), батьків його розстріляли більшовики, він з братом емігрували на терени, підлеглі Польщі, а сестра, яка залишилася на підсоветській Україні, померла в 1933 році від голоду.

У 1939 році на Волинь прийшли советські т. зв. «визволителі». Хату Паєвських конфіскують, дозволивши їм жити лише в кухні, в хаті поселяється начальник НКВД. Денис Паєвський, рятуючись від репресій нової влади, перепливає Буг і потрапляє в німецький концтабір. Леся ще деякий час працює вчителькою, але весною 1940 року довідується, що вона є в списках на вивіз... Тож вагітна на той час Леся бере за руку свого маленького сина Юрка і втікає на Гуцульщину, в Брустури, де її мати працювала директором школи.

Невідомо, коли саме Леся вступила до лав ОУН, але було це ще до Другої Світової війни, і все своє життя вона посвятила національно-визвольній боротьбі українців. Мала псевдо «Орися». Будучи освіченою і талановитою жінкою, володіючи кількома іноземними мовами, «Орися» досконало виконувала різноманітні й складні доручення: визволяла підпіль-

ників із лабет гестапівців та малярів, виконувала кур'єрські завдання різних рівнів УПА. Чудово вмiла перевтілюватися – то була вишуканою аристократкою, то звичайною сільською дівчиною. Мала блискавичну реакцію і спритність, вмiла виплутуватися із найскладніших ситуацій.

Щасливо вирвавшись з Волині, вона як вчителька і дочка директорки школи легко влаштувалася на посаду вчительки.

У 1944 році повернувся з німецького концтабору її чоловік Денис Паєвський. Усвідомлював, що советська влада не пощадить його, оскільки воював проти більшовиків, пропонував усією родиною емігрувати. Та Леся, маючи обов'язки перед ОУН, відмовилася, а він без родини не схотів їхати, залишився. З приходом советської влади його заарештували і відправили в мордовські табори...

Тут напливають думки про сильне почуття обов'язку Лесі Паєвської перед ОУН, перед Україною. Усвідомлюючи всі небезпеки, залишилася, щоб бути корисною організації, щоб боротися за долю України. Як не подібне це до сучасних реалій, коли багато освіченої молоді емігрують в інші країни, щоб зреалізувати себе. А до долі рідної землі їм байдуже...

Після закінчення війни Леся легально вчителює у Брустурах Косівського району та активно працює кур'єром ОУН-УПА, організувавши при школі конспіративний поштовий центр. Вона була спецзв'язковою досить високого рангу – забезпечувала зв'язок Окружних проводів Буковини і Гуцульщини.

З роками умови підпільних зв'язків і самого існування підпілля ускладнювалися. Школа в Брустурах стояла в центрі села на відкритому місці. «Ориси» було наказано змінити місце роботи з більш зручним для зв'язківців розташуванням житла. В 1947 році перебралася з дітьми в с. Бабин. Хоч це недалеко Косова, село має дуже гірський терен, а будинок школи розташований у досить відлюдному місці, і до праці з Буковиною недалеко. При ремонті школи там було збудова-

но криївку. Це, мабуть, був єдиний випадок, що криївка була при школі, де працювала легальна вчителька – активний працівник бандерівського підпілля.

Та в 1950 році МГБ вийшло на «Орисю», про це стало відомо Проводові, і провідник «Борис» наказав цю підпільну точку закрити і перейти «Орисі» на нелегальне становище. МГБ такого варіанту не чекало, вони вважали, що жінка з двома дітьми і старенькою мамою нікуди від них не дінеться і вичікували, щоб змогти вистежити і ліквідувати весь Провід двох округ ОУН, обезглавити підпілля Буковини і Гуцульщини. Та контррозвідка ОУН випередила плани чекістів. Леся була вчасно попереджена.

Безстрашна жінка сховала маму і меншого сина у родичів, подбавши перед тим про нові, фальшиві документи для них (за якими вони жили до самої смерті), а сама разом із 14-річним сином Юрком перейшла на нелегальне становище.

Вже в часи незалежної України люди почали розповідати про реакцію МГБ на зникнення цієї родини: в село наїхало повно автівок з емгебістами, були і чини з лампасами на штанях, добряче збили двох вчителів, які й не знали, за що їх б'ють, важко катували сусідку, якій Леся під якимсь побутовим приводом передала свою козу...

Залишивши сина в надійному схроні, разом із відданими підпільниками, Леся-«Орися» пішла виконувати свої важливі й небезпечні обов'язки. Понад рік тривала розлука із сином. Потім уже були разом. Юрій отримав псевдо «Жук», хоч всі кликали його «Жучок», він швидко оволодів друкарською машинкою і працював як друкар листівок і різних підпільних документів, але й військовий вишкіл провідники йому дали, він освоїв різні види зброї і конспірації, а головне, перебрав у них гарт і мужність, які допомогли йому вистояти у майбутніх випробуваннях.

Леся Паєвська була в той час референтом пропаганди Окружного проводу ОУН. Вона була автором різних статей,

листівок і навіть невеликих художніх творів, які після апробації в Краєвому Проводі друкувалися в підпільних виданнях. Праці свої Леся Паєвська підписувала шифром М-35.

А боротьба ставала все важчою. Чекісти мобілізували всі сили на знищення українського опору. Карпати спливали кров'ю...

В останньому своєму листі до родини Леся написала: «Ми всі загинемо, але ми свідомо вибрали цю дорогу, бо таких, як ми, треба було і буде треба, як зразок прийдешнім борцям за волю України».

Вдумаймося у ці слова, вони звернені не лише до родини, а до всіх нас... І в дні, коли урочисто відзначаємо Незалежність України, і на повсякчас згадуємо ці слова Лесі Паєвської.

В червні 1952 року було ліквідовано підпільну сітку ОУН Коломийщини. Прислужився до цього свій зрадник – колишній окружний провідник Служби Безпеки ОУН Коломийщини на псевдо «Кіров». МГБ вдалося зломати його, не так фізично, як морально, і він повністю співпрацював з ними. З його допомогою МГБ вдалося майже повністю ліквідувати підпільну мережу ОУН Коломийщини. Арештовував підпільників сам «Кіров» із спецбоївкою, малими групами, під виглядом перевірки по лінії Служби Безпеки, викликаючи групи на зв'язки. Залізна дисципліна підпілля і повне довір'я Проводу до члена Окружного Проводу, яким був «Кіров», спрацювали на руку ворогові. Група за групою потрапляли у пастки. Відомих підпільників і тих, хто міг знати організаційні таємниці, намагалися захоплювати живими, багатьох рядових вбивали на місці.

27 червня 1952 року чекісти, з допомогою цього зрадника, провели чергову таку, ретельно підготовану, провокаційну операцію і зненацька напали на групу підпільників у складі шести чоловік, у якій була «Орися» – Леся Паєвська і її син Юрко. Група вийшла на зв'язок у назначене «Кіровим» місце поблизу озера Лебедин. «Кіров» прийшов із групою ем-

гебістів, переодягнених повстанцями. Леся схопили, випердивши вибух приготованої гранати. Після нерівного бою були схоплені Юрко і побратими, двоє підпільників загинули в бою, знищивши при цьому і кількох чекістів.

Слідство над Олександрою Томич-Паєвською та ще шістьдесятьма підпільниками проводилося у Києві під безпосереднім наглядом Москви, звідки була надіслана група слідчих. Протягом слідства до січня 1953 року всіх заарештованих тримали в повній ізоляції, в одиночних камерах.

Яким тортурам піддавалася під час слідства Олександра Паєвська, – можна уявити, (вже так багато довелося взнати про нелюдські методи кагебістів!), а також маємо короткий спогад її сина, якому лише один раз довелося побачити матір, як конвойні вели її з допиту по коридору. «Мала страшний вигляд», – коротко сказав Юрій Паєвський. А що мусив відчувати...

Згадали Лесі і «Пласт», і священиче походження, а першим фактом її «антисоветської» діяльності московський слідчий вивів те, що влітку 1941 року Паєвська виступала на посвяченні могили полеглим героям у Брустурах, де, крім промови, декламувала «Пролог» з поеми «Мойсей» Івана Франка. Цікаво, що старанний слідчий переписав у протокол весь текст «Прологу»... Видно, вважав його особливо крамольним!

Леся Паєвська не видала нікого і не каялася!.. Багато татемниць забрала зі собою в могилу... Могилу, місце якої так і залишилося невідомим...

Правда, Леся не приховувала того, що було загальновідоме. Докладно говорила про ідеологію, цілі, завдання і методи діяльності ОУН... Про себе – лише те, що вони вже знали... І ніякої інформації про зв'язки в краю і за кордоном, що цікавило кагебістів найбільше...

Розглядалася їхня справа найвищою судовою інстанцією советської імперії – Виїзною Военною Колегією Верховного суду Советського Союзу. Судові псевдопроцеси здійснювалися окремо для невеликих груп. З усіх 60 заарештованих

авторитетних членів ОУН-УПА лише Юрієві Паєвському, як неповнолітньому, і ще одній жінці присудили 25 років концтаборів, усім решті – розстріл.

Майже три місяці смертники чекали в Лук'янівській тюрмі офіційного затвердження вироку. Сімом підсудним замінили розстріл на 20-літній термін ув'язнення, всіх інших розстріляли. Треба підкреслити, що це вже було після смерті Сталіна. Відладжена імперська система працювала чітко і без «вождя й учителя».

Леся Паєвську розстріляли 8 квітня 1953 року. Відомо, що останню точку в її житті поставила шифрограма із Москви «Паєвскую расстрелять немедленно», що і було зроблено у Лук'янівській в'язниці. Ймовірно, що київське керівництво МГБ засумнівалося, чи після смерті «вождя всіх народів» вироки залишаються в силі, то Москва мусила їх додатково потвердити, приспішити... Навіть заарештованих, скатованих українських борців советська система боялась!..

Де поховали тіло Лесі Паєвської, не вдалося в'яснити. Українське СБУ відповіло, що у документах цього не вказано.

Не маємо куди покласти квіти цій жертівній і незламній героїні... Та мусимо зберігати пам'ять про неї у своїх серцях!.. Адже життя, прожите людиною задля інших, задля високої ідеї, не може закінчитися із відходом людини у потойбічний світ.

Не мали безхмарного неба дитинства й юності сини Лесі Паєвської, та мали великий приклад світлої любові до України, який у поєднанні з материнською любов'ю зігривав їхні душі, творив їхні особистості.

Мені пощастило бути знайомою зі світлою пам'яті Юрієм Паєвським, який мешкав у Червонограді, де відійшов у вічність 8 січня 2008 року. Глибоку повагу й захоплення викликала його постать! Людина, чие виховання відбулося не в престижних вузах і добробуті, а в підпільних невигодах, небезпеках і советських таборах, виділялася надзвичайною

шляхетністю, ерудицією й добротою. Це був справжній аристократ духу!

Хочеться, щоб і ми сповнилися такими якостями, щоб і нам світив невмирущий приклад Лесі Паєвської та інших численних наших попередників-героїв! Ми мусимо неустанно пам'ятати такі зразки самопожертви, які явила нам ця українка, та рівнятися на них, коли хочемо здобути щасливе майбутнє!

## ПИСЬМЕННИЦЯ І ВОЇН



### БОГДАНА СВІТЛИК-ЛИТВИНКО

24.IV.1918 – 28.XII.1948



Коли звертаємо погляд у наше минуле, коли застановляємося над історією України, то бачимо, що від самого початку нашої держави ми постійно мали великих і сильних ворогів, яких дуже приваблювали багаті й благодатні землі України, добрий клімат, зручне стратегічне положення в центрі Європи, а також мирні й працьовиті люди, яких войовничі загарбники прагнули зробити рабами.

Споконвіків українці мусили постійно захищатися від різноманітних загарбників та поневолювачів. Проте чи з тієї необхідності, чи за особливим Божим задумом наш народ ніколи не втрачав волелюбності, нікому не вдавалося згасити

його мрію про власну державу. І саме тому впродовж віків Україна породжувала незліченне число героїв, що посвячували своє життя боротьбі за волю й долю України. І саме тому, коли згадуємо тих, на кого маємо рівнятися, кого варто наслідувати, перед нашим зором миготить парад славних українських героїв і героїнь...

Тож закономірно, що говорячи про правильні дороговкази для українців, найчастіше згадуємо тих, хто своє життя посвятив всезагальній українській справі.

Ліга Українських Жінок, до якої я маю честь належати, як жіноча організація, з особливим пієтетом ставиться до українок-героїнь і задля вшанування пам'яті про них видала 3-томний енциклопедичний довідник «Українська жінка у визвольних змаганнях 1940–1950 років», в яких подано відомості про дві тисячі жертвних і героїчних українських патріоток.

Тут я хочу, вже згадавши славні приклади Ольги Басараб і Лесі Паєвської, розповісти ще про одну нашу героїню. Тим більше, що про неї надто рідко згадується, надто мало відомо.

Ця талановита, освічена, ерудована, вродлива жінка з неабияким письменницьким хистом мала всі підстави стати видатною письменницею, науковцем, мистецтвознавцем, щасливою дружиною і матір'ю, – проте вона зрекласть кар'єри і особистого щастя й вибрала шлях революційної боротьби за незалежність України. З однаковою самопосвятою боролася проти польських, німецьких і советських поневолювачів.

Їм'я її – Богдана Світлик-Литвинко.

Народившись 24 квітня 1918 року в м. Перемишлі, Богдана-Марія (як їй було охрещено) разом із батьками Юліаном та Марією Світликами незабаром переїхали до Львова. Тут пройшли дитячі літа Богдани, тут вона почала освіту в «Рідній Школі» ім. Б. Грінченка. Згодом навчалась у гімназії сестер василіянок і в гімназії «Рідної Школи» ім. Іллі та Іванни Кокордзів, яку закінчила з відзнакою у 1936 році. Поступила на

класичну філологію у Львівському університеті, де провчила-ся три роки.

Та цю молоду здібну дівчину вабили не лише власні знання й власні перспективи... Із загостреним почуттям справедливості вболівала вона над поневоленням українського народу, прагнула якось покращити його долю.

Отож Богдана Світлик вступила в Організацію Українських Націоналістів, сумлінно й ініціативно виконувала відповідальні доручення Організації. Мала псевдоніми «Ясна», «Світлана», «Доля», «М. Дмитренко».

За свою діяльність у 1939 році була заарештована поляками і ув'язнена в сумнозвісній тюрмі «Бригідки». Разом з нею по справі проходили ще дві дівчини – Люба Шевчик і Надія Курнатович. З початком Другої Світової війни, після падіння Польщі вдалося звільнитися з ув'язнення.

Коли в Галичині встановилася радянська влада, Богдана восени 1939 року зробила спробу вступити на юридичний факультет Львівського університету. Вищу правничу освіту разом з нею хотіли здобути й інші активні члени ОУН, які опісля відігравали визначну роль у збройному підпіллі. У Львівському університеті збереглися особові справи Дмитра Слюзара («Золотаря»), Мирослава Вовка («Корнила», він же «Єфрем»). Їм пощастило, їх було зараховано в число студентів, а Богдана зазнала невдачі, причини якої не ясні. Можливо, більшовики скористалися інформацією польської поліції про її членство в ОУН та судимість попередньою владою, від якої нібито «визволили» Україну. Із наказу ректора від 24.XI.1939 р. видно, що до складання іспитів вона була допущена, а подальші подробиці відсутні. *(Виявлені в архіві Львівського університету документи Б. Світлик, хоч скупі, але дуже цінні для вивчення біографії героїні, особливо написана її рукою автобіографія).*

Та незабаром почалися масові арешти націоналістів, і Богдана Світлик за наказом ОУН відходить за тодішній кор-

дон СРСР. Це було дуже вчасно. Її рідну сестру Ліду, ще ученицю 10 класу СШ № 4, енкаведисти заарештували в червні 1940 року. Вона була суджена на гучному у Львові «Процесі 59-ти», який яскраво засвідчив несприйняття галицькою інтелігенцією ідей і порядків советської влади. Багатьох тоді репресивна влада засудила до розстрілу. Ліді Світлик та її подрузі Наталі Шухевич присудили по 10 років ув'язнення і 5 років заслання. Вижили, відбули термін, оселились на півдні України, оскільки проживання в західних районах їм заборонили.

Богдана ж одружилась із студентом Лісотехнічної академії Зеноном Литвинком. Він був родом зі Стрия, закінчив гімназію в Рогатині. Навчаючись у лісотехнічній академії, брав участь у підпільній боротьбі, потім вступив до дивізії «Галичина» і, правдоподібно, загинув у боях під Бродами.

Богдана Світлик-Литвинко деякий час перебувала на Лемківщині, де була активним працівником підпільних редакцій «Смолоскип» та «Ідея і Чин», багато пише публіцистичних, пропагандистських та історико-пізнавальних статей, які наразі ще не зібрані і невідомі сучасному читачеві. Нам доводиться вдовольнятися спогадами про її талант як публіциста.

У 1941 році Богдана Світлик-Литвинко повертається до Львова, де в грудні 1941 року вона народила сина Андрія. Остерігаючись німецьких переслідувань, завозить сина до своєї матері у м. Жидачів. Бабуня усиновлює внука і дає йому своє прізвище. Він ріс разом зі сестрою, яка насправді доводилась йому тіткою.

Богдана ж далі поринає в національно-визвольну боротьбу, плідно працює у різних виданнях «Осередку пропаганди і інформації при проводі ОУН» і «Бюро інформації УГВР» (Українська Головна Визвольна Рада). В підпільній праці користувалася псевдонімами «Ясна», «Світлана», а літературні твори підписувала «Марійка Дмитренко». Її твори друкувались у підпільній періодиці та виходили окремими книжечками. Внесок Богдани Світлик-Литвинко у всеукраїнську

справу Українська Головна Визвольна Рада відзначила високою нагородою – Бронзовим Хрестом Заслуги.

На даний час відомими є її оповідання «Учителька» та «Михайлик», кореспонденції «Підслухане і підглянене», збірка «На смерть, не на життя».

У пропагандивному звіті зі Самбірщини, Стрийщини і Турчанщини (датованому 1 липня 1947 – 30 червня 1948 р.), який підписав «Владан», можна прочитати таке:

*«На молодих східних українців великий вплив роблять наші оповідання, новели. Вони часто просять нас, щоб доставити їм в більшій кількості такої літератури, і вони повезуть її у свої сторони. Напр., в одному селі Сколівщини повстанці заходили до учительки-придніпрянки з нашою літературою. Вона її читала і звертала, але не годилася перевозити її на Схід. Але як їй передали новелу «Учителька», то вона просила, щоб залишити її, а вона завезе у свої сторони знайомим, бо це дуже гарна річ – як вона висловилася».*

Справді, в оповіданні «Учителька» піднято актуальну в ті часи тему. Описується, як у галицьке село присилають із Харківщини молоду вчительку-комсомолку Таню, щоб вчити галичан «думати і працювати по-большевицьки». Життя, побут і свідомість галичан передаються через призму сприйняття цієї одурманеної комуністичними ідеями, але чесно і з чистим серцем дівчини. І незабаром вона не лише допомагає пораненому провідникові УПА, а й переконується у справедливості й благородності ідей борців за волю України.

Оповідання написане простою, безпретензійною мовою, різні історичні й політичні події і явища (такі як голодомор, боротьба Петлюри) подаються лише ескізно, але, мабуть, саме таке подання найкраще сприймалося тодішніми читачами, особливо зі східних українських теренів.

Оповідання «Учителька» вийшло окремим виданням підпільно в 1948 році в Дрогобицькій окрузі. А вже після загибелі

Марійки Дмитренко в підпільній друкарні ім. Лопатинського в Стрию (як було подано на останній сторінці) вийшло оповідання «Михайлик». Зворушлива розповідь про відважного хлопчика Михайлика, що був розвідником повстанців, не лише описує обставини підпільної боротьби українських повстанців, а й є гарним надбанням української дитячої літератури, що не втрачає вартості і в наш час.

Ці оповідання таємними стежками через повстанських зв'язкових потрапили за кордон і стараннями української діаспори видавалися й перевидавалися – і знову повернулися в Україну. Дуже хочеться, щоб знайшлися ентузіасти, які віднайшли б, зібрали і видали для масового читача твори Марійки Дмитренко – Богдани Світлик-Литвинко. Це було б добре надбання України.

На даний час ще мало досліджена вся підпільна діяльність Богдани Світлик. Проте у багатьох розрізаних документах згадується, що вона була однією з керівників львівського міського Проводу ОУН, що їй доручали особливо важливі завдання. Наприклад, у 1944 році, коли Роман Шухевич спробував налагодити контакти з представниками комуністичного режиму і розпочати мирні переговори, щоб зменшити негативні наслідки протистояння, саме Богдані Світлик, під псевдо «Світлана», керівник розвідувально-інформаційного відділу референтури СБ проводу ОУН в Західній Україні «Мікушка» доручив «зондувати ґрунт».

У документах Галузевого державного архіву Служби безпеки України є інформація про те, як на квартирі художниці Ярослави Музики Богдана Світлик зустрічалася з полковником держбезпеки Сергієм Каріним, який представлявся Даниленком.

Каріна співбесідниця вразила своїм твердим характером. Вона рішуче засудила радянські репресії, спрогнозувавши, що після них «Україна залишиться пустою і самостійність буде нікому давати».

Розмова йшла навколо двох тем: де відбуватимуться майбутні перемовини, хто у них братиме участь. «Світлана» зробила пропозицію зустрітися в лісовій глухомані – на хуторі Конюхи в Козівському районі Тернопільської області. Натомість її співрозмовник пропонував Київ чи Львів. Зрештою, сторони зійшлися на Конюхах, тобто перемогла пропозиція «Світлани».

Вони домовилися про гарантії взаємної безпеки. Зустріч представників советських органів з членами Центрального Проводу ОУН відбулася в ніч з 28 лютого на 1 березня 1945 року на 130 кілометрі шосе Львів-Тернопіль. Однак п'ятигодинні переговори результатів не принесли.

Від 1945 року Богдана була постійним членом Головного Осередку Пропаганди. Разом із Петром Полтавою (справжнє прізвище якого – Федун) і О. Горновим (на псевдо «Наум») Богдана, яка послуговувалася тоді псевдо «Доля», становили нерозривну трійцю, яка здійснювала велику підпільно-пропагандистську роботу. «Доля» – авторка численних ідеологічно-політичних статей, які друкувалися в журналах «Ідея і чин» (орган ОУН та УПА). Також виступала як новеліст і критик, цікавилася музикою і мистецтвом. Не розлучалася із портативною друкарською машинкою та іменним пістолетом італійської марки. В умовах важкого підпілля завжди залишалася доброю, милосердною, чуйною до людського болю і горя.

Морозного дня 28 грудня 1948 року працівники Осередку інформації УГВР (Української Головної Визвольної Ради) спалили бункер у лісі в Болехівському районі та стали перебиратися на нове місце. Зненацька були оточені енкаведистами, зав'язався нерівний бій поблизу села Либохори. Богдана відбивалася до кінця, останню кулю залишивши для себе. Так загинула Богдана-«Доля». Куди поділи її тіло розлучені більшовики – не відомо досі.

Не так давно в одній газетній публікації переповідалися свідчення жительки с. Либохори Анни Пороховник про те, як

вночі з 28 на 29 грудня 1948 року енкаведисти привезли до села вбиту жінку, яку кинули в сніг біля сільради, де чергувала очевидиця. Їй наказали подивитися на вбиту, чи не знає її. Зі зворушенням дивилася на гарне лице і довге русяве волосся вбитої жінки, якої не знала. Повернувшись після чергування додому, через 2–3 години, оповідачка бачила велику групу енкаведистів, які везли цю вбиту жінку, лише в одній сорочці, перекинуту через спину коня, обличчям догори, везли в сторону урочища «Буковинки».

Богдана Світлик померла тридцятилітньою, а скільки могла б зробити для розквіту української літератури і для України взагалі!

У підпільному журналі «Осередок пропаганди і інформації при проводі ОУН» за травень 1949 року було опубліковано повідомлення про її героїчну смерть. Оригінал цього видання, разом із часописом «До волі», де надруковані літературні мініатюри письменниці, знаходяться тепер в Українському центрі досліджень визвольного руху у Львові.

Біля підніжжя гори Магури, на краю с. Либохори Сколівського району насипано тепер символічну могилу цієї героїні – Богдани Світлик-«Долі».

Син героїні – Андрій Юліянович Світлик – став деканом інженерного факультету Одеського університету. Лише з часом він довідався правду про свою маму, довгий час вважав мамою свою бабусю. Довідавшись про місце загибелі матері, приїздив разом зі сином (якого назвав на її честь Богданом) поклонитися цьому місцю. Разом з місцевими жителями поставили там пам'ятний знак.

Ми ж повинні назавжди зберегти пам'ять про цю жертвону українку у своїх серцях! А також варто застановитися, наскільки і чим ми здатні жертвувати задля України?

## ВСЕПОГЛИНАЮЧА ЛЮБОВ ДО УКРАЇНИ



### РОМАН ШУХЕВИЧ

30.06.1907 – 5.03.1950



Особливо численні й величні зразки української волелюбності й героїзму припали на ХХ століття, коли в часи воєнної борні різних агресивних імперій українці намагалися створити свою незалежну державу. У ті буремні роки постав небачений у світі пантеон героїв, котрі понад людські, здавалося б, можливості служили українській ідеї та поклали на вівтар її свої життя.

І на вершині цього величавого пантеону сяє образ Романа Шухевича. У наш час уже всім відоме це ім'я, більшість українців обізнані з його діяльністю й самопожертвою...

Та все ж варто ще раз і ще раз застановитися над його життєвим шляхом і над внутрішньою сутністю його особистості. Що керувало цим здібним, енергійним і надзвичайно діяльним чоловіком? Чого може навчити його приклад сучасників?

Насамперед погляньмо на походження Романа Шухевича та як він ступив на шлях визвольної боротьби.

Народився він 30 червня 1907 року у Львові в домі своєї бабусі Герміни Шухевич на сучасній вулиці Довбуша. Був охрещений як Роман-Тарас. Волею долі був нащадком давнього і славного роду Шухевичів.

Дідом його був Володимир Шухевич (1849–1919) – визначний український вчений (етнограф-фольклорист), публіцист, педагог, культурно-освітній і громадський діяч, член Наукового товариства ім. Шевченка.

Батько – Йосиф-Зиновій Шухевич (чи як тоді переважно вживали Осип) закінчив Академічну гімназію і правничі студії у Львівському університеті, дістав посаду цісарсько-королівського повітового судді у містечку Краковці, відтак його перевели до Камінки Струмилової (тепер Кам'янка-Бузька).

Вже з тих фактів можемо мати певність, що юному Романові нічого не бракувало. Він мав забезпечений побут і добрі можливості для навчання. Маючи гарні здібності, легко вчився, чудово грав на фортепіано і скрипці, захоплювався спортом, в чому мав неабиякі успіхи й рекорди, і багато читав.

Проте щасливе й забезпечене життя не породило в його душі ні краплі егоїзму, що, на жаль, так часто спостерігаємо в сьогоденні. Маючи можливість втішатися власним добробутом, він всім серцем вболівав над долею України. Будучи ще неповнолітнім хлопцем, він не по-дитячому зацікавлено й уважно прислухався до розмов старших, як губка вбирав міркування учасників дискусій місцевої інтелігенції, що часто велися в домі батьків у Камінці та бабусі у Львові.

Як згадує товариш його юнацьких літ Юрій Цегельський у своїй об'ємній праці «Зага роду Цегельських і розповідь про

Камінку Струмилову», Романа дуже болів програш українцями польсько-української війни 1918 року та упадок Західно-української Республіки і він мріяв з однолітками, як здобути волю Україні. І вже тоді, коли Романові було приблизно 14 літ, виявлялася його велика любов до України – любов, що керувала усім його життям. І вже тоді проявлялися його лідерські властивості та наполеглива праця над собою. Юрій Цегельський, хоч на рік старший, вповні визнавав лідерство Романа Шухевича та захоплювався його цілеспрямованістю. Роман, з одного боку, уважно перечитував усю пресу та посібники з військової справи, а з другого – організовував ігри, що були тренуваннями, вправліннями у стрільбі, гартуванням тіла й духу. І такою стежкою пішов із юності у доросле життя.

Про життя й діяльність Романа Шухевича вже немало сказано й написано, тож пригадаймо лише коротко віхи його життя:

Навчання у Камінецькій утравістичній (з 1917 р.) і Львівській Академічній гімназіях.

Активна і часто провідна участь у Пласті та різних спортивних товариствах.

Близьке знайомство з Євгеном Коновальцем і Степаном Шахом, які квартирували в його бабусі Герміни Шухевич та мали неабиякий вплив на формування світогляду Романа. Згодом професор Степан Шах, відомий педагог і просвітянин (1891–1978), писав, що у молодого Романа Шухевича він спостерігав три основні риси характеру: «ясність в думанні, правда в говорінні, рішучість у чині».

У 1925 році Шухевич вступив до Української Військової Організації (УВО), яку очолював Євген Коновалець.

В 1926 році поступив на дорожньо-мостовий відділ Львівської політехніки і в 1934 р. отримав диплом інженера.

У 1928–1929 роках відбував військову службу в польській армії. Спочатку його, як студента, направили в школу підхорунжих, але через політичну ненадійність звільнили, і він

служив рядовим гарматником в артилерійській частині на Волині.

Коли в 1929 році було створено Організацію Українських Націоналістів, Романа Шухевича призначили бойовим референтом Крайової Екзекутиви ОУН.

Одночасно був студентом заочного курсу музичного інституту ім. М. Лисенка. Разом із братом Юрієм виступали в Оперному театрі, Юрій співав, а Роман акомпанував на фортепіано.

В 1930 році Роман Шухевич одружився із донькою священника Наталією Березинською. В 1933 році в них народився син Юрій, а в 1940 р. – донька Марія.

У червні 1934 року у зв'язку з вбивством Перацького поліція провела масові арешти членів ОУН, заарештували і Романа Шухевича. Пробув два роки в тюрмі і півроку в концтаборі.

Після звільнення в 1937 р. проживав з родиною у Львові. Заснував рекламну кооперативу «Фама», де працювали переважно члени ОУН. Завдяки вмілому менеджменту ця фірма швидко розрослася, мала багато відділень і давала добрі прибутки, значна частина яких йшла на потреби ОУН.

Тут звернімо увагу – почав бізнес, щоб підтримувати діяльність Організації, а не йшов у політику, щоб забезпечити собі бізнес, як це часто тепер спостерігаємо.

Коли в жовтні 1938 року на Закарпатті постала Карпатськоукраїнська держава, Шухевич організував фінансову допомогу для уряду Карпатської України, а потім нелегально перейшов польсько-чехословацький кордон і створив Генеральний штаб національної оборони Карпатської України, брав активну участь у боях.

Після окупації Карпатської України Угорщиною Роман Шухевич через Румунію і Югославію дістався до Відня. Провід ОУН доручив йому справи зв'язку із Західною Україною.

Першу большевицьку окупацію родина Шухевича перебула в Кракові, під час німецько-советської війни дружина з

дітьми переїхала до Львова, де й проживали до арешту в липні 1945 року.

У 1940 році через різне бачення подальших форм боротьби в нових історичних умовах ОУН розділилася на дві організації, Роман Шухевич увійшов до складу Револьюційного Проводу ОУН на чолі з Степаном Бандерою і був призначений Крайовим Провідником ОУН на тих західних українських землях, які за пактом Молотова–Рібентропа відійшли до Німеччини. Керував підготовкою провідних військових кадрів, які мали стати командирами майбутнього українського війська.

Коли в 1941 році Провід ОУН домовився з німецьким командуванням про вишкіл Дружин українських націоналістів (ДУН) та створення Українського легіону, який мав воювати на території України проти більшовицьких окупантів, Шухевич погодився очолити Дружини українських націоналістів. Та коли німецька влада поставилася вороже до Акту відновлення державності України і почала арешти Проводу ОУН, Легіон відмовився від подальшої служби в німецькій армії, його зняли з фронту й інтернували до Німеччини. Шухевичеві вдалося втекти від гестапо, передавши перед тим до військового штабу ОУН чимало зброї, боеприпасів та амуніції, а також переправивши в підпілля багатьох легіонерів.

Із січня 1943 року в житті Романа Шухевича почався новий етап діяльності як Провідника й Командира національно-визвольної боротьби проти німецьких і російських окупантів. У серпні 1943 р. він був обраний Головою Бюро Проводу ОУН і призначений Головним командиром УПА, отримавши псевдо «Тарас Чупринка».

В липні 1944 року було створено Українську Головну Визвольну Раду (УГВР), в якій Шухевича обрали Головою Генерального Секретаріату та затвердили на посаді Секретаря військових справ.

Отак коротко, основними віхами, можна окреслити життєвий шлях цієї людини, шлях, наповнений великими

подіями й неймовірними ризиками, невгодами й труднощами...

Тепер, у комфорті й затишку, багато істориків і політиків можуть аналізувати діяльність цієї людини, мудрувати, чи правильно він поступав і чи не варто було б дещо чинити по-іншому, але, хотілося б, щоб насамперед усі виходили із розуміння того, що саме керувало цим героїчним, цілеспрямованим і нескореним діячем. А керувала ним надзвичайна, всепоглинаюча любов до України та її несправедливо гнобленого народу. Ця любов перемагала все, всі його людські уподобання, почуття й потреби.

Щоб краще збагнути всю самопожертву, яку поклав Роман Шухевич на вітар любові до свого народу, пригляньмося до його особистих якостей.

Знаємо від близьких йому людей, що був дуже інтелігентним, товариським, веселим і шляхетним у ставленні до людей – і довелося йому бути жорстоким до ворогів. Причому, не до особистих ворогів, а до гнобителів українського народу.

Знаємо, що був дуже релігійною людиною, – і довелося йому переступити заповідь «не убий».

Борючись проти польських поневолювачів, Роман Шухевич брав участь в організації бойових акцій проти найбільш шкідливих діячів. Наприклад, вбиваючи шкільного куратора Станіслава Собінського, який нищив українські школи, забороняв викладати українською мовою, націоналісти рятували українські інтереси від його згубного впливу.

Готуючи атентати чи то на комісара польської поліції у Львові Є. Чеховського, який жорстоко знущався над українськими політичними в'язнями, чи то на польського міністра внутрішніх справ Б. Перацького, який був ініціатором жорстоких паціфікацій українців Волині й Галичини, що позбавили здоров'я, майна, а часом і життя багатьох невинних людей, – члени УВО і ОУН рятували українців від мордерств таких нелюдів... Плануючи такі замаху, запобігали іншим знущанням над українським народом.

Саме задля порятунку інших Роман Шухевич та інші українські революціонери брали гріх на свою душу... І ми, що вижили, уціліли завдяки таким жертвам, повинні пам'ятати їхні самопожертви та молитись Богові за їхні душі...

Зрештою, чи гріх задля порятунку інших є гріхом? Мабуть, душпастирі не вважали такі дії гріховними, бо, добре відомо, що вони масово допомагали Роману Шухевичу та його людям. Відомо, що галицькі священники не раз давали притулок у своїх домівках Шухевичеві та його зв'язковим. Нераз навіть жертвували своїм життям, але не видавали ворогові визнаного борця за права України й українців.

Для прикладу, читаючи кримінальну справу о. Романа Лиска, замордованого у Львівській тюрмі на Лонцького і тепер визнаного Блаженним священномучеником, бачимо, що основне, чого від нього добивалися кати – це відомості, де є Шухевич. Ні слова про нього не сказав о. Роман, хоч добре знав його ще із Камінки Струмилової. І загинув о. Лиско мученицькою смертю.

А яким важким для Романа Шухевича мусило бути пожертвування своїм родинним щастям. Він дуже любив свою дружину і дітей, та любов до України була вищою. Це лише Богові відомо, що мусив відчувати він, живучи віддалено від них, довідавшись про арешт дружини та поміщення дітей в інтернати... Свою батьківську любов виливав на всіх дітей, що траплялися на його бойовому шляху. Зворушливими є спогади його зв'язкових Ольги Ільків і Любомира Полюги, як Провідник няньчив, носив на руках маленьку доню Ольги Ільків, перебуваючи на конспіративній хаті в Княгиничах.

А як мусило щеміти його синівське серце, коли він довідався, що його матір Євгенію Шухевич зі Стоцьких, 1883 р. н., мстиві большевики, що йменували себе «визволителями», в 1945 році заарештували й заслали в Казахстан. Більше не довелося їм побачитися. Мати Провідника померла на засланні 30 червня 1956 року, шість років після загибелі сина, причому в день його народження.

Також є безліч спогадів про чуйність і людяність Романа Шухевича, про його повагу до інших та скромність, невибагливість щодо власної персони. Ніколи не допускав, щоб йому подали якусь кращу страву, ніж рядовим бійцям, зате не соромився сісти чистити картоплю для загального обіду, чи взятися за будь-яку побутову роботу.

Ніколи повстанці не почули від нього якогось брутально-го слова, з великою повагою ставився до всіх, а особливо до жінок. До своїх зв'язкових звертався шанобливо і завжди на «ви». Про це розповіла Дарія Гусяк (псевдо «Нуся»), яку саме це вберегло від однієї з провокацій, які, не мігши тортурами вирвати від неї інформацію, застосовували советські кати. Їй показали записку нібито від Провідника, де було написано приблизно таке: «Нусю, вже все викрито, вже можеш розповідати». І хоч почерк був нібито Шухевича, але оце звертання «на ти», якого ніколи не допускав Провідник, впевнило її, що не він це писав.

І хоч боротьба ставала все важчою, хоч не було надії перемогти советського окупанта, Роман Шухевич і його побратими не складали зброї. Шухевич не раз повторяв, що свідомий того, що загине, але, скільки можна, треба протистояти злочинствам ворога. Українські повстанці перешкоджали вивозам населення на Сибір, стримували безчинства чекістів по селах, а головне – підтримували волелюбний дух народу, плекали в душах людей національну ідею, яка вижила й проросла у проголошенні Незалежної Української Держави.

Тож задумаймося, сучасники, чи гідно ми служимо тій ідеї, за яку віддав життя славний герой України, великий Провідник Роман Шухевич – Тарас Чупринка.

Романові Шухевичу не раз пропонували перейти на Захід, зберегтися, але він відмовлявся, залишився до смерті в Україні разом зі своїми воїнами, зі своїм народом.

Загинув Роман Шухевич смертю героя у перестрілці з чекістами 5 березня 1950 року в с. Білогорща біля Львова. Великі чекістські та військові сили були задіяні для цієї спец-

операції. Не змогли взяти його живим, отримали лише тіло героя. Але й мертвого його боялися. Довгі роки ніхто не знав, куди поділи тіло Шухевича. І лише недавно, завдяки розсекреченню деяких кагебістських архівів та опублікуванню їх академіком Володимиром Сергійчуком, вдалося довідатися, як радилися найвищі чини, що робити з тілом Головного командира УПА, і як потрудилися вивезти його за межі Західної України й таємно спалили його, а попіл висипали в ріку Збруч.

Боялися, що люди довідаються, де його поховано й прокладуть народну стежку до свого героя? Чи, може, боялися, що він воскресне й далі боротиметься із поневолювачами України?

Тепер на місці загибелі Романа Шухевича є музей цього славного героя, і нехай до нього не заростає людська стежка!

Дай, Боже, щоб пам'ять про велику самопожертву Романа Шухевича не згасла в наших умах і серцях. Нехай воскресне в нас всепоглинаюча любов до України, яку так яскраво явив цей славний герой-патріот, великий Провідник українців!

## ДВА КРИЛА УКРАЇНСЬКОГО ЛЕТУ



### КАТЕРИНА ЗАРИЦЬКА

3.11.1914 – 29.08.1986

### МИХАЙЛО СОРОКА

27.03.1911 – 16.06.1971



У попередніх розділах розповідалося про видатних українських героїв і героїнь, що віддали своє життя в боротьбі за волю України, за її незалежність. Згадалося лише кількох із численної когорти славних героїв, які посвятили своє життя українській ідеї та на вівтар її поклали своє життя...

Проте не всім Господь дарував ласку загинути в благородній борні, багатьом волею Всевишнього Творця була до-

ручена особлива місія пронести національну ідею крізь терня терпінь і мук та осяяти нею морок неймовірного зла, щоб вказати людству шлях до добра, до праведного життя.

Україна отримала величний пантеон патріотів України, які боролися за волю Батьківщини та цю світлу ідею пронесли крізь неймовірні страждання й випробування, при тому піднесли її на новий, вищий рівень, поширили серед незліченної кількості як сучасників, так і наступних поколінь.

Особливий трепет і захоплення викликають великі місіонери української справи, яких Господь Бог з'єднав ще й подружнім зв'язком, – Михайло Сорока і Катерина Зарицька. У дивний спосіб поєднано дві долі, навпочуд подібними віхами значилося їхнє життя. Народжені у різних точках України, зростаючи в різних родинних обставинах, вони з однаковою самопосвятою віддали все своє життя служінню Україні та високо піднесли прапор української гідності й свідомості, мужності й незламності, духовності й інтелекту. Обое стали символом і еталоном найвищих громадянських, і взагалі людських, чеснот.

Михайло Сорока народився 27 березня 1911 року в селі Великі Гнилиці Збаразького району на Тернопільщині. Катруся Зарицька народилася 3 листопада 1914 року в Коломиї на Івано-Франківщині. Різним було їхнє дитинство.

Михайло народився сиротою, оскільки його батько помер за два місяці до його народження. Молода мати-вдова згодом знову вийшла заміж, а Михайлик виховувався в бабусі й дідуся.

Катруся зростала в сім'ї відомого професора Мирона Зарицького і Володимири зі священничого роду Зофійовських. Батьки велику увагу приділяли вихованню своєї одиначки. Пізніше, у листах із тюрми, Катруся не раз з приємністю буде згадувати свої дитячі роки, схожі на казку, і дякуватиме батькам за цікаве, гарне життя.

Михайло, успішно закінчивши в 1923 році Великогнилицьку початкову школу, самостійно підготувався і склав

іспити до Тернопільської гімназії, де навчався в 1924–1926 роках. І саме тут відбулося перше знайомство Михайла Сороки з родиною Зарицьких, оскільки в 1925 році проф. Мирон Зарицький викладав математику в Тернопільській гімназії та перевів до цієї чоловічої гімназії і свою дочку. Але 1926 року родина Зарицьких переїхала до Львова.

Про це Михайло Сорока, який завдяки вчителеві Зарицькому дуже полюбив математику, так згадував: «...Виявилось, що алгебра є дуже зрозумілою, що математика взагалі є чи не найлегшою наукою, що там нема що вчити, коли ти її зрозумів... До тої ж гімназії ходила його дочка Катря, що вітром носилася по коридорі перших класів зі своїми товаришками Лесею і Ольгою. На превеликий жаль, у 26 році професор Мирон Зарицький зі своєю сім'єю переїхав до Львова, і ми знову лишились без правдивого математика».

У 1926 році Михайло Сорока переїхав до Чехословаччини, де продовжив навчання в українській гімназії в Ржевниці, що за 30 км від Праги, бо там працював його дядько Іван Лисий, який заопікувався хлопцем.

А Катруся Зарицька у Львові навчалася в гімназії сестер василіянок.

У гімназійні роки Михайла Сороку і Катерину Зарицьку, які жили в різних обставинах і місцевостях, відзначали однакові захоплення, дуже подібно формувалися їхні характери.

Найбільший вплив на формування їхніх особистостей мав «Пласт». Український «Пласт», заснований в 1911 році такими провідними громадськими діячами, як Олександр Тисовський, Іван Чмола, Петро Франко, був спортивно-патріотичною організацією, покликаною виховувати молоде покоління в душі любові до України. «Пласт» гартував тіло й дух, свідомість і гідність українців у час панування чужих держав, особливо під гнітом Польської держави. Ідея організації, її методика й практичні навички були підхоплені і впроваджені в життя всіма навчальними закладами, де навчалися укра-

їнці. І Михайло Сорока, і Катерина Зарицька були вельми активними членами «Пласту», до якого вступили майже в один час. (Михайло в 1925, а Катруся в 1926 році). Головна засада «Пласту» – Бог і Україна – на все життя стали їхнім життєвим кредо. Будучи пластунами, і Михайло, і Катруся активно займалися спортом, беручи участь і в інших спортивних товариствах («Хортиця», «Сокіл», «Спартак»). І хоч поляки в 1930 році заборонили «Пласт», пластові товариства потай організовували заняття, табори, змагання.

Далі, хоч нарізно, але однаково стелилися шляхи Михайла Сороки і Катрусі Зарицької. Через «Пласт», ще в гімназійні роки, вони приходять в «Юнацтво», тобто в підпільну молодіжну організацію, що була в підпорядкуванні ОУН і об'єднувала молодь віком від 15 до 18 років. «Юнацтво» – це був ідеологічний і практичний вишкіл майбутніх дійсних членів Організації Українських Націоналістів, це було виховання борців за Україну і певна практична допомога в діяльності ОУН. Члени «Юнацтва» розносили пакунки з підпільною літературою, розклеювали листівки, допомагали політ'язням, а головне – розширювали підпільну сітку, ширили отримані знання й навички серед ровесників... І все це при строгій конспірації...

Тут варто застановитися, що керувало тодішньою молоддю, якій, фактично, нічого особливо не бракувало, яка, маючи добрі здібності, могла вчитися, набувати фах, робити кар'єри. Чому вони думали не лише про себе, а про загальне добро українського народу, чому їх так боліло поневолене становище України?

А ми, сьогоднішні, наша молодь і зрілість, – чи здатні ми на щось подібне? Чи нам все байдуже, ми всім задоволені?.. А якщо й виявляємо активність – то, переважно, на захист своєї кишені?..

Катерина Зарицька і Михайло Сорока прагнули здобути вищу освіту. Катруся в 1932 році поступає до Львівського політехнічного інституту на аграрний факультет. Михайло у

1933 році поступив до Празького політехнічного інституту на факультет архітектури. До того ж він серйозно захопився малюванням і відвідував курси плакатного мистецтва.

Проте навчання не відволікло їх від праці в «Юнацтві» та в самій ОУН. Катруся виконувала різноманітні доручення Проводу (завідувала підпільною бібліотекою, проводила вишколи для молодших членів організації, в референтурі пропаганди готувала просвітницько-агітаційні матеріали тощо).

Михайло в Чехословаччині проводив пластові табори, використовуючи їх для діяльності ОУН, де вже став дійсним членом, та часто на доручення Організації нелегально переходив через кордон до Галичини, головню, перевозючи підпільну літературу. У 1933 році він був заарештований за нелегальний перехід кордону і відсидів у м. Рожнятів один місяць. У 1937 році його з тієї ж причини знову було заарештовано в с. Ворохта і засуджено на 4 роки. Відбував тюремне ув'язнення в Станіславі, Березі Картузькій, Гродні.

І знову мовби паралельно, 8 листопада 1934 році була заарештована Катерина Зарицька та суджена на двох процесах – Варшавському (1935–1936 рр.) та Львівському (1936 р.). Широковідомий Варшавський процес був політичним процесом над 12 членами ОУН, зокрема над Степаном Бандерою, Миколою Лебедем, Дарією Гнатківською та іншими. На Львівському процесі судили вже 23 українців, у тому числі Романа Шухевича, Ярослава Стецька та кількох учасників попереднього процесу.

Головним звинуваченням Катерини Зарицької було те, що вона допомагала Григорію Мацейкові, який за дорученням ОУН вбив польського міністра внутрішніх справ Броніслава Перацького, перейти польсько-чехословацький кордон, супроводжувала його до Ясеня, і звісно ж, – приналежність до ОУН, яка не була доведена. Засуджена на 8 років тюрми. Проте завдяки старанням адвоката др-ра Олександра Паленського апеляційний суд зменшив той присуд до 4 років

і 6 місяців. Відбувала ув'язнення Зарицька в тюрмах Станіслава та Чорткова.

І ось у Станіславській тюрмі доля звела цих двох, таких однакових духом, молодих людей. Що це була воля Божа, підказує сам факт того, що зустрілися вони у тюремній каплиці, куди тодішні в'язні мали можливість регулярно ходити, хоч і під конвоєм. Під час Богослужіння зустрілися погляди Катрусі та Михайла Сороки, який, маючи чудовий голос, співав у тюремному хорі і допомагав дякові. Мовчки зустрілися погляди двох людей і висікли ту іскру, з якої виникло велике кохання. Не маючи змоги розмовляти поміж собою, вони отримали з Божої ласки чудову допомогу в особі в'язничного духівника о. Тарнавського. Отець, збагнувши їхній благородний порив та ризикуючи викриттям і власною свободою, регулярно передавав взаємні листи закоханих.

У травні 1939 року Катруся Зарицька вийшла на волю. А восени цього ж року, коли Польська держава розпалася і в Західну Україну вступила Червона Армія, Михайло Сорока був звільнений із гродненської тюрми. Зразу ж прибув до Львова, де його чекала не лише Катруся, а й вся її родина. 5 листопада 1939 року Катруся Зарицька і Михайло Сорока взяли шлюб у Святоюрському соборі.

Здавалося, щастя усміхнулося їм: позаду роки ув'язнення, попереду – спокійне родинне життя. В очах тогочасної інтелігенції вони вже тоді були легендарною парою. Особливо цінилася гідна, мужня поведінка Катрусі на судових процесах. Національно свідома молодь мала її за ідеал та зразок для наслідування.

У січні 1940 року Михайло Сорока вступив на математичний факультет Львівської політехніки. Одночасно працював бібліотекарем і рисувальником у Львівському університеті та почав навчання на мистецьких курсах. Але не покидає праці в ОУН, в 1940 році він став членом Крайового Проводу ОУН.

Проте щасливе подружнє життя тривало лише 4 місяці. 22 березня 1940 року подружжя було заарештоване вже

новими окупантами, проти яких нічого ще не встигли зробити. Всіх українців, хто боровся проти польської влади, більшовики вважали ненадійними і для СРСР. (Очевидно, усвідомлювали свою окупаційну роль). Довідавшись з польських архівів про судимість Катерини Зарицької, прийшли її заарештувати. Михайло Сорока заступився за дружину, то і його арештували. А перевіривши інформацію про нього в польських архівах, висунули йому звинувачення, що був активним діячем ОУН. І хоч не дізналися, що він був членом Крайової Екзекутиви ОУН, його як «соціально небезпечний елемент» засудили на 8 років концтаборів і відправили етапом у Владивосток, а потім у Воркуту. Катерину Зарицьку залишили у Львові в тюрмі «Бригідки», де вона народила сина.

Отак нова влада назавжди роз'єднала земні дороги Михайла Сороки і Катерини Зарицької. Більше вони ніколи не побачилися, але духовну єдність зберегли навіки.

На Воркуті знання М. Сороки використовують для роботи в геологічних розвідках. Маючи змогу пересуватися, він створює підпільну організацію «ОУН-Північ». Одним із головних завдань її було моральне та фізичне збереження українців у таборах та поселеннях.

Катруся у Львівській тюрмі очікувала вироку, а коли з початком війни 1941 року в тюрмі виник переполох, їй удалося втекти. Знову навчається у Львівській політехніці, на базі якої німецька влада створила вищі технічні курси, одночасно працює в Проводі ОУН. Але в 1942 р. переходить у підпілля. У 1943 році Катерина Зарицька на доручення Проводу організує і очолює підпільний Український Червоний Хрест (УЧХ).

Також вона працює в референтурі пропаганди ОУН, у розлогих науково обґрунтованих статтях розвінчувала ідеї марксизму-ленінізму та викривала антинародну суть совєтської влади, підписувала такі матеріали псевдонімом У. Кузьіль. Від березня 1945 року Катерина Зарицька – особиста зв'язкова Романа Шухевича.

Національно-визвольна боротьба ставала все важчою й небезпечнішою. Більшовицька карально-репресивна система мобілізувала всі сили на знищення українського опору.

21 вересня 1947 року Катерина Зарицька була оточена в м. Ходорові енкаведистами. Після нерівного бою, у непристотному стані, вороги захопили її. Опритомнівши в Ходорівському райвідділі МГБ, прийняла отруту, але її врятували (адже хотіли мати живого в'язня). П'ять років тривало жорстоке слідство, врешті московською комісією ОСО вона була засуджена на 25 років тюремного ув'язнення, яке відбувала у Володимирській тюрмі, потім – у таборі в Мордовії.

Михайло Сорока навесні 1949 року повертається до Львова, де вперше побачив свого 8-річного сина Богдана. Але вже в червні цього ж року він був знову схоплений органами МГБ і засуджений «Особым совещанием Москвы» на поселення в Красноярський край за зв'язок з ОУН. Там 1952 року його знову арештують і, звинувативши у зраді Батьківщини, антирадянській агітації, організації підпілля та підготовці повстання, що за його відсутності відбулося у Воркутинських таборах, засуджують до смертної кари.

За спогадами очевидців, він сприйняв цю звістку з гідністю й усмішкою. Відмовився від касаційної скарги. На суді говорив: «Доки буде панувати несправедливість, брехня, утиски – доти мені буде погано жити, бо я буду з тим боротися...»

30 листопада 1952 року військовий трибунал Біломорського округу замінив смертну кару на 25 років ув'язнення.

Ось так це славне подружжя отримало від совєтської влади по 25 років в'язничного життя. Життя нарізно, але життя однакового й величного. В ув'язненні вони не існували, не просто виживали, а жили повнокровним духовним життям, з великою користю для ближніх. Де б не перебували, вони обоє користувалися надзвичайним авторитетом, щирою, не-

купленою й непідробленою повагою. І не лише співв'язнів й таборової обслуги. Тепер відомо багато свідчень, як і Михайло Сорока, і Катерина Зарицька підтримували дух навколишніх людей, як розширювали їхні світогляди, як гуртували навколо національної ідеї та духовних цінностей. І як демонстрували перед світом велич українського духу.

Яскравим свідченням їхнього високого духу, глибокого інтелекту, всесторонніх знань і великої людяності є їхні листи із неволі. Ці листи трепетно берегла родина, і багато з них навели у своїх монографіях дві Лесі – Леся Бондарук, яка видала своє дослідження про Михайла Сороку і Леся Онишко, яка присвятила свою книгу Катерині Зарицькій. Ці книги і автентичні листи наших славних героїв – безцінне джерело духовності, інтелігентності, з якого варто черпати цілющу насагу всім наступним поколінням.

На завершення хочу навести слова Святослава Караванського:

«Якби світське суспільство наділяло своїх лицарів духу титулом святих, як це робить Церква, то серед жертв червоного людоловства першим, гідним цього звання, я б назвав Михайла Сороку. Він свідомо ніс свій хрест на Голгофу і не здався».

Це ж стосується і його достойної дружини Катрусі Зарицької. Пам'ятаймо це, взоруймося на їхній приклад!

Михайло Сорока помер 16 червня 1971 року в мордовському таборі внаслідок другого інфаркту. З шістдесяти прожитих літ він був ув'язнений 34 роки.

Катерина Зарицька померла у Львові 29 серпня 1986 року.

У вересні 1991 року вони нарешті зустрілися у спільній могилі на почесному місці Личаківського цвинтаря у Львові.

На завершення хочу навести оцінку постаті Михайла Сороки, яку зробив у своїх спогадах неукраїнець, колишній політв'язень Анатоль Радигін (Ізраїль):

«... Я ніколи не сидів з покійним М. Сорокою. Я лише чув про нього і про його життя від сусідів по камерах, яким припала нагода перебувати з ним. Між ними були різні люди: такі, що любили Україну, були рівнодушні до неї, ненавиділи її, але я не пригадую нікого, хто посмів би погано обізватися про Михайла Сороку. Говорили про нього тільки шанобливо, побожно. У його приявності неможливо було придумати підлість, висловити гидоту, проявити слабкість. Ця людина жила і відійшла з життя мужньо, як лицар, спокійно, як учений, світло, як святий, достойно, як державний діяч. ...Він міг би прикрасити будь-яку державу і заснувати будь-яку державність. Я вірю, що настануть часи, коли при його імені будуть вставати з місць і стояти мовчки й урочисто, як встають американці при імені Кошута, євреї при імені Герцля».

Сподіваюся, що і читачі побожно схилять голови перед величною самопоświęтою і жертвою в ім'я України задля загального блага українського народу Михайла Сороки та Катерини Зарицької. Думається, саме завдяки таким незчисленним жертвам Господь дарував Україні довгоочікувану, довговиборювану волю... Тож воскресімо їх у своїх серцях, пам'ятаймо їх у своїх молитвах!..

## НАРОДНИЙ ЛІКАР



### МАР'ЯН ПАНЧИШИН

6.IX.1882 – 9.X.1943



Коли задумуємося над тим, які постаті української історії слугують найкращими зразками для майбутніх поколінь, насамперед перед нашим зором зринають постаті видатних церковних діячів, великих письменників-гуманістів та героїв національно-визвольних змагань, що дбали про добро всього народу, що посвячували своє життя цій благородній меті і якими так багата українська історія. Про такі благодатні зразки і йдеться в цьому збірнику.

Коли ж дивитися в ширшому вимірі, хто найбільше корисний у будь-якому суспільстві, то насамперед називаємо

три основні професії – душпастиря, що дбає про духовний розвиток людини, лікаря, що дбає про фізичне здоров'я й життя людини, та вчителя, що дбає про плекання знань та інтелекту людини. Ці три професії, носії яких вибрали своїм фахом служіння людям, викликають найбільше довір'я й найбільшої поваги. І Україні Господь дарував численних достойних представників цих професій, котрі вірно служили своєму народові, зробили помітний внесок у його поступ і можуть служити вічними зразками для наступних поколінь.

Зараз я хочу звернутися до представника медичного фаху, лікаря, якого називають лікарями від Бога, та який ще за життя здобув загально визнаний титул «народного лікаря». Це – наш славний земляк-львів'янин – доктор Мар'ян Панчишин.

Вже починаючи знайомитися із біографією цієї людини, бачимо якийсь дар звища, що зумовив появу такого, воістину, самородка в галузі медицини.

Адже дитина, що появилася 6 вересня 1882 року в родині сполонізованого львівського візника Івана Панчишина, який не мав засобів, щоб дати синові освіту, ця дитина стала видатним українським лікарем-патріотом, громадським діячем і меценатом, вихователем великої когорти українських лікарів.

Народившись у незаможній родині, Мар'ян Панчишин отримав від Господа великі здібності та сприятливу долю.

Завдяки своїм здібностям він отримав змогу навчатися безкоштовно. Вже в першому класі шкільне керівництво напише: «Звільняється від оплати до тих пір, поки буде навчатися «на відмінно». Оскільки Мар'ян учився «на відмінно» всі роки, то й не мав проблем з оплатою навчання. Однак він постійно займався репетиторством, це була і допомога слабшим, і заробіток на життя.

Після закінчення гімназії Мар'ян Панчишин вступає на медичний факультет Львівського університету, де навчався у 1903–1909 роках. Там знову доля, чи точніше Божа по-

міч, всміхається йому – на шість років навчання він отримує стипендію єпископа Самуеля Гловінського. Крім того, ще й отримує фінансову підтримку фонду Кароля Суботи.

Будучи студентом четвертого курсу, Мар'ян Панчишин виступає із власною доповіддю на поважному з'їзді польських лікарів-природників, де представляє свої анатомічні дослідження про будову нирки та неправильності судинного укладу.

Після закінчення університету Мар'ян Панчишин отримав диплом доктора медицини і посаду асистента кафедри анатомії, якою керував славний тоді професор Генрик Кадий, засновник Львівської анатомічної школи. Фактично, саме той професор першим звернув увагу на молодого і справді талановитого медика. Одночасно з працею на кафедрі анатомії Мар'яна Панчишина призначають ще й керівником першого рентгенологічного відділення клініки.

Виконуючи ці свої обов'язки, молодий лікар невпинно розширює, поглиблює свої знання. Він починає цікавитися і внутрішніми захворюваннями, стає волонтером у професора Антонія Глюзінського. Від 1912 року Панчишин уже – асистент клініки внутрішніх хвороб, секретар Львівського лікарського товариства.

Тоді ж військове міністерство Австро-Угорщини призначає його лікарем у резерві. У грамоті, виданій Панчишину, говориться: «Його королівсько-імператорсько-апостольська величність високим рішенням від 29 квітня 1913 року милостиво зволила призначити вас старшим лікарем у резерві. Відень, 30 квітня 1913 рік. За дорученням міністра».

З початком Першої світової війни Мар'яна Панчишина мобілізують до армії, у чині капітана він керував протиепідемічними шпиталями. За відвагу та забезпечення лікування вояків у фронтових умовах він отримує три військові нагороди.

У 1917 році львівському професору Глюзінському пропонують очолити кафедру внутрішніх хвороб у Варшаві. Підшу-

куючи собі помічника, він зупиняється на кандидатурі свого колишнього асистента Мар'яна Панчишина. Використовуючи свої впливові зв'язки, Глюзінський добивається демобілізації Панчишина з фронту. Мар'ян Панчишин допомагає організувати відкриття кафедри у Варшаві, але побував там лише двічі.

Настав 1918 рік. У Галичині проголошують Західноукраїнську Народну Республіку. Панчишин одразу ж повертається до Львова. Почалися воєнні протистояння українців з поляками. Перед кожним громадянином Галичини постав вибір, на яку сторону стати. І доктор Панчишин, хоч вийшов із спольщеної родини, хоч співпрацював з багатьма поляками, зробив свій вибір – позицію патріота-українця. За те його звільнили з університету.

Під час вуличних боїв у Львові Мар'ян Панчишин очолив групу громадської медичної опіки Українського міщанського комітету й налагодив медичну обслугу української армії, створює перев'язочні пункти, де надає допомогу пораненим українським солдатам. У ці тривожні дні запеклих вуличних боїв Мар'ян Панчишин познайомився з Ольгою Кривокульською, що під час війни була санітарним підхорунжим Української Галицької Армії. Незабаром вона стане вірною супутницею його життя, помічницею в медичних справах та матір'ю двох його синів – Мар'яна і Юрка.

Внаслідок своєї активної української позиції Мар'ян Панчишин втратив можливість працювати в польських державних медичних установах. У 1919 році він відкрив свій приватний медичний кабінет, який швидко переріс у широковідому приватну клініку, до якої масово йшли і їхали звідусіль люди, іноді й за сотні кілометрів. Для багатьох лікар Панчишин був останньою надією на порятунок і багатьох він таки порятував. Часто під його віллою на теперішній вулиці У. Кармелюка стояли довжелезні черги із возів, автомобілів та людей, десятки хворих із клунками та дітьми ночували біля брами.

Його надзвичайна популярність зумовлювалася як тим, що він неодноразово витягував людей з того світу, так і тим, що доктор не відмовляв у прийомі навіть тоді, якщо особа не мала змоги заплатити за своє лікування. Він навіть міг запропонувати ліжко у своєму домі та ще й позичити грошей на залізничний квиток...

Тож не дивно, що трамвайну зупинку на вулиці Личаківській недалеко його дому (яку тепер оголошують «Медінститут») кондуктори оголошували: «Доктор Панчишин», а його самого називали не інакше, як «народним доктором».

Пацієнтами доктора Панчишина були і найвідоміші люди того часу, такі як Митрополит Андрей Шептицький, композитор Микола Колесса та інші.

Крім такої напруженої й жертвної лікарської праці, Мар'ян Панчишин був видатним педагогом-подвижником. Вступив до Українського лікарського товариства та до Наукового товариства ім. Т. Шевченка, де невпинно дбав про освіту українців. Адже після перемоги в Українсько-польській війні поляки придушують усе українське, що особливо позначається на освіті. У Львові зменшується кількість українських шкіл, у вищих навчальних закладах позакривали українські кафедри, і, взагалі, українців не допускали до освіти.

У результаті українці змушені були навчатися конспіративно, у Таємному університеті, ректором якого в 1924–1925 роках і був доктор Панчишин. Університет мав три факультети: філософський, юридичний, медичний. Університетські заняття проводилися у різних приміщеннях: в Академічному домі, у школах імені князя Данила та василіянок, у комплексі святого Юра, в товаристві «Просвіта».

Мар'ян Панчишин проводив заняття у власному домі, де збиралися невеличкі групи студентів – по 5-7 осіб. А кафедра анатомії була облаштована в підвалі будинку НТШ. Іноді поляки робили наскоки на такі зібрання у Панчишина, тоді сту-

денти вдавали, ніби вони хворі і лікуються у доктора, проте не раз доводилося зазнати і фізичної кари від поліцаїв.

Варто зазначити, що рівень знань підпільних студентів, отриманих у невлаштованих конспіративних приміщеннях, був настільки високим, що згодом вони нелегально виїжджали продовжувати науку за кордон – Австрію, Німеччину, Чехословаччину, де їх охоче приймали. Вони отримували стипендію або від свого покровителя Панчишина, або від Митрополита Андрея Шептицького, з яким доктор був завжди у тісному контакті.

Тут слід підкреслити цю важливу рису Мар'яна Панчишина. Ставши, як знаменитий лікар, можливим чоловіком, він зовсім не тяжів до розкоші, а велику частину своїх статків використовував для підтримки здібних, але небагатих студентів. Він заснував декілька стипендій для продовження навчання студентів Таємного університету в Чехословаччині.

Також Мар'ян Панчишин засновує Українське гігієнічне товариство та влаштовує виїзди по містах і селах, де проводить серед населення профілактичні бесіди. Він гостро вболіває над низьким рівнем медичної культури у Галичині (галичани спивалися, хворіли на різноманітні інфекційні хвороби). Розуміючи, що індивідуальними зустрічами ситуації не зарадити, Мар'ян Панчишин розпочинає випуск спеціалізованих журналів: «Здоров'я», «Лікарський вісник», «Народне здоров'я». У них він опублікував біля сорока наукових праць з найактуальніших (і не лише для свого часу) проблем, які стосувалися основ харчування, шкідливого впливу алкоголю на здоров'я людини, хронічного алкоголізму, професійної гігієни, профілактики онкологічних захворювань і різноманітних шлунково-кишкових розладів, туберкульозу у дітей та дорослих, організації протитуберкульозних диспансерів тощо.

Аби виявляти туберкульоз та правильно встановлювати діагноз, доктор Панчишин за власні кошти купує рентген-

апарат фірми «Сіменс» та монтує його у власному будинку. Згодом він очолив перший у Львові протитуберкульозний диспансер, що знаходився на сучасній вулиці Устияновича, 4.

До речі, у 1935 році в Карпатах, на землях Шептицьких у селі Підлютому, завдяки старанням професора було відкрито протитуберкульозний санаторій для студентів.

Велику роботу проводив Мар'ян Панчишин і в «Народній лічниці», збудованій у 1938 році за задумом свого колеги й співробітника Євгена Озаркевича та завдяки суттєвій організаційній і фінансовій підтримці Митрополита Андрея Шептицького.

Своє лікарське служіння Мар'ян Панчишин продовжував і з приходом на Галичину советської влади. При тому став досить близько до цієї влади. Тепер ніхто не може знати, чи повірив він, що це збулася давня мрія про возз'єднання з Великою Україною і буде це добром для галичан (бо немало людей так понадіялося в перші дні нової влади), чи просто хотів надалі мати можливість служити людям. У кожному разі, Мар'ян Панчишин поруч із іншими представниками львівської інтелігенції був на Народних зборах, де проголосилося включення Західної України до СРСР.

У жовтні 1939 року Панчишина призначили завідувачем обласного відділення охорони здоров'я й обрали головою професійної Спілки лікарів області, оскільки він був одним із найвідоміших лікарів Галичини.

У лютому 1940 року медичний факультет університету було реорганізовано у Львівський державний медичний інститут, і Панчишин став завідувачем кафедри шпитальної терапії та радником першого ректора інституту О. Макаренка. Незабаром йому присвоюють ступінь радянського доктора медичних наук і звання професора (без захисту дисертації, що було нечуваним!).

Професор Мар'ян Панчишин у складі делегації представників Галичини зустрічався у Кремлі зі Сталіним. Невдовзі він став депутатом Верховної Ради УРСР та Верховної Ради

СРСР. Не раз йому вдавалося використати це звання для порятунку людей від советських репресій.

На початку війни між Гітлером і Сталіним советська влада доручила Панчишину організувати евакуацію медичного інституту до Росії. Професор не виконав цього доручення, сховавшись від советських чинників у пивницях клініки медінституту.

Після проголошення в червні 1941 року Самостійної України Ярослав Стецько іменував Панчишина міністром охорони здоров'я свого уряду, який німці невдовзі зліквідували. Проте доктора Панчишина німецька влада не заарештувала, а призначила керівником клініки медінституту, в якій тоді перебувало близько 1200 хворих. Мар'ян Панчишин спробував відновити медичний факультет Львівського університету, оскільки фашистський «новий порядок» закрив у Львові всі вищі навчальні заклади. Але вдалося лише відкрити у 1942 році «державні природничо-медичні фахові курси». Формально їх очолив професор Шульц із Берліна, але фактично керував «курсами» Мар'ян Панчишин.

Доктор Панчишин був чи не єдиний, хто мав дозвіл пересуватися по місту в комендантську годину. На автомобілі «Мерседес» він вдень і вночі поспішав хворим на допомогу.

Поступово в окупованому німцями Львові росте рух опору – як український, так і польський. При тому поляки мстяться не німцям, а українцям за їхнє, хоч і коротке, національне відродження. Так гинуть доктори Олександр Подольський і Андрій Ластовецький, друзі Панчишина, а він сам починає отримувати анонімні дзвінки та погрози. Не раз приходиться виїжджати на хибні виклики, де його чекають не хворі, а застрашуючі записки. Щоб рятуватися, Мар'ян Панчишин ховається у митрополичих палатах на Святоюрській горі. Проте постійне нервове навантаження згубно позначається на його здоров'ї, і 9 жовтня 1943 року доктор Панчишин помирає від інфаркту.

Похорон професора відбувся 13 жовтня 1943 року. Його домовину супроводжувало кілька тисяч людей. Панахиду відправили чотири єпископи та десятки священників. Поховання відбулося на Личаківському цвинтарі у Львові. Ціла Західна Україна прощалася з великою людиною і меценатом, знаменитим і славним на весь галицький край лікарем, визначним вченим і заслуженим громадянином, одним із найактивніших будівничих української медичної школи в Галичині.

Сьогодні в будинку на вулиці Кармелюка, в якому мешкав Панчишин, діє музей галицької медицини імені Мар'яна Панчишина. Є у Львові і вулиця Панчишина, і пам'ятник йому.

Та найбільше потребує Україна послідовників такого самозреченого служіння людям, яке здійснював доктор Мар'ян Панчишин, воістину лікар від Бога.

## ВЧИТЕЛЬ ВІД БОГА



## ВОЛОДИМИРА КУПЧИК

27.05.1911 – 20.06.1975



У попередніх розділах цього збірника вже розповідалося, яких видатних вчителів, науковців у галузі педагогіки мала Україна, як високо у досоветський час сягала українська педагогічна думка. Полтавчанин Ващенко, галичанин Дзерович і закарпатець Волошин геніально й пророче формували українську національну педагогіку під гаслом «Бог і Україна».

Та після Другої Світової війни Україну огорнула павутина войовничого атеїзму та жорстокого нищення української національної ідеї. Проте і в часи комуністичного мракобісся в Україні самовіддано трудилися численні вчителі, виховані на

вченні й життєвих прикладах видатних українських педагогів довоєнної епохи. Опинившись у Радянському Союзі, українські вчителі не могли проголошувати гасло «Бог і Україна», проте вони зберігали його у своїй душі і самовіддано вчили українських дітей, намагаючись захищати їхні душі від згубного впливу комуністичної ідеології та деморалізації.

Хочу на конкретному прикладі показати, як у будь-який період відданий своїй професії вчитель може (й повинен!) вірно й корисно служити Україні.

Здаю собі справу, що декому це може видатися нескромним, але я це зроблю на прикладі своєї мами – вчительки Володимири Володимирівни Купчик. По-перше, я мала можливість якнайближче спостерігати її педагогічну діяльність, а по-друге, я на своєму життєвому шляху не зустріла вчительки, більш самовідданої своїй професії, своєму служінню українській справі.

Народилася майбутня вчителька 27 травня 1911 року в м. Олеську на Львівщині у багатодітній сім'ї священика Володимира Лиска й Іванни з дому Цегельської. Була їхньою першою дитиною, мала молодшу сестру Любу і п'ятеро братів: Романа, Андрія, Маркіяна, Михайла та Юрія.

Їй пощастило мати неординарних батьків. Тато, який походив із селянського роду, виділявся неабиякими здібностями і рішучою, енергійною натурою. Осягнувши вершини теологічної науки у Львові та Інсбруці, де зробив докторат, був видатним душпастирем, просвітителем і громадським діячем. Мама, яка походила з давнього священничого роду Цегельських, відзначалася великими і різносторонніми здібностями та лагідною вдачею, отримала ґрунтовну освіту, в тому числі педагогічну, чудово грала на фортепіано, гарно малювала, володіла чотирма іноземними мовами, була відданою матір'ю та вірною і надійною помічницею свого чоловіка у його діяльності як громадського діяча і просвітителя.

Початкову освіту Володимира (Влодзя, як її кликали) здобула у м. Городку, де її батько був на той час парохом, згодом вчилася у німецькому інтернаті для дівчат у м. Бельсько на Шлеську, потім закінчила Вчительську семінарію у Львові. До речі, раніше вже розповідалося про цей унікальний у польській державі навчальний заклад – державну Вчительську Семінарію з українською мовою навчання, яку заснував і очолював о. Юліян Дзерович та яка давала глибокі знання й національно-патріотичне виховання. Важливу роль у формуванні світогляду майбутньої вчительки відіграла й активна участь у Пласті.

Покликання до вчителювання проявилось у Володимирі вже у ранньому дитинстві. Це саме той випадок, коли кажемо «вчитель від Бога», бо як інакше охарактеризувати той факт, що дівчинка, бавлячись ляльками, виключно завжди бавилася в школу, садила ляльки рядочком і пояснювала їм, що є добре, а що зле, читала їм віршики, співала пісеньки. Родинний переказ доніс до нас кумедний епізод із дитинства Влодзі: одного разу в їхньому домі гостювали родичі із малою донечкою Стефцею. Дівчатка, звісно, зразу ж взялися бавитись ляльками. Влодзя почала показувати, як вона навчає ляльок у своїй школі. Стефця ж зауважила, що ляльки не є відповідно вбрані, що до школи так не ходять. І зразу взялась справляти їм одяг для школи. Влодзя вперше вражено помітила, що кузинка має рацію. До цього часу вона, захоплена «педагогічним процесом», ніколи цього не помічала! І потім, протягом усього життя, завжди на першому місці Володимира Лиско-Купчик ставила свою вчительську працю.

Здобувши диплом вчителя народних шкіл, вона не могла отримати посаду. Надто відомим на той час був її батько, який стійко відстоював інтереси українського народу і свою віру, за що двічі був репресований польською владою, тож урядовці від освіти, які назагал були поляками, та ще й шовіністами, категорично відмовляли їй у посаді.

Та Володимира була не з тих, хто впадає в розпач чи опускає руки. Перебуваючи вдома на батьковій парохії у селищі Сасів біля Золочева, вона заснувала і провадила Марійську Дружину, до якої залучила майже всю місцеву молодь. Дотепер старші жителі Золочівщини пам'ятають різнопланову й цікаву діяльність тієї Дружини, членки якої не лише вивчали й пропагували релігійні обряди та пісні, а й отримували знання української літератури й історії, чого не давали польські державні школи.

Проте треба було якось заробляти на життя. В 1931 році Володимира Лиско закінчила у Львові курси трикотарства, після чого сама вела курси, навчала трикотарства у різних населених пунктах Львівщини.

Після приходу радянської влади Володимира Лиско 1 жовтня 1939 року здобула омріяну працю вчительки. Вчителювала у сільських школах в Олеському районі (с. Сасів, с. Йосипівці). Рівночасно вчилася заочно у Львівському Педагогічному інституті. При тому зазнала багато прикрих здивувань від советської організації шкільництва. Не раз зустрічала не надто освічених керівників від освіти, отримувала доволі безглузді розпорядження, а головне – боліло агресивне насадження войовничого атеїзму. Багато зусиль докладала, щоб непомітно, дипломатично, протистояти згубному впливу на дітей деморалізуючих факторів. Про це дбала впродовж усієї своєї педагогічної праці.

У час німецької окупації вийшла заміж за Степана Купчика, який працював у Львові в «Маслосоюзі». Згодом воєнні перипетії, а також ускладнена вагітність, що прив'язала її до українського шпиталю, який евакуювався на захід, закинули Володимиру Купчик на Лемківщину, де чоловік потрапив на примусову працю у німецький табір. З допомогою добрих людей вдалося організувати йому втечу з цього табору. В таких небезпечних обставинах і на чужій землі довелося мені появитися на світ. Батьки разом зі мною знайшли притулок у нашого родича о. Володимира Кармазіна у Відні.

Та як тільки фронт перекотився далі на захід, Мама настояла на поверненні до Львова. Батько побоювався вертатися під радянську владу, сестричка намовляла рухатися разом із її родиною на захід, але Володимира Купчик була несхитна. На всі аргументи, що нічого доброго радянська влада не принесе, відповідала: «Тим більше там треба своїх вчителів! Хто рятуватиме душі дітей від ворожого впливу?»

І в час, коли потоки українських емігрантів рушили на захід, моя родина з великими труднощами й пригодами, і зі мною на руках (а мені не було й року), рухалися до Львова. Діставшись до Львова, Мама не змогла приступити зразу, як хотіла, до вчительської праці, бо смертельно захворіла моя бабуся, татова мама, і Мама була змушена оселитися у неї в Золочеві, і там доглядала її до смерті.

Коли після бабусиної смерті вдалося у 1948 році переїхати до Львова, вже було важко знайти місце вчителя, школи були укомплектовані вчителями, і приїжджали нові вчителі зі сходу.

Вакантні посади були лише у середній школі №11. Ця школа мала репутацію найважчої школи (чоловіча, прибазарна, переважали діти із неповних і неблагополучних сімей...). Директором там якраз прийшов енергійний і строгий Микола Полікарпович Ткаченко. Подивившись на тендітну постать Володимири Купчик (важила тоді 47 кг!), не хотів її приймати. «У мене тут мужчини-фронтовики не витримують, втікають, а ви хочете дати раду», – говорив він. Вмовила, переконала його. І незабаром стала його улюбленою вчителькою. Спочатку дивувався, як дає собі раду, чому ніколи не звертається за допомогою у спілкуванні з важкими дітьми. Признався потім, що не раз навіть підслуховував під дверима, як веде урок. Мав при цьому трудність, бо в класі завжди було тихо, вчителька ніколи не підвищувала голосу...

А клас її завжди був попереду, як по успішності, так і по поведінці. Директор, крім класоводства молодших класів, доручив їй уроки німецької мови в старших класах, а потім ще

й попросив взяти на себе секретарську працю. Уповав на її таланти, а вона ніколи не відмовлялася бути корисною для педагогічної справи. Перебувала в школі від зорі до зорі, а вдома ночами сиділа над учнівськими зошитами.

Через кілька років директор Ткаченко захотів представити Володимиру Володимирівну до звання «Заслужений вчитель», але перед тим спитав її згоди на це, наголосивши, що при цьому її документи будуть пильніше перевірятися. Подякувала йому, але «скромно» просила не робити цього. Із прикрістю, мовчки погодився. Вчителька зрозуміла, що попри всю конспірацію, він знає, що її батько і два брати є ув'язнені советською владою. А може, і більше щось знав, може, і її своїм партійним авторитетом від чогось захищав?.. Не прийнято було про це говорити... Мовчазно була вдячна йому. Але найбільше вдячна була йому за те, що він щиро вболівав за школу, що у своїй строгості й вимогливості був справедливим і принциповим. Більше таких директорів у радянський час не зустріла! Завдяки директору Ткаченкові СШ № 11 із найгіршої стала однією із найкращих у Львові, згодом перетворилася у престижну школу із математичним нахилом.

Та Володимира Володимирівна вже перейшла в іншу школу, бо до 11-ої школи мусила доїжджати двома трамваями, з часом це ставало все важче, хронічно забракало сил і часу. У 1956 році перевелася до СШ № 36, згодом з тієї ж причини перейшла до новозбудованої школи № 76. З переводами й працевлаштуваннями проблем не мала, бо у міському відділі освіти вже добре її знали, шанували, нагороджували грамотами...

У 1970 році Володимира Володимирівна Купчик виїшла на пенсію, маючи 59 років. Я, як дочка, думала, що це пов'язано з народженням першого внука, але тепер, коли стали відомими кагебістські й партійні матеріали, які опублікував академік Володимир Сергійчук, побачила, що тут не обійшлося без руки КГБ.

В одній доповідній записці львівських партійців першому секретареві ЦК КП України Шелесту є оправдання, що вчителька Купчик В. В., яку звинувачено в контактах з підпільними греко-католицькими священиками, вже виїшла на пенсію і «безпосередніх зв'язків із школою не має». Хоча це було не зовсім так, бо іноді її запрошували замінити хворіючих вчителів, але, мабуть, це вже не було офіційно.

Показово, що в поле зору КГБ вчителька Володимира Купчик поряд з іншими відомими й шанованими представниками львівської інтелігенції потрапила в ході їхньої посиленої кампанії «по боротьбі з уніатством на Львівщині». Адже глибока релігійність була однією з визначальних рис її особистості. Вчителюючи у радянських школах, Володимира Купчик ревно захищала душі дітей від згубного впливу безбожної й аморальної комуністичної системи. На маючи можливості відкрито подавати дітям знання про Бога, особливий акцент робила на авторитеті батьків, на необхідності шанувати родинні традиції.

Цікавим був досвід вчительки в період Великодніх Свят. У великодню неділю вчителів зобов'язували збирати дітей до школи (коли на збір макулатури, коли на екскурсії до музею Леніна тощо). Батьки часто бойкотували такі розпорядження, не присилали дітей до школи, за що вчителів всіляко критикували, часом і доганами карали. А учні Володимири Володимирівни у повному складі приходили до школи. Після обов'язкової перевірки партторгом вчителька вела дітей на екскурсію на Кайзервайд. До них часто приєднувалися і батьки. Всі святково вдягнені, відпочивали на природі, вчителька організовувала цікаві ігри, які були не чим іншим, ніж традиційними гаївками й гагілками, лише назв таких не вживали і слова деякі змінювали, щоб не згадувати Боже ім'я. При цьому мали перекуски, які були, фактично, частуванням свяченим. Батьки дуже цінували такі екскурсії, збереглися численні фотографії з них, а на педрадах Володимиру Володимирівну хвалили, що вміє zorganizувати дітей.

Який дух витав на таких екскурсіях, легко можна собі уявити. Так Володимира Купчик здійснювала взятий на себе обов'язок підтримувати український національний та релігійний дух у душах дітей та їхніх батьків!

Важливим і характерним в педагогічній праці Володимири Купчик було те, що вона ніколи не обмежувалася самим навчальним процесом, а великої ваги надавала позакласному вихованню, якому віддавала свій вільний час. Талановито організовувала шкільні свята, ніколи навчальний рік не завершувався без урочистих батьківських зборів та великого концерту силами учнів. При тому діти вивчали багато віршів і пісень довоєнних галицьких авторів, а також творів самої вчительки. З великим ентузіазмом кожен випуск вчительки ставив художню п'єсу «Володарка Землі», яку написала сама Володимира Купчик. У п'єсі, крім головних персонажів, якими були Володарка землі, пори року, дощик, вітер, було багато танців, у яких були задіяні повністю всі учні (і менш здібні, і неспіливі).

Володимира Володимирівна мала нахил до віршування, але писала вірші лише, коли потрапляла до лікарні, під час роботи не мала для цього часу. Тому й залишився лише невеликий зшиток її поезій під назвою «Шпитальна лірика». І в ньому – багато віршів, присвячених своїм учням та зізнання у щирій любові до них.

Надзвичайними були відповідальне ставлення цієї вчительки до своєї праці й велика самопосвята в ній. Про те може свідчити такий приклад:

Одного разу Мамі трапилося зламати праву руку, їй наклали гіпс і видали листок непрацездатності. Мама сховала цей лікарняний листок до шуфляди і далі ходила до праці. Учні із задоволенням супроводжували її до школи та додому, несучи течку та всіляко допомагаючи, а вдома мені прийшлося під маминим керівництвом перевіряти учнівські зошити. Це не викликало в мене ентузіазму, я буркотіла, мовляв, нащо ходити до праці, маючи лікарняний.

«Як ти не розумієш: ніхто не буде так старанно займатися моїми дітьми, як я сама. Заступаючи можуть зіпсувати мені дітей!» – говорила Мама. І так тривало приблизно два місяці. Це не раз згадувалося мені, коли потім я спостерігала за працею вчителів, які вчили моїх синів. Ніхто з них не переймався так своїми учнями, як моя Мама. І навіть навпаки: деякі зовсім легковажили свої обов'язки. Для порівняння наведу лише один приклад.

Мене дивувало, що класна керівничка одного з моїх синів дуже часто відсутня через хворобу, раз я не витримала і запитала у вчительки, яка її заміняла, яку проблему має ця молода, квітуча на вигляд вчителька, яка так часто перебуває на лікарняному листку. Вчителька, яка почула моє запитання, розсміялася: «Та вона не хворіє, а їздить до Югославії на гандель!» Тоді був період тотальних дефіцитів у нас і масових поїздок наших людей до Югославії. Але я не припускала, що задля цього вчителі покидають своїх учнів. Адже не такий приклад вчителя я завжди мала перед собою.

У 1975 році випускники 10-Г класу СШ № 76, роблячи собі пам'ятні фотоальбоми, зробили ще один із надписом «ПЕРШІЙ ВЧИТЕЛЬЦІ». У ньому вони роблять таку присвяту «Дорогій нашій Мамі на добру згадку». До альбому додано вірш, складений випускниками, із гарячими висловленнями вдячності й любові. Віриться, що не задля красного слівця писали ці слова юнаки й юнки. Вони справді любили свою вчительку, як матір.

Хочеться побажати всім сьогоднішнім вчителям такої любові від своїх учнів...

Володимира Купчик померла 20 червня 1976 року. Це було 5 місяців після раптової смерті від інфаркту її чоловіка Степана Купчика. Підтвердилося побутуюче твердження, що дуже дружні й гармонійні подружжя відходять із цього світу майже одночасно. Поховано їх на Винниківському цвинтарі.

У короткій статті неможливо описати всі конкретні епізоди вчительської самопожертви Володимири Володимирівни. Але переконливим показником плодів її праці стало урочисте вшанування 90-ліття від народження і 25-ліття від смерті цієї вчительки. Подиву гідне, як масово прийшли її колишні учні на цю урочистість, ініційовану Лігою Українських Жінок. Дарія Брикайло-Горинь, Ганна Говдій, Віра Блавацька-Білевич, Зіна Дичук-Остафійчук, Орест Возничак, Оксана Кос, Ігор Буць, Леся Боднар-Бачинська та інші колишні учні ділилися спогадами про те, що прищепила їм вчителька у дитинстві і що запам'ятали на все життя. Що ніколи не кинули ні найменшого сміттjчка під ноги, що ніколи не взяли чужої речі, що постійно плекали чистоту мови, своєї й оточуючих, що завжди намагалися бути доброзичливими до людей – все це винесли із настанов і особистого прикладу своєї вчительки.

Близько спостерігаючи працю своєї мами-вчительки, я бачила і працю багатьох маминих подруг, які так само сумлінно й жертвовно трудилися на педагогічній ниві. Вони глибоко розуміли роль вчителя у житті суспільства та, будучи справжніми патріотами України, віддавали всі свої сили вихованню достойних громадян для своєї Вітчизни.

Тому особливо прикро й боляче дивитися на сучасний стан українського вчительства... Так хочеться якось виправити ситуацію!

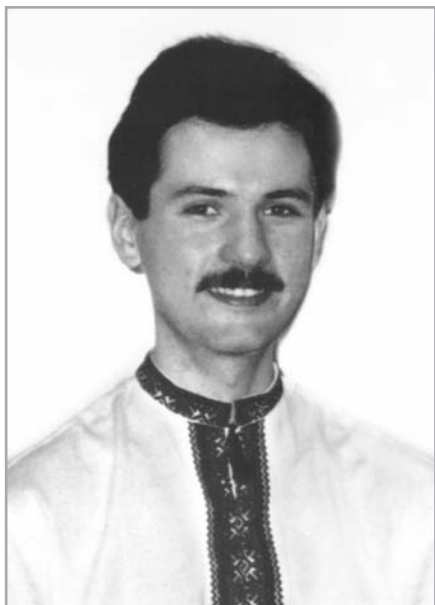
Хочеться, щоб у майбутньому учні сучасних вчителів могли так вдячно пам'ятати їх, як пам'ятають Володимиру Купчик.

Коли вдасться вчителям стати другими батьками для своїх учнів, коли зможуть так посвятити своє серце дітям, як це робила Володимира Володимирівна Купчик, тоді можна буде бути впевненим, що виростатимуть в Україні справжні громадяни, добрі й патріотичні, багаті духовно й здатні творити добробут для всієї своєї держави, а не лише для себе. Україна дуже потребує самовідданих вихователів підростаючого покоління!

А постать Володимири Володимирівни є не лише добрим прикладом, орієнтиром до дії, а й окрасою попередніх поколінь українського вчительства.

І хоч сучасна держава не вміє гідно дбати про вчителів народу, саме перед вчителями стоїть завдання виховати нових сумлінних, справедливих і патріотичних керівників для України. Дай, Боже, такої наснаги сучасним вчителям, і хай краще майбутнє стане для них нагородою!

## БЛАГОДАТНИЙ ЗРАЗОК СУЧАСНИКА



**РОМАН КОВАЛЮК**

8.05.1972 – 19.02.1998

Дякувати Богу, минули часи советського войовничого атеїзму, Україна вільно і доволі піднесено святкує релігійні свята, але чи замислюємося ми при цьому над нашим християнством? Чи ми насправді є християнами? Чи живемо згідно з вченням Ісуса Христа? Чи дотримуємося цього вчення у своїй діяльності?

Можна передбачити, що багато хто подумає, що в наш час неможливо докладно дотримуватися вчення Христа, що Його повчання втрачають нині актуальність. Та саме життя спростовує такі, вигідні багатьом, твердження. І в наш час

можна (і треба) жити свято! Цьому маємо немало доказів, лише треба не закривати очі на них. Слід особливо уважно й трепетно відноситися до благодатних проявів справжнього християнства, які спостерігаємо в сьогоднішні. Це найкращі зразки для наслідування!

Тут я хочу розповісти про нашого недавнього сучасника, який, живучи в умовах Радянського Союзу, зумів бути зразковим християнином і надзвичайно достойним громадянином. Аналізуючи його вчинки, можна твердити, що ця молода людина жила свято.

Ім'я цієї людини – Роман Ковалюк. Молодим він був і молодим залишився навечно, 14 літ тому покинув цей світ, залишивши нам яскравий приклад бездоганного життя.

Тож пригляньмося щиро до цього прикладу!

Народився Роман 8 травня 1972 року в родині Олексія та Ориси Ковалюків. Батько – економіст, вчений-викладач за фахом і тонкий поет за покликанням. Мати – теж економіст, музично обдарована і чутлива до всього прекрасного.

Особливо великий вплив на формування особистості Романа мала його інтелігентна й побожна бабуся Марія, котра змалку прищепила хлопчикові любов до Господа Бога, і він цю любов прийняв усім сердечком, а згодом розумом своїм плекав і розвивав. Зрештою, посвятив своє життя Господеві, залишаючись і активним свідомим громадянином-патріотом. Щодня, в кожній справі думкою був із Господом Богом. Йому вдалося досягнути найвищу любов як до Всевишнього Творця, так і до людей, до життя, до науки й праці.

Подив і захоплення викликають його діла і здобутки. Будучи всебічно обдарованим, він наполегливо працював над собою, з ранніх літ відзначався цілеспрямованістю, наполегливістю й працьовитістю.

Батьки, помітивши потяг дитини до музики, в п'ятирічному віці віддали його до музичної школи № 2, що на вулиці

Коперника у Львові. Хлопчик старанно оволодівав грою на скрипці.

У 7 років він поступив до Львівської спеціалізованої школи № 4 з поглибленим вивченням англійської мови і продовжував навчання в музичній школі. Закінчивши музичну семіричку і будучи ще учнем середньої школи, був прийнятий в камерний оркестр Львівського університету ім. І. Франка, де грав нарівні з дорослими. Загалом цьому оркестрові віддав десять літ натхненної праці. Разом з камерним оркестром Роман не раз бував за кордоном.

У середній школі навчався старанно і цілеспрямовано, здобув ґрунтовні знання з усіх предметів, опанував англійську, німецьку і польську мови; починаючи з п'ятого класу, кожен рік був відмінником. Закінчивши школу, отримав золоту медаль.

Ось з таким багажем ступив юнак у доросле життя. До того ж Роман чудово грав не лише на скрипці, а й на фортепіано і гітарі. Гарно співав і танцював, певний час займався бальними танцями, складав пісні, пишучи слова і музику до них. Також був добрим спортсменом, грав у теніс, здійснював велосипедні прогульки, згодом захопився японською боротьбою айкі-доо... І при цьому всьому виділявся скромністю і добротою.

Тепер уже опубліковано чимало спогадів його однокласників, однокурсників, товаришів і вчителів, з яких довідуємося про його надзвичайну порядність, правильність поведінки і повсякчасне запобігання злим вчинкам товаришів, намагання добрим словом і ласкавою турботою ширити навколо себе взаєморозуміння і приязнь. І це йому добре вдавалося. Глибоку повагу викликають спогади про те, як зі шкільних літ і надалі Роман вмів унеможливити сварку, припинити бійку, ненав'язливо, але переконливо вказати, як слід поступити в тій чи іншій ситуації. Мов добрий ангел, сіяв навкруги спокій і любов до людей!

Подиву й поваги гідні його працьовитість і обов'язковість. Відмінне навчання, допомога батькам у турботах про молод-

шого братчика, здатність добровільно взятися до роботи, для якої не знайшлося охочих. Наприклад, коли у класі не знаходилося бажаних прополювати клумбу троянд, закріплену за класом, Роман сам виконував це завдання. В університетському оркестрі добровільно взяв на себе обов'язок розставляти пульти і розкладати ноти перед репетицією, кожного разу приходив на півгодини раніше і ретельно готував усе необхідне до репетиції, а після неї все складав. Кожну роботу виконував так старанно, ніби це була його основна й єдина справа.

І в усіх своїх діяннях керувався скрупульозним дотриманням Божих заповідей, щира любов до Господа Бога була основною його рисою.

Закінчивши школу, Роман Ковалюк поступив на фізичний факультет Львівського університету ім. І. Франка. Будучи студентом I-го курсу, він, як і всі українці, став свідком кризи й розвалу Радянського Союзу, розвінчання комуністичних ідеалів. Роздумуючи над животрепетними проблемами суспільства, Роман прийшов до висновку, що єдино правдивою є Христова наука.

Старався якнайчастіше, майже кожного дня (переважно кожного вечора), бувати в церкві та приступати до Святих Тайн, кожен вільну хвилину використовував для молитви, вервичка завжди була при ньому.

Будучи студентом фізичного факультету університету, граючи там в оркестрі та навчаючись на курсах японської мови, Роман Ковалюк був і активним членом Апостольства молитви та молодіжної релігійної спільноти «Містична Троянда», яка діє при храмі св. Андрія УГКЦ у Львові. Його духівник св. п. о. Антоній Масюк сказав, що за всі роки свого священства не зустрічав більше такої святої дитини. Роман своїм сміливим привітом «Слава Ісусу Христу», яким впевнено вітався і в університеті, не одного змушував задуматися...

І Господь Бог щедро винагороджував Романа, все йому вдавалося, у всьому був найкращим. Закінчив з відзнакою

університет, залишився працювати на кафедрі фізики, почав працю над майбутньою дисертацією.

Цьому так гарно особливому юнакові доля вказала і особливу стежку. Навчаючись в університеті, Роман захотів вивчити японську мову. Його зацікавлення Японією виникло ще в дитинстві, коли одного разу він з мамою був на концерті японців у філармонії і познайомився з японськими артистами, які дуже сподобали собі його і розповідали про свою країну Вранішнього Сонця. Відтоді він багато читав про Японію, а, як довідався про курси японської мови, зразу ж записався на них і декілька років наполегливо студював цю нелегку мову і чудово її опанував.

У 1996 році Роман Ковалюк взяв участь у конкурсі, влаштованому Японським посольством у Києві. І переміг! Він виявився найкращим із 50 претендентів. Японські організатори конкурсу подивлялися, як вільно він володіє японською мовою та які глибокі знання фізики має. Японський уряд надав Романові престижний грант для дворічного стажування в Японії. В листі посольства Японії до ректорату університету повідомлялося, що «Ковалюку Роману Алексеевичу на основани конкурсного отбора видана стипендія Японського правительства (Монбусе) для проходження стажирования как студент-исследователь на факультете инженерии Токийского университета с 1 апреля 1996 года по 31 марта 1998 года».

Так почався японський період його життя. Цікава наукова праця, виступи на міжнародних конференціях і велике коло нових знайомств. У Токіо Роман неодноразово виступав на міжнародних конференціях з доповідями. Півгодини він англійською мовою розповідав про свою наукову працю і ще півгодини англійською і японською відповідав на запитання.

Та найбільше знайомств він наводив на стежках Божих. Знайшов у Токіо католицькі храми і став не лише їх прихожанином, а й активним мирянином. У монастирській церкві

Кітамі Роман організував хор, яким сам диригував. Членів цього хору, японців, він збирав на репетиції щонеділі на кілька годин. Напередодні Різдва він розповів їм про українську коляду. Японці взяли вивчати коляди «Що то за Предивна» та «Во Вивлеємі нині новина», які Роман розписав на чотири голоси, а українські слова подав латинкою та ієрогліфами. І навчив японців співати українських коляд, а також своєї улюбленої пісні «Просимо тя, Діво». Також дав українську коляду японській співачці пані Райко Еномото, яка включила її до свого репертуару.

Завжди і всюди Роман Ковалюк якнайкраще репрезентував незнайому для японців Україну.

Тепер уже опубліковано вражаючі відгуки багатьох японців та представників інших країн про Романа. Всі його любили, всі ним захоплювалися, завдяки йому пізнавали Україну та її інтелект. Роман невпинно поширював знання про Україну та її славу. У студентському гуртожитку він організував культурно-мистецький куточок України і різними мовами розповідав відвідувачам про Україну. Подібні куточки влаштовували і студенти-представники інших країн, але саме в українському куточку бувало найбільше відвідувачів. До того ж Роман організував, активізував нечисленну українську діаспору, представників наукових і дипломатичних кіл, стажистів з України та канадійку українського походження Дженіфер, з якою демонстрували українські строї і традиції на студентських святах.

В подяку Господеві за всі ці успіхи Роман постановив десяту частину своєї стипендії віддати на Божі справи і, приїхавши додому у відпустку, пожертвував на церкву 3600 доларів. (І це в час, коли родина мріяла про автомобіль і роками складала на нього гроші).

Любов до музики, до пісні була невід'ємною частиною Романової душі. Часто вечорами, після важкої розумової праці, після відвідин храму, він співав – для рідних, для

друзів, для своєї душі. Всі, хто чув його спів, подивлялися легкість, ніжність, душевність його виконання. Не розлучався з піснею Роман і в Японії, де брав участь у різних фестивалях.

І ось у січні 1998 року – підготовка до IX Міжнародного пісенного фестивалю. Роман вирішив виконувати свою улюблену «Червону руту». Ретельно готувався, відшліфовуючи кожен звук. Після відбіркового туру, в якому взяли участь 44 учасники, в числі вибраних 22 потрапив на сам конкурс. Конкурс зібрав велику кількість слухачів. Серед присутніх був і один з японських принців, поважним було і журі. Всі учасники дуже старалися, кожен хотів якнайкраще представити свою країну. Роман вийшов на сцену спокійно і напрочуд легко. Гарний, усміхнений, у вишитій сорочці, одухотворено розповідав про Україну та її пісенні традиції, про автора пісні «Червона рута» та її зміст. Після того заспівав, тихо й ніжно, з глибокою душевністю. І покорив не лише слухачів, а й строге журі. Йому присудили перше місце. Відома японська співачка пані Ішії сказала: «А той українець співав так, що хочеться ще і ще слухати. Шкода, що в сучасному пісенному світі так мало чути такого душевного співу». Принц Японії особисто привітав Романа з перемогою. Про Романа і його рідну Україну багато писали в японській пресі. Потім, уже після його смерті, говорили, що «якщо японці чули про Україну, то від Романа Ковалюка, а не від Української Амбасади».

Коли вдумаєшся в усі ці здобутки Романа Ковалюка, що творились ним з іменем Господа на устах і в душі, то приходять думка, що він, мабуть, був посланцем Господа на землі. Але так як споконвіків Дух небесний має спротив злого духа, так і в Романовій долі проявилась дія злих сил.

19 лютого 1998 року, напередодні планованої вечірки в честь переможців конкурсу, Романа знайшли вбитим на території Токійського університету. Досі невідомо, хто і чому

це вкоїв. Хоч, думається, це якимось пов'язано з його тріумфом на конкурсі...

Закінчилося земне життя цієї незвичайної особистості. Можливо, йому призначена Всевишнім якась значна місія в царстві небесному... Нам же залишився яскравий світлий слід людини, що жила поміж нами, та жила нероздільно з Господом Богом. Тепер, 14 літ після його смерті, коли зібрано й осмислено різні сторони життя й діяльності Романа Ковалюка, ми можемо вповні досягнути, якою може і повинна бути людина, якою хоче бачити людину Господь Бог. Чи може бути кращий орієнтир для наслідування?!

Тож пам'ятаймо світлий образ Романа Ковалюка, віддаваймо йому таку шану, яку виявила японська громадськість, котра збрала великі кошти для перевезення його тіла до України, в той час, коли українське посольство виявило вражаючу байдужість до його постаті й загибелі. У посольстві заявили, що нема коштів на таке перевезення, посольство не наставляло на скрупульозному розслідуванні цієї трагедії, прагнули подати це, як самогубство, хоч усі факти кричали про протилежне... На прикрі роздуми наводить позиція тодішнього українського посольства в Японії... Чи воно насправді було українське? Чому не виявили до цього талановитого українця хоча б часточку такої любові, яку мав Роман до України?..

Натомість японські люди – священики, віряни, професори університету, – а також родини українців, що проживали в Японії і дуже цінували Романа, жертвовно допомагали відпровадити Романа додому та слали в Україну зворушливі листи-співчуття, повні дуже важливих споминів, фактів, що свідчили про незвичайну велич українського юнака, що прожив лише 25 років, проте так багато доброго встиг зробити для України, для людей і для Бога!

Похорон Романа відбувся у Львові в храмі святого Андрія, що був другою його домівкою. Надзвичайно чисельна громада – духовенство, молитовні товариства, члени ка-

мерного оркестру, однокласники й однокурсники, хто знав його особисто і хто лише чув про його діяння, – проводжали його на Личаківське кладовище, де він знайшов спочинок на полі № 44.

Ми ж ще раз і ще раз застановимося над благодатним прикладом Романа Ковалюка. Намагаймося і в собі виховувати такі різносторонні чесноти й таланти та просімо Господа Бога помочі у цьому.

## ЗБАГНУТИ СЕНС

О Боже милий, всемогучий,  
Створив Ти світ цей і людей.  
Дозволь хоч трохи нам збагнути  
Глибокий сенс Твоїх ідей.

У всьому є Твій Божий задум,  
Проте і воля нам дана:  
Самі ми можемо обирати  
І шлях свій, мрію та діла.

Багато з нас крокують сміло,  
Дорогу вибравши в житті,  
Плекають в душах своїх віру,  
Що знають все і все праві.

А інші повняться ваганням,  
Без певності і в сум'ятті,  
І щиро прагнуть розібратись,  
Чи так Ти діяти велів.

Так хочеться здобути певність,  
Що вгадуємо Твій наказ,  
Що можемо у кожній хвили  
Ступати сміло під Твій стяг.

Не раз отримуємо знамення  
І виразний із неба знак,  
Як мусимо щось учинити,  
Чи стриматись і йти назад.

Це благо і велике щастя –  
Та зрим його не повсякчас,  
Й не всякий може враз збагнути  
Вказівку, послану з небес.

Все ж мусимо усі старатись  
Задуму мати повсякдень,  
Для чого ми у цьому світі,  
Створіння нашого де сенс.

Для цього маємо показчик  
І непомильний орієнтир –  
Законів Божих дар нехитрий  
І десять заповідей збір.

Не забуваймо ж в них вникати,  
По них звиряти задум й крок,  
Щоб гідно було нам стояти,  
Коли підемо до зірок.

## ЗМІСТ

<b>Одержимі Духом. Любомир Сенік</b> .....	5
Рівноапостольні українські святі КНЯГИНЯ ОЛЬГА. КНЯЗЬ ВОЛОДИМИР ВЕЛИКИЙ .....	11
Великий будитель українського люду ОТЕЦЬ МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ.....	20
Український пророк ТАРАС ШЕВЧЕНКО.....	30
Зачинатель жіночого руху НАТАЛІЯ КОБРИНСЬКА .....	41
Зразок мужності й праці для народу ЛЕСЯ УКРАЇНКА .....	52
Велет українського інтелекту та патріотизму БОГДАН ЛЕПКИЙ.....	61
Зразок самоочищення та служіння КАТРЯ ГРИНЕВИЧЕВА .....	78
Післаний нам Богом МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ .....	86
Стійкий захисник української Церкви, оберіг душі народу ПАТРІАРХ ЙОСИФ СЛІПИЙ.....	101
Дороговказ підняття духовності ВЧЕННЯ ГРИГОРІЯ ВАЩЕНКА.....	117

Видатний творець педагогічної думки	
ОТЕЦЬ ЮЛІАН ДЗЕРОВИЧ.....	129
Національно-духовний провідник	
народу Закарпаття	
ОТЕЦЬ АВГУСТИН ВОЛОШИН.....	139
Посвята Україні	
РОДИНА ОТЦЯ АНДРІЯ БАНДЕРИ.....	155
Символ незламності	
ОЛЬГА БАСАРАБ.....	166
Величний зразок посвяти Україні	
ЛЕСЯ ПАЄВСЬКА.....	174
Письменниця й воїн	
БОГДАНА СВІТЛИК-ЛИТВИНКО.....	183
Всепоглинаюча любов	
РОМАН ШУХЕВИЧ.....	191
Два крила українського лету	
КАТЕРИНА ЗАРИЦЬКА. МИХАЙЛО СОРОКА.....	200
Народний лікар	
МАР'ЯН ПАНЧИШИН.....	210
Вчитель від Бога	
ВОЛОДИМИРА КУПЧИК.....	219
Благодатний зразок сучасника	
РОМАН КОВАЛЮК.....	230
<b>Збагнути сенс.....</b>	<b>239</b>

Автор і Видавець  
висловлюють щирю подяку  
за моральну і фінансову підтримку  
цього видання

*Звениславі КАРП'ЯК*

*Дарії ГУСЯК*

*Надії МУДРІЙ*

*Марті ЛУНЬ*

*Лідії ШЕВЕЛО*

*Михайлові ЛИСКУ*

*Любомирові КУПЧИКУ*

Науково-популярне видання

Купчик Лідія

# ДОРОГОВКАЗИ ДЛЯ УКРАЇНЦІВ

*Художнє оформлення, макет та верстка:*  
Олена ГИЖА

Підписано до друку 28.04.2013 р.  
Папір офс. Офс. друк. Гарнітура Charter C  
Зам. № 70

Видавець і виготовлювач  
Видавничо-виробниче підприємство “Місіонер”  
80300, м. Жовква, Львівська обл., вул. Василянська, 8  
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи  
серія ДК № 2507 від 25.05.2006 р.  
[redakzia@missioner.com.ua](mailto:redakzia@missioner.com.ua)  
[www.missioner.com.ua](http://www.missioner.com.ua)